

Европа Иттифоқи

юнисеф

ҳар бир бола учун

Европа Иттифоқи ва ЮНИСЕФ молиялаштирган ҳамда ЮНИСЕФ томонидан амалга оширилаётган «Жануби-Шарқий, Жанубий ва Марказий Осиёда миграция таъсирига учраган болаларни ҳимоя қилиш» минтақавий лойиҳаси

Ўзбекистон Республикасида миграциядан жабр кўрган болаларга COVID-19 нинг бола ҳуқуқларига таъсирини баҳолаш (БХТБ)

МАМЛАКАТ ҲИСОБОТИ

Ушбу нашр Европа Иттифоқининг молиявий кўмагида БҲМЕТ/ЮНИСЕФ қўшма лойиҳаси доирасида COVID-19 давлатларнинг болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича чора-тадбирларининг кўп мамлакатларда таъсирини баҳолаш бўйича ишлаб чиқилган (минтақалараро лойиҳа доирасида «Жануби-Шарқий, Жанубий ва Марказий Осиёда миграция таъсирига учраган болаларни ҳимоя қилиш»). Унинг мазмуни учун фақат ЮНИСЕФ жавобгардир. Ушбу нашрнинг мазмуни Европа Иттифоқининг ва БҲМЕТ нуқтаи назарини акс эттирмайди.

МУНДАРИЖА

Миннатдорчилик.....	3
Қабул қилинган қисқартмалар	4
Глоссарий.....	5
I. Дастлабки шартлар.....	6
II. Мақсад ва вазифалар.....	8
III. Методологик ёндашув.....	11
Меъёрий ҳужжатларни кўриб чиқиш	12
Методологик чекловлар.....	12
IV. Таҳлил	13
Саломатлик ва фаровонликнинг энг юқори даражасига эришиш ҳуқуқи	14
Оила муҳитида улғайиш ва оилавий муҳитдан маҳрум бўлганда муқобил парвариш олиш ҳуқуқи.....	18
V. Асосий хулосалар.....	28
VI. Асосий тавсиялар.....	26
VII. VII. БҲТБ жараёнида олинган сабоқлар.....	28
VIII. ИЛОВАЛАР.....	32
Илова 1. АДАБИЁТЛАР РҲЙХАТИ.....	32
Илова 2. Маҳаллий ташкилотларга юборилган расмий хатлар.....	35
Илова 3. Болалар учун сўровнома (U-ҳисобот)	39
Илова 4. Меъёрий ҳужжатларни шарҳи бўйича қўлланма	42
Илова 5. Болалар учун маълумотларга асосланган келишув шакли.....	43
Илова 5. Болалар учун маълумотларга асосланган келишув шакли.....	43
Илова 6. ВАСИЙЛАР (ТАРБИЯЧИЛАР) УЧУН МАЪЛУМОТГА АСОСЛАНГАН КЕЛИШУВ ФОРМАСИ (ВУМАКФ)	45
Илова 7. ХИЗМАТ КўРСАТУВЧИ ХОДИМЛАР БИЛАН ИНТЕРВЬЮ ўТҚАЗИШ УЧУН МАЪЛУМОТЛИ КЕЛИШУВ ШАКЛИ (МКШ)	48
Илова 8. МУТАХАССИСЛАР БИЛАН ИНТЕРВЬЮ ўТҚАЗИШ УЧУН МАЪЛУМОТЛИ КЕЛИШУВ ШАКЛИ (МКШ)	51
Илова 10. ҲИКОЯЛАР ВА ФОТОСУРАТЛАРНИ ЧОП ЭТИШ УЧУН АХБОРОТ БЕРИШ Бўйича РОЗИЛИК ШАКЛИ	55
Илова 11. ФОКУС ГУРУХЛАРДА МУҲАКАМА КИЛИШ УЧУН БОЛАЛАРГА МўЛЖАЛЛАНГАН ҚўЛЛАНМА.....	56
Илова 12. ВАСИЙЛАР (Тарбиячилар)УЧУН ФОКУС (ЭЪТИБОР) ГУРУХЛАРДА МУНОЗАРЛАР ўТҚАЗИШ УЧУН ҚўЛЛАНМА	61
Илова 13. ХИЗМАТ КўРСАТУВЧИ ХОДИМЛАР УЧУН ФОКУС ГУРУХЛАРДА МУНОЗАРЛАР ўТҚАЗИШ Бўйича ҚўЛЛАНМА.....	73
Илова 14. АСОСИЙ МАЪЛУМОТ БЕРУВЧИ / РЕСПОНДЕНТ БИЛАН СУҲБАТ ўТҚАЗИШ ҚўЛЛАНМАСИ.....	78
Илова 15. ЮНИСЕФ ТАДҚИҚОТ ЭТИКАСИНИ ТАСДИҚЛАШ.....	84
Илова 16. АМАЛИЁТ ТАДҚИҚОТ ГУРУҲИ ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТ	85

МИННАТДОРЧИЛИК

“Ўзбекистон Республикасида миграциядан жабр кўрган болаларга COVID-19нинг бола ҳуқуқларига таъсирини баҳолаш (БХТБ)” тўғрисидаги мазкур ҳисобот миллий ва халқаро манфаатдор томонларнинг мажбуриятларга содиқлиги туфайли ишлаб чиқилган.

ЮНИСЕФ, хусусан, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Бола ҳуқуқлари бўйича вакили (Болалар омбудсмани) Алия Юнусова ва Болалар омбудсмани координатори Саттор Рахматовга бутун баҳолаш давомида кўрсатган ёрдами ва техник кўрсатмалари, жумладан, Бухоро вилоятининг иккита танланган туманидаги миграциядан жабр кўрган болаларга ёрдам кўрсатиш ва меъёрий ҳужжатларни кўриб чиққанлиги учун ўз миннатдорчилигини билдиради.

ЮНИСЕФ Франциянинг Страцбург шаҳрида жойлашган болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича мустақил институтларнинг нотижорат уюшмаси Бола ҳуқуқлари бўйича масъул бўлган Европа тармоғидан (БХМЕТ) миннатдордир. Хусусан, биз халқаро маслаҳатчи Вероника Лершга умумий раҳбарлиги, шужумладан бошланғич ва якуний ҳисоботларни кўриб чиққанлиги учун миннатдорчилик изҳор этамиз. Шунингдек, ЮНИСЕФнинг Ўзбекистондаги Миллий маслаҳатчиси Шерзодбек Инаковга бошланғич ҳисоботни тайёрлаш, тадқиқот жойларидаги (амалий) ишлари ва якуний ҳисоботни тайёрлашга қўшган қимматли ҳиссаси учун миннатдорчилик билдирамыз.

Биз ушбу тадқиқотни жойларда қўллаб-қувватлаган ва садоқат билан амалга оширган барча мутахассислар ва муассасалардан миннатдормыз. Аввало, сўровда қатнашган болаларга, шунингдек, фокус-гурӯх муҳокамаларида қатнашган болалар ва уларнинг васийларига миннатдорчилик билдирамыз. Шунингдек, барча маҳаллий ҳукумат ва ННТ вакилларига фокус-гурӯх муҳокамалари ва интервьюлардаги иштироки учун миннатдорчилик билдирамыз. Амалий ишларни муваффақиятли ташкил этгани учун Республика “Интилиш” ахборот-таълим маркази Бухоро вилояти филиали директори Зумрад Кенжаевага алоҳида ташаккур билдирамыз. Шунингдек, болаларга кўрсатилаётган психологик ёрдам учун Республика болалар ижтимоий мослашуви маркази мутахассислари, хусусан Фарҳод Комилов ва Дилноза Хусановаларга ҳам ўз миннатдорчилигимизни билдирамыз.

Нихоят, Европа Иттифоқига (ЕИ) биз ва ҳамкорларимиз учун Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилган “Жануби-Шарқий, Жанубий ва Марказий Осиёда миграция таъсиридан жабрланган болаларни ҳимоя қилиш” минтақалараро лойиҳаси доирасида ушбу баҳолашни амалга ошириш имконини берган молиявий кўмаги учун миннатдорчилик билдирамыз.

ҚАБУЛ ҚИЛИНГАН ҚИСҚАРТМАЛАР

АМБИ	Асосий маълумот берувчи интервьюлар
АР	Ахборотланган розилик
БҲМЕТ	Бола ҳуқуқлари бўйича масъул бўлган Европа тармоғи
БҲМЕТ	Бола ҳуқуқларига таъсирни баҳолаш
ЛМҚ	Лойиҳа бўйича маслаҳат қўмитаси
МДҲ	Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги
МТ	Манфаатлар тўқнашуви
МЖБ	Миграция таъсиридан жабрланган болалар
ПЎДМ	Паст ва ўрта даромадли мамлакатлар
ТВ	Техник вазифа
ФГМ	Фокус-гурӯҳ муҳокамаси
ЭК	Этика бўйича кенгаши
ЮНИСЕФ	Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Болалар жамғармаси
ЎЗ	Ўзбекистон ҳукумати

ГЛОССАРИЙ

Ҳокимият	Худудий давлат ва маъмурий орган (ўзбекча сўз)
Маҳалла	Маҳаллий қўшни уюшмалари (ўзбекча сўз)
Вакил	Сўров вақтида болага ғамхўрлик қилиш ва тарбиялаш учун масъул шахс
Бола ҳуқуқларига таъсирни баҳолаш	БҲТБ – бу таклиф ёки чоранинг болалар ва ёшларнинг ҳуқуқлари, эҳтиёжлари ва манфаатларига таъсирини тизимли баҳолаш ва хабардор қилишни қўллаб-қувватлайдиган жараён, восита ва ҳисобот. БҲТБ қонун, сиёсат ва амалиёт соҳасидаги ҳукуматлар, муассасалар ва бошқаларнинг қарорлари ва ҳаракатлари болалар ҳуқуқларига қандай таъсир қилганига ёки қандай таъсир қилиши мумкинлигига эътибор қаратади ¹

¹ Payne, L., Synthesis report. (2020). Child Rights Impact Assessment. ENOC.

I. ДАСТЛАБКИ ШАРТЛАР

Дунё миқёсида дунё аҳолисининг қарийб 3.3 фоизини халқаро муҳожиралик ташкил қилади. Уларнинг аксарияти паст ва ўрта даромадли мамлакатлардан келган меҳнат муҳожираликдир.² Меҳнат миграцияси дунёнинг кўп жойларида сезиларли даражада кучайди, бу оила таркибидаги ўзгаришларга, асосан, чет-элга кетган ота-оналарнинг борар жойидаги жорий қилинган қатъий сиёсий ва молиявий чекловлари туфайли, уларни узоқ вақт давомида фарзандларини ўз мамлакатига қолдиришга мажбур қилади.³

Евроосиё минтақасидаги миграция нисбий фаровонлик, лекин Россияда туғилишнинг паст даражаси ва беқарорлик, шунингдек, Марказий Осиё мамлакатларида туғилишнинг юқори даражаси билан боғлиқ иқтисодий ва демографик жалб қилиш омиллари билан тавсифланади.⁴ Муҳожиралик уй хўжалиги аъзосининг пул ўтказмалари оиланинг қолган аъзоларига ўз фарзандларининг таълимига кўпроқ маблағ сарфлаш имконини бериши мумкин, бироқ, бошқа томондан, ота-оналардан бири ёки иккаласининг йўқлиги ота-оналарнинг назорати йўқлиги сабабли болаларни парвариш қилиш ва мактабда ўқитишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин.⁵

Ўзбекистонда халқаро меҳнат миграцияси тобора оммалашиб бормоқда.⁶ Ўзбекистондаги халқаро миграциянинг асосий сабаби сифатида муносиб иш ҳақи бўлган иш ўринларининг йўқлиги, оила харажатларини қоплайдиган даромаднинг етарли эмаслиги, янги машина/квартира сотиб олиш истаги, яхши яшаш шароитига интилиш, қарзни тўлаш каби омиллар асосий сабаб бўлиб қолмоқда.⁷

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотларига кўра, 2019-йилда 2,5 миллионга яқин фуқаро меҳнат миграциясида бўлган, шундан 2 миллионга яқини Россияда жойлашган. Россия Федерацияси Федерал хавфсизлик хизмати статистик маълумотларига кўра, 2019-йилнинг биринчи ярмида 918 000 фуқаро – Ўзбекистон иқтисодий фаол аҳолисининг 4,75 фоизи меҳнат муҳожири сифатида мамлакатга келган.⁸ 2021-йил 1-январ ҳолатига кўра, Ўзбекистондан меҳнат муҳожиралик сони 1,678 миллион кишига етди. Бу ишчиларнинг аксарияти (1,193 миллион киши) Россияга кетган.⁹

2019-йилда ЮНИСЕФ ЕИ томонидан молиялаштирилган “Жануби-Шарқий, Жанубий ва Марказий Осиёда миграция таъсирдан жабрланган болаларни ҳимоя қилиш” минтақалараро лойиҳаси доирасида “Ўзбекистонда миграциянинг болаларга таъсири” тадқиқотини ўтказди. Тадқиқот ота-оналардан бири ёки иккаласи ҳам чет элга кетганида, МЖБ ўзларининг катта ёшдаги қариндошлари билан қолиш бўйича дуч келган муаммолар ўрганилган.

² Халқаро миграция ташкилоти. Жаҳон миграция ҳисоботи 2018. Женева: Халқаро миграция ташкилоти. [CrossRef]

³ Zhao, C.; Wang, F.; Zhou, X.; Jiang, M.; Hesketh, T. Ота-оналар миграциясининг қаровсиз болаларнинг руҳий-ижтимоий фаровонлигига таъсири: Хитой қишлоқ минтақаларида сифатли тадқиқот. Int. J. EquityHealth 2018, 17, 80. [CrossRef]

⁴ Laruelle, M.; Schenk, C. Евроосиё ҳаракатда: Динамик миграция минтақасига фанлараро ёндашувлар. Джордж Вашингтон университети Марказий Осиё дастури, 2018 й. www.centralasiaprogram.org

⁵ https://uzjournals.edu.uz/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=soc_adm

⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хорижда меҳнат фаолиятини амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва уларнинг оила аъзоларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони.

⁷ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги томонидан қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 24-майдаги 5052-сон “БАНДЛИК СОҲАСИДА ДАВЛАТ СИЁСАТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ВА МЕҲНАТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ ТУБДАН ОШИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ ТЎҒРИСИДА” қарорига асосан ўтказилган ўрганишларда қайд этилганидек.

⁸ <https://fergana.agency/news/121002/>

⁹ EU-funded project Report (2019) “Protecting children affected by migration in South east, South and Central Asia”. UNICEF [CrossRef]

COVID-19 - SARS-CoV-2 туфайли келиб чиққан юқумли касаллик бўлиб, жамоат соғлиқни сақлаш соҳасида глобал фавкулуддаги ҳолат деб эълон қилинган.¹⁰ Бутун дунё бўйлаб кўплаб ҳукуматлар пандемияни юмшатиш учун вирус тарқалишини қаттиқ ушлаб туриш ва жамоат жойларини ёпиш сиёсатини амалга оширди. Муассасалар фаолиятига ёки ресурслар ва объектлардан фойдаланишга тўсқинлик қиладиган ушбу ижтимоий чекловчи чоралар кўпинча “изоляция (локдаун)” чоралари деб аталади. Ушбу чора-тадбирларнинг болалар ҳуқуқларига таъсири турли мамлакатларда фарқ қилади.

2020-йил 15-март куни Ўзбекистонда коронавирус инфекцияси билан касалланишнинг биринчи ҳолати аниқлангани раҳбариятни мамлакатда вирус тарқалишининг олдини олиш учун COVID-19 эпидемиясига қарши зудлик билан чора кўришга ундади.¹¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 29-январдаги Ф-5537-сон Фармонида мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Бош вазири раҳбарлигида янги турдаги коронавируснинг Ўзбекистон Республикасига олиб кирилиши ва тарқалишининг олдини олиш бўйича чора-тадбирлар дастурини тайёрлаш бўйича Республика махсус комиссияси (комиссия) тузилди.

Ўзбекистонда COVID-19нинг биринчи ҳолати аниқланганидан бери Комиссия зудлик билан деярли бутун мамлакат бўйлаб қатъий карантин режимини эълон қилди. Аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш, бюджет харажатларини оптималлаштириш, пандемиядан энг кўп жабрланган мамлакат ҳудудларини қўллаб-қувватлаш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилди.

2020-йил 16-мартдан бошлаб Комиссия COVID-19 тарқалишига қарши курашиш бўйича қуйидаги дастлабки чекловчи, профилактика ва эпидемиологияга қарши чора-тадбирларни қабул қилди:¹²

- Барча хорижий давлатлар билан ҳаво ва автомобил алоқаларини ёпиш;
- Мактабгача таълим, ўрта ва олий таълим муассасаларида (давлат ва хусусий) узоқ муддатли таътиллارни жорий этиш;
- Барча оммавий тадбирларни бекор қилиш;
- Барча давлат органлари ва нодавлат нотижорат ташкилотларида учрашув ва йиғилишларни бекор қилиш;
- Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазирлиги ҳузурида COVID-19 бўйича ишонч телефонини ишга тушириш;
- Маскалар ишлаб чиқаришни кўпайтириш, шунингдек
- Кенг кўламли санитария ва эпидемияга қарши тадбирларни амалга ошириш.

2020-йил 1-апрелдан Тошкент, Нукус шаҳарлари ва вилоятлар марказларида ўзини-ўзи изоляция қилиш тартиби жорий этилди. 2020-йил 6-апрелдан бошлаб бу барча аҳоли учун мажбурий бўлди.

Ўзини-ўзи изоляция қилиш режимининг амал қилиш муддати давомида қуйидаги чора-тадбирлар ва муддатлар жорий этилди:

- Яшаш жойини тарқатишга қаттиқ чекловлар (65 ёшдан ошган фуқароларнинг яшаш жойини тарқатиши қатъиян ман этилади);
  - 2 метр ижтимоий масофага риоя қилиш;
  - Автотранспорт воситалари ва велосипедларда ҳаракатланишни чеклаш;
  - Кенг кўламли санитария ва эпидемияга қарши тадбирларни амалга ошириш.

¹⁰<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5tQloKPCzrYJ:https://www.mdpi.com/2673-4591/5/1/8/pdf+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=uz>

¹¹ <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/uzbekistan-confirms-its-first-coronavirus-case/1766896>

¹² https://www.pwc.com/uz/en/publications/assets/tax-news-reports/2020/PwC_UZ_Legal_Handbook_on_COVID-19_Eng.pdf

Санитария қонунчилигини ёки эпидемияга қарши курашиш қоидаларини, шунингдек давлат санитария назорати органларининг бошқа қонуний талабларини бузиш - 50 та базавий ҳисобланган қийматдан (11,930,500 сўм ёки 1,249 АҚШ доллар) 100 та базавий ҳисобланган қийматгача (23,861,000 сўм ёки 2,497 АҚШ доллар) жарима ёки 5 йилгача муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ёки 2 йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки 1 йилдан 3 йилгача озодликни чеклаш ёки 5 йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.¹³

Пандемия ва иқтисодий инқироз миллий соғлиқни сақлаш тизимларига, давлат секторларига, ишбилармонлик фаоллигига, истеъмолга, халқаро савдога ва инсон капиталига ҳамда бутун дунё, жумладан, Ўзбекистон иқтисодиётидаги инвестицияларга таъсир кўрсатди.¹⁴

COVID-19 пандемияси бутун дунёда, жумладан, Ўзбекистонда ҳам болалар ҳаётининг барча жабҳаларига таъсир кўрсатди. ЮНИСЕФ ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Бола ҳуқуқлари бўйича вакили (Болалар омбудсмани) ташаббуси билан “Ўзбекистонда миграция таъсиридан жабрланган болаларга COVID-19 нинг болалар ҳуқуқларига таъсирини баҳолаш” тадқиқоти бошланди. Ушбу Бола ҳуқуқларига таъсирни баҳолаш Болалар Омбудсмани бошчилигида Бола ҳуқуқлари бўйича масъул бўлган Европа тармоғи (БХМЕТ) томонидан тайёрланган Умумий асосий концепцияни ва БХТБни мослаштириш бўйича миллий маслаҳатчини жалб қилган ҳолда, ҳаёт ва саломатликни ҳимоя қилиш ва уларнинг МЖБ ҳуқуқларига мумкин бўлган таъсирини ўрганиш учун пандемиянинг дастлабки босқичларида ишлаб чиқилган меъёрий ҳужжатлар, ҳукумат томонидан қабул қилинган қонунлар, сиёсатлар, бюджет қарорлари, COVID-19 билан боғлиқ дастурлар ва хизматларни кўриб чиқиш учун ўтказилди.

II. МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАР

Ўзбекистон ҳукумати аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш ва коронавируснинг кейинги тарқалишининг олдини олиш бўйича чора-тадбирлар кўрмоқда. Бугунги кунга қадар COVID-19 пандемияси билан боғлиқ қонунлар, сиёсатлар, бюджет қарорлари, дастурлар ва хизматларнинг болалар ҳуқуқларига, шу жумладан Ўзбекистондаги МЖБ ҳуқуқларига мумкин бўлган таъсирини ўрганиш учун вазият таҳлили ўтказилмаган. Бундай таҳлил ва маълумотларнинг мавжуд эмаслиги аниқ далилларга асосланган сиёсатни режалаштиришга тўсқинлик қилаётган асосий муаммо ҳисобланади. Бинобарин, бола ҳуқуқларига таъсирни баҳолаш ҳозирги кунга қадар қабул қилинган қарорларни танқидий таҳлил қилиш ва қарор қабул қилувчи шахсларга, парламент аъзоларига, фуқаролик жамияти ва ҳуқуқ ҳимоячиларига давлат сиёсатини кейинчалик ривожлантириш ва кўпроқ даражада аниқ далилларга асосланган миллий дастурларни ишлаб чиқишда кўрсатмалар бериш учун жуда муҳимдир.

¹³ https://www.pwc.com/uz/en/publications/assets/tax-news-reports/2020/PwC_UZ_Legal_Handbook_on_COVID-19_Eng.pdf

¹⁴ <https://fpc.org.uk/covid-19-actions-taken-in-uzbekistan/>

Ўзбекистон ҳукумати томонидан 2020-йил март ойидан бошлаб қабул қилинган COVID-19 тарқалишини чеклаш бўйича чекловчи чора-тадбирлар билан боғлиқ меъёрий ҳужжатлар www.lex.uz Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларининг миллий базасидан “коронавирус инфекцияси”, “профилактика”, “чора-тадбирлар”, “болалар”, “меҳнат миграцияси” қидирув сўзлари ёрдамида аниқланган. Умуман олганда, маълумотлар омборидан 2020-йил 15-мартдан 31-декабргача қабул қилинган 40 та ҳуқуқий ҳужжат топилди. COVID-19 ни ҳисобга олган ҳолда чекловчи чора-тадбирларни баҳолаш учун уларнинг МЖБ ҳуқуқларига таъсири (салбий, ижобий ёки нейтрал) бўйича учта ҳуқуқий ҳужжат танлаб олинди:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 19-мартдаги ПФ-5969-сонли “Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодий тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. Ҳужжатнинг мақсади макроиқтисодий барқарорликни, иқтисодий соҳалари ва тармоқларининг узлуксиз ишлашини таъминлаш, ташқи иқтисодий фаолиятни рағбатлантириш, коронавирус инфекцияси тарқалишига қарши курашиш даврида аҳолини самарали ижтимоий қўллаб-қувватлашдан иборат. 2020-йилнинг мартдан сентябргача бўлган давр учун қуйидаги иккита чора баҳоланди:

- Коронавирус инфекцияси билан касалланганлиги ёки инфекцияга шубҳа қилинганлиги сабабли карантинда бўлган ота-оналарга (уларнинг ўрнини босувчи шахсларга, васийларга, ҳомийларга), шунингдек уларнинг 14 ёшга тўлмаган боласини парвариш қилаётган шахсларга вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик нафақаси ўртача иш ҳақининг 100 фоиз миқдоридан тўланади;
- Коронавирус инфекцияси билан касалланган ёки карантинга олинган ёхуд 14 ёшга тўлмаган боланинг ота-онаси (унинг ўрнини босувчи шахс, васий, ҳомий) бўлган ходим билан меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиш тақиқланади.

Бу чоралар ҳали ҳам амалда. Ҳукумат ўз фарзандларининг жисмоний ва руҳий эҳтиёжларини қондириш учун етарли турмуш даражасини таъминлай олмайдиган ота-оналарга ёки уларнинг ўрнини босувчи шахсларга (васийлар, ҳомийлар), улар карантин зонасига жойлаштирилган пайтда меҳнатга лаёқатсиз бўлган, ота-оналари (уларнинг ўрнини босувчи шахслар, васийлар, ҳомийлар) эса, агар улар карантин зонасига жойлаштирилган бўлса, ўз иш жойини сақлаб қолган давр учун вақтинчалик тўловни таъминлаш орқали ёрдам берди.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 23-мартдаги 176-сонли “Коронавирус инфекцияси тарқалишига қарши қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори. Тадбирдан кўзланган мақсад аҳолининг санитария-эпидемиологик осойишталиги ва хавфсизлигини таъминлаш, коронавирус инфекцияси тарқалишининг олдини олиш, фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилиш бўйича масъул давлат ва хўжалик бошқаруви органлари ҳамда ташкилотларнинг келишилган фаолиятини ташкил этишдан иборат. 2020-йилнинг март-сентябр ойлари учун қуйидаги учта чора баҳоланди:

- 2020-йил 24-мартдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан интернет хизматлари ва телефон алоқаси учун тўловни ўз вақтида амалга оширмаган фуқароларнинг икки ой давомида алоқаси узилмади. Ушбу чора билан ҳукумат икки ойлик мораторий тақдим этиш орқали интернет ва телефон хизматлари учун пул тўлашга қодир бўлмаган оилаларга ёрдам берди ва болаларнинг психологик эҳтиёжларини қондиришга, айниқса уларнинг мигрант ота-оналари билан мулоқот қилишга кўмаклашди. Тўлов ўз вақтида амалга оширилмаган тақдирда Интернетни ўчиришни тақиқлаш билан боғлиқ вақтинчалик чора ҳозирда қўлланилмайди, чунки муддат икки ойга кўрсатилган. Ҳозирда улар ёпилганлиги сабабли давлат изоляторига жойлаштириш чораси қўлланилмайди.

- Самолётда, шаҳарлараро автобусда, исталган йўналишда иккита йўловчи ўриндиғи ўртасида ёки битта купеда (поездда) коронавирус инфекцияси аниқланган шахс у билан яқин алоқада бўлган шахс ҳисобланади. Коронавирус инфекцияси билан касалланган ва 14 кун давомида давлат касалхонасига ёки давлат изоляторига ётқизилган. Карантинга олинган шахсларга тегишли мобил телефонлар, аудио ва видео техника, банк карталари ва бошқа маълумот элементлари вақтинчалик олиб қўйилди. Бу давлат карантин муассасасига жойлаштирилган ота-оналар ва уларнинг фарзандлари ўртасида икки ҳафталик алоқа узилишига олиб келди, ва агар ўша карантин мажмуасининг карантиндаги шахсларида коронавирус инфекцияси аниқланган бўлса, изоляция яна 2 ҳафта давом этиб, 1 ой давомида алоқа узилишига олиб келди. Ҳозирда улар ёпилганлиги сабабли давлат изоляторига жойлаштириш чораси қўлланилмайди.
- Республика махсус комиссияси (Туркия, Россия, БАА, Жанубий Корея, Хитой ва Қозоғистон¹⁵) томонидан 2020-йилнинг январь-март ойларида коронавирус инфекцияси бўйича “қизил” зона деб топилган давлатлардан кириб келган Ўзбекистон фуқаролари Миллий гвардия зобитлари назорати остида ўз эшиклари олдида очиқ ҳавода сайр қилиш имконияти чекланган ҳолда уй карантинига жойлаштирилди. Ушбу чора ҳозирда қўлланилмайди.

Фарзандлар ота-онасидан ажралмасликлари керак, фақат уларнинг манфаати учун бўлган ҳолатлар истисно. Агар ота-оналар ажралган бўлса, болалар иккала ота-она билан алоқада бўлиш ҳуқуқига эга.¹⁶ Ҳукумат оилаларга болаларнинг, айниқса уларнинг чет элга кетган ота-оналари билан боғлиқ бўлган болаларнинг психологик эҳтиёжларини қондиришда ёрдам бериши керак. Шундай қилиб, бу ҳолат кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 25-апрелдаги 254-сонли қарори билан тузатилиб, карантин мажмуасининг одамлар жойлаштириладиган ҳар бир хонаси тиббий ёрдамга қўнғироқ қилиш карантин мажмуаси маъмурияти билан мулоқот қилиш ва ташқи алоқалар учун узлуксиз ишлайдиган телефон билан жиҳозланган бўлиши кераклиги тасдиқланди.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 3-апрелдаги ПФ-5978-сонли “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли, иқтисодиёт тармоқлари ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. 2020-йилнинг март-сентябрь ойлари учун қуйидаги чора-тадбир баҳоланмоқда:

- Жорий йилнинг март-июн ойларида тўлаш муддати тугаган болали оилаларга нафақа, бола парвариши бўйича нафақа ва моддий ёрдам кўрсатиш, янги муддатга уларни тўлашни давом эттириш учун ариза ва бошқа ҳужжатларни талаб қилмасдан, 6 ой муддатга узлуксиз давом эттирилсин. Давлат томонидан бола парвариши бўйича нафақа олувчи ота-оналар (уларнинг ўрнини босувчи шахслар, васийлар, ҳомийлар) COVID-19 сабабли чеклов чора-тадбирлари чоғида ҳеч қандай ҳужжат кўрсатмасдан моддий ёрдам олишда давом этган. Ушбу чора Ўзбекистонда карантин чеклов чора-тадбирлари кучсизлангани сабабли ўз кучини йўқотди.

Ушбу ҳисобот коронавирус пандемияси бошланганда Ўзбекистон ҳукумати томонидан қабул қилинган COVID-19 қоидаларининг МЖБ эришиши мумкин бўлган энг юқори даражадаги саломатлик ва фаровонлик даражасига бўлган ҳуқуқларига бўлган таъсирига (БМТнинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясининг 6, 18, 23, 24, 26, 27 ва 33-моддалари), шунингдек болалар, ота-оналар/васийлар ва хизмат етказиб берувчилар нуқтаи назаридан оила муҳитида ўсиш ва оилавий муҳитдан маҳрум бўлганда муқобил парваришга (БМТнинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясининг 5, 9, 10, 11, 18, 19, 20, 21, 25, 27 ва 39-моддалари) қаратилган.

¹⁵ <https://www.gazeta.uz/ru/2020/06/23/regular-flights/>

¹⁶ Convention on the Rights of the Child; Article 9 [CrossRef]

“Ўзбекистонда миграциянинг болаларга таъсири” тадқиқот ҳисоботи натижалари шуни кўрсатадики, Ўзбекистондаги МЖБлар ривожланиш, руҳий-ижтимоий ва ҳиссий муаммоларга дуч келиши мумкин, чунки ота-оналарнинг йўқлиги болаларга қарашни ташкил этишда бузилишлар ва тартибни ўзгартиришга олиб келади. Тадқиқот шуни кўрсатадики, қолдирилган баъзи болалар мамлакатнинг турли бурчакларида соғлиқни сақлаш ва тиббий хизматлардан фойдаланишда қийинчиликларга дуч келишмоқда. Болаларни эмлаш нуқтаи назаридан, чет элга кетган оилалардаги 1 ёшгача бўлган чақалоқларнинг тахминан 14 фоизи сўнгги 12 ой ичида эмланмаган. Шунингдек сўровнома маълумотлари болаларнинг руҳий фаровонлиги учун қайғу ва ёлғизлик каби баъзи салбий оқибатларни ҳам таъкидлади. Барча болаларнинг қарийб ярми ота-оналари чет элга кетганидан сўнг дарҳол кайфиятлари ёмонлашганини ва 10 фоизга яқини уларнинг васийлари томонидан жисмонан жазоланганини айтди.¹⁷

МЖБ COVID-19 чораларига кўпроқ таъсир қилиш хавфи остида эди. Ҳозирги БХТБ чекланган ресурслар ва вақт туфайли, шунингдек, Интернет типидagi объектлардан фойдаланиш имконияти чекланганлиги сабабли турар-жой муассасаларида яшовчи эмас, балки қариндошлари билан яшовчи МЖБларга эътибор қаратди. Тадқиқотнинг вазифалари COVID-19 пандемиясига қарши кўрилатган чора-тадбирлар, яъни пандемия бошланганда Ўзбекистон ҳукумати томонидан тасдиқланган қонунлар, сиёсатлар, дастурлар ва хизматларнинг МЖБ ҳуқуқларига таъсирини баҳолаш, айниқса, эришиш мумкин бўлган энг юқори даражадаги саломатлик ва фаровонлик даражаси шунингдек, оила муҳиtida ўсиш ва оилавий муҳитдан маҳрум бўлганда муқобил парвариш олишдан иборат.

Муддатларга мувофиқ, тадқиқотнинг мақсадлари қуйидагиларга бўлинади:

Қисқа муддатли мақсадлар:

- Миграция натижасида қолдириб кетилган болалар ҳуқуқларига қаратилган янада мосроқ чора-тадбирларни аниқлашга ёрдам бериш учун қабул қилинган COVID-19 чора-тадбирларининг болалар ҳуқуқларига таъсирини кўриб чиқиш.
- Тадқиқот воситаларини қарор қабул қилувчилар, парламент аъзолари, фуқаролик жамияти ва инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари келгусида фойдаланишлари учун маҳаллий шароитга мослаштириш.

Ўрта муддатли мақсадлар:

- Ҳукумат, давлат органлари ва муассасаларининг болалар ва ёшлар олдидagi масъулиятини ошириш, айниқса, энг заиф болаларга, шу жумладан МЖБга алоҳида эътибор қаратиш.
- Ахборот бўшлиқларини ёпиш ёки манфаатдор томонлар ҳамкорлиги ва маълумотлар алмашинувини яхшилаш.

¹⁷ ЮНИСЕФ, “Ўзбекистонда миграциянинг болаларга таъсирини ўрганиш бўйича ҳисобот”, <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/reports/study-report-effects-migration-children-uzbekistan> манзил бўйича мавжуд.

III. МЕТОДОЛОГИК ЁНДАШУВ

Тадқиқот миқдорий ва сифат маълумотларини йиғишнинг аралаш усулига, жумладан, 14-18 ёшдаги 1800 дан ортиқ болаларнинг онлайн сўровномасига; 2020-йилнинг мартдан декабригача Ўзбекистонда давлат хизматчилари томонидан берилган COVID-19 билан боғлиқ чекловларга тегишли бўлган меъёрий ҳужжатларни ҳужжатли текшириш; 15-17 ёшдаги ота-она миграциясидан жабрланган (яъни, ота-оналардан бири ёки иккаласи томонидан ташлаб кетилган) ўғил ва қизлар билан алоҳида фокус-гурӯх муҳокамалари; ишончли шахслар билан фокус-гурӯх муҳокамалари; ва хизмат кўрсатувчи ташкилотлар билан фокус-гурӯх муҳокамаларига асосланган. Тадқиқот 10 та манфаатдор томонлар билан чуқур суҳбатлар ўтказишни ўз ичига олди: 3 та миллий, 4 та минтақавий ва 3 та туман даражасида.

Болаларга нисбатан зўравонлик ва ота-оналар меҳнат миграцияси таъсирида жабрланган болаларнинг руҳий саломатлиги билан боғлиқ маълумотларни тўплаш учун ЮНИСЕФ томонидан ишлаб чиқилган ижтимоий хабарлар маълумотларини йиғиш воситаси – U-Report ёрдамида онлайн сўровнома 2021-йил июл ва август ойларида ўтказилди. Онлайн сўровноманинг мақсадли гуруҳи Ўзбекистонда яшовчи 14-18 ёшдаги болалар эди. Онлайн сўровномада жами 1800 нафар бола иштирок этди, уларнинг 31 фоизи МЖБ эди. Респондентларнинг тахминан 69 фоизи бошқа болалар бўлиб, уларнинг жавоблари таққослаш учун ишлатилган. Онлайн сўровнома U-Report бошқарув кенгаши аъзолари томонидан кўриб чиқилди ва U-Report Этика масалалари бўйича координатор ва Этика кенгаши тавсияларига мувофиқ ўзгартиришлар киритилди. Таҳлил МЖБ ва сўровномада қатнашган бошқа болаларнинг жавобларини таққослади.

Сифатли маълумотларни йиғиш Болалар Омбудсмани кўмагида ЮНИСЕФ миллий маслаҳатчиси томонидан амалга оширилди. Бухоро вилояти Ўзбекистон Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг мавжуд маълумотлари асосида сифатли маълумотларни тўплаш учун танлаб олинди ва “Ўзбекистонда миграциянинг болаларга таъсири” тадқиқоти доирасида маълумотлар йиғиш амалга оширилган тўртта вилоятдан (Фарғона, Бухоро, Сурхондарё ва Хоразм) бири эди. Тадқиқотда иштирок этган Бухоро вилоятидан келган ижтимоий ходимлар тарбиячилар билан боғланиб, уларнинг рухсатини олгандан сўнг, уларни ва уларнинг фарзандларини фокус-гурӯх муҳокамаларига таклиф қилишди. Барча фокус-гурӯх муҳокамалари маҳаллий мактабларнинг синф хоналарида ўтказилди ва тегишли маҳаллий ҳокимият идораларида асосий савол бериладиган шахслар билан чуқур суҳбатлар ўтказилди.

2021-йилнинг 5-9 июл кунлари Бухоро вилоятининг иккита туманида (Ғиждувон ва Олот) 34 нафар респондент иштирокида тўртта фокус-гурӯх муҳокамалари ўтказилди:

- 15-17 ёшли 9 нафар қиз болалар билан ФГМ
- 15-17 ёшли 8 нафар ўғил болалар билан ФГМ
- 9 та васий билан ФГМ
- хизмат кўрсатувчи 8 та ташкилот билан ФГМ

2021-йил 30-июндан 2021-йил 7-августгача маҳаллий ҳоқимият органлари вакиллари билан республика (3), минтақа (4) ва туман (3) даражаларда ўнта чуқурлаштирилган суҳбатлар ўтказилди:

- АМБИ: Соғлиқни сақлаш вазирлиги (миллий даражада)
- АМБИ: Ички ишлар вазирлиги (миллий даражада)
- АМБИ: Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги (миллий даражада)
- АМБИ: Республика “Интилиш” ахборот-таълим маркази Бухоро вилоят филиали (вилоят даражасида)
- АМБИ: Бухоро вилоят соғлиқни сақлаш бошқармаси (вилоят даражасида)
- АМБИ: Бухоро вилояти маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш бошқармаси (вилоят миқёсидаги)
- АМБИ: Бухоро вилоят ички ишлар бошқармаси (вилоят даражасида)
- АМБИ: Когон туман Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш бошқармаси (туман даражасида)
- АМБИ: Олот тумани прокуратураси (туман даражасида)
- АМБИ: Ғиждувон вилояти соғлиқни сақлаш бўлими (туман даражасида)

ЮНИСЕФ миллий маслаҳатчиси, БҲТБни ўтказиш учун ЮНИСЕФ болаларни ҳимоя қилиш бўйича мутахассиси/ходими ва БҲМЕТ да жойлашган халқаро маслаҳатчи билан яқин ҳамкорликда, тадқиқот методологияси, онлайн сўровнома (3-илова), ҳужжатларни текшириш бўйича йўриқномалар (4-илова), танлаб олиш ва маълумотларни йиғиш воситаларини (5-14-иловалар) ўз ичига олган бошланғич ҳисобот лойиҳасини ишлаб чиқди. Халқаро маслаҳатчи ЮНИСЕФ нинг Этика бўйича кенгаши томонидан кейинги тасдиқлаш учун тақдим этилишидан олдин кўриб чиқилган дастлабки ҳисобот бўйича фикр-мулоҳазаларини тақдим этди (15-илова).

МЕЪЁРИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ

БҲТБ меъёрий ҳужжатларини кўриб чиқиш босқичи аниқ далилларни тўплашнинг биринчи босқичида амалга оширилди. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Бола ҳуқуқлари бўйича вакили (Болалар омбудсмани)нинг расмий талабига биноан тўпланган тегишли органларнинг миқдорий ва сифат кўрсаткичлари (Расмий хат, 2-илова). ЮНИСЕФ миллий маслаҳатчиси ва Болалар омбудсмани бўйича эксперт томонидан ЮНИСЕФ болаларни ҳимоя қилиш бўйича мутахассис/маслаҳатчиси билан келишилган ҳолда ўтказилди.

МЕТОДОЛОГИК ЧЕКЛОВЛАР

Тадқиқотнинг асосий чекловларидан бири Ўзбекистоннинг 14 та ҳудудидан 1 тасини танлаш бўлиб, бу ўз навбатида тадқиқотнинг ташқи умумлаштирилиши ёки асослилигини чеклаши мумкин.

Лойиҳа бўйича ҳамкорлар ва ҳукумат билан маслаҳатлашганидан сўнг, асосан чекланган молиялаштириш ва муддатлар, шунингдек, пандемия сабабли чекловлар туфайли респондентлар диапозони, танланма ҳажми ва тадқиқот ҳажми ЕИ томонидан молиялаштирилган “Жануби-Шарқий, Жанубий ва Марказий Осиёда миграция таъсиридан жабрланган болаларни ҳимоя қилиш” лойиҳасида танланган тўртта ҳудуддан бири билан чекланган.

Яна бир чеклов шундан иборатки, фокус-гурӯх муҳокамаларида қатнашиш учун болаларнинг ёш гуруҳлари 15-17 ёш билан чекланган. Ушбу танловнинг асосий омили шундаки, ушбу ёш гуруҳидаги болалар ўз ғояларини яхшироқ ифодалай олишади ва пандемия оқибатларини юмшатиш чораларининг уларнинг ҳуқуқларига таъсири ҳақидаги мураккаб саволларга янада мазмунли жавоб беришади. Бу болалар ҳар доим ҳам ўз фикрларини эркин ифода эта олмайдиган маданий фарқларга боғлиқ. 14-18 ёшдаги болалар онлайн сўровномада (U-Report), 15-17 ёшдаги болалар эса ФГМда иштирок этишди. ФГМ давомида 0-17 ёшдаги МЖБ ҳақида ғамхўрлик қилувчиларга саволлар берилди.

Фақат қишлоқ минтақасидан МЖБлар танлаб олинди, бу эса шаҳар минтақасида яшовчи МЖБлар ҳақидаги маълумотларни солиштиришни имконсиз қилди.

IV. ТАҲЛИЛ

Умуман олганда, Ўзбекистонда коронавирус пандемияси ва молиявий инқирознинг иқтисодий ўсишга таъсирини юмшатиш бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қабул қилиниши натижасида зарар кўрган МЖБ ҳуқуқларини баҳолаш икки кластерга бўлинган¹⁸:

1. Саломатлик ва фаровонликнинг энг юқори даражасига эришиш ҳуқуқи:

- 6-модда - Болалар яшаш ҳуқуқига эга. Иштирокчи давлатлар боланинг омон қолиши ва соғлом ривожланишини таъминлайди.
- 18-модда - Ота-онанинг иккаласи ҳам ўз фарзандларини тарбиялаш учун масъулиятни биргаликда бажарадилар ва ҳар доим боланинг энг яхши манфаатларини ҳисобга оладилар. Иштирокчи давлатлар, айниқса, иккала ота-она ҳам ишлаётган бўлса, болаларнинг махсус хизматлардан фойдаланиш имкониятини таъминлаш орқали ота-оналарга ёрдам беради.

¹⁸ <https://www.msdc.govt.nz/documents/about-msdc-and-our-work/publications-resources/resources/child-impact-assessment-guide-jul18.pdf>

- 23-модда - Ногирон болалар тўлиқ ва мустақил ҳаёт кечиришлари учун алоҳида ғамхўрлик ва қўллаб-қувватлашга муҳтож.
- 24-модда - Болалар ўз соғлиғини ҳимоя қилиш учун сифатли тиббий хизмат ва тоза ичимлик суви ва тўйимли озиқ-овқат олиш ҳуқуқига эга.
- 26-модда - Ҳукумат муҳтож оилалар фарзандлари учун қўшимча маблағ ажратиши шарт.
- 27-модда - Болалар ўзларининг жисмоний ва ахлоқий ривожланишини қондириш учун зарур бўлган турмуш даражасига эга бўлиш ҳуқуқига эга. Давлат уни бера олмайдиган оилаларга ёрдам беради.
- 33-модда - Ҳукумат болаларни хавфли гиёҳванд моддалардан ҳимоя қилиш усулларини таъминлаши керак.

2. Оила муҳотида улғайиш ва оилавий муҳитдан маҳрум бўлган ҳолда муқобил парвариш олиш ҳуқуқи:

- 5-модда - Ҳукуматлар ўз фарзандлари ўсиб улғайган сари ўз ҳуқуқларидан тўғри фойдаланишни ўрганишлари учун оилаларнинг ўз фарзандларига раҳбарлик қилиш ва бошқариш бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятларини ҳурмат қилиши керак.
- 9-модда - Фарзандлар ота-онасидан ажратилмаслиги керак, агар бу уларнинг манфаати учун бўлмаса - масалан, агар ота-она болага нисбатан зўравонлик қилса ёки бепарво бўлса. Агар ота-оналар ажралган бўлса, болалар иккала ота-она билан алоқада бўлиш ҳуқуқига эга, агар бу болага зарар етказмаса.
- 10-модда - Турли мамлакатларда яшовчи оилаларга ушбу мамлакатлар ўртасида кўчиб ўтишга рухсат берилиши керак, шунда ота-оналар ва болалар алоқани сақлаб қолишлари ёки бир оила сифатида бирлашишлари мумкин.
- 11-модда - Ҳукуматлар болаларни ўз мамлакатидан ноқонуний олиб чиқиб кетишнинг олдини олиш чораларини кўришлари керак.
- 18-модда - Иккала ота-она ҳам ўз фарзандларини тарбиялаш учун жавобгардир ва ҳар доим ҳар бир бола учун энг яхшиси ҳақида ўйлашлари керак. Ҳукуматлар ота-оналарга хизмат кўрсатиш орқали ёрдам бериши керак, айниқса иккала ота-она ҳам ишлаётган бўлса.
- 19-модда - Иштирокчидавлатлар болаларнинг ота-оналари ёки бошқа ҳар қандай тарбиячи томонидан зўравонлик, шафқатсиз муомала ва қаровсизлигидан етарли даражада ғамхўрлик қилинишини ва ҳимоя қилинишини таъминлайди.
- 20-модда - Агар бола ўз оиласида парвариш қилинмаса, боланинг дини, маданияти ва тилини ҳисобга олган ҳолда алмаштириш таъминланиши керак.
- 21-модда - Болаларни чет давлатдаги одамлар асраб олишлари мумкин, аммо бу фақат охириги чора сифатида амалга оширилиши керак.
- 25-модда - Ота-оналар эмас, балки маҳаллий ҳокимиятлар томонидан ғамхўрлик қилаётган болаларнинг аҳволи мунтазам равишда текширилиши керак.
- 27-модда - Болалар жисмоний ва руҳий эҳтиёжларини қондириш учун етарли турмуш даражасига эга бўлиш ҳуқуқига эга. Имконияти йўқ оилаларга давлат ёрдам бериши керак.
- 39-модда - Қаровсиз қолган ёки зўравонликка учраган болалар ўз кадр-қимматини тиклаш учун махсус ёрдам олишлари керак.

САЛОМАТЛИК ВА ФАРОВОНЛИКНИНГ ЭНГ ЮҚОРИ ДАРАЖАСИГА ЭРИШИШ ХУҚУҚИ

Марказий Осиёнинг бошқа мамлакатларидаги каби Ўзбекистонда ҳам бутун мамлакат бўйлаб хизмат кўрсатиш соҳаси тўхтатилди. 2020-йил 16-мартда фавқулодда ҳолат эълон қилинди ва пандемия билан боғлиқ карантин чоралари, хусусан, уйда қолиш чоралари тезда қўлланиб, 2020-йил 15-июнга қадар узайтирилди. 2020-йилнинг 10-июлидан 15-августига қадар иккинчи ўзини-ўзи изоляция қилиш тартиби жорий этилди, бу эса соғлиқни сақлаш хизматларига қўшимча таъсир кўрсатди. Ушбу чора-тадбирлар соғлиқни сақлаш хизматларини, шу жумладан иммунизация хизматларини кўрсатишга таъсир қилди.¹⁹

ЖССТ 2020-йил 11-мартда глобал пандемия авж олгани ҳақида эълон қилганидан сўнг, COVID-19 га қарши чоралар кўриш бўйича йўл-йўриқ кўрсатиш мақсадида Ўзбекистон учун ЖССТ ва бошқа ҳамкорлар билан ҳамкорликда миллий стратегик тайёргарлик ва чора кўриш режаси (SPRP) ишлаб чиқилди.²⁰

Карантин чоралари қабул қилиниши билан, пандемия нисбатан кам касалланиш даражаси билан секин тарқалишда давом этди. Ўзбекистон соғлиқни сақлаш соҳасига ҳам давлат бюджетидан, ҳам халқаро молия институтларидан (ОТБ ва АИИБ, Жаҳон банки, Халқаро валюта жамғармаси, Европа инвестиция банки ва бошқалар) қўшимча маблағлар ажратилди.²¹

Ўзбекистонда COVID-19 учун даволаш марказлари сифатида ва хусусан, COVID-19 ҳолатларига интенсив терапия кўрсатиш учун 14 та ҳудудий юқумли касалликлар шифохонаси ҳамда Вирусология илмий-тадқиқот институти ҳамда Эпидемиология, микробиология ва юқумли касалликлар илмий-тадқиқот институтига қарашли иккита республика (миллий) даражадаги шифохоналар аниқланди.²²

Тошкент, Бухоро ва Самарқанд каби шаҳар ва вилоятларда айрим тиббий хизмат кўрсатиш пунктлари иши тўхтатилди. ФГМ пайтида баъзи МЖБлар 2020-йилда улар тез-тез шамоллашини, бу COVID-19 нинг энгил/асемптоматик курси бўлиши мумкинлигини, шунинг учун улар тиббий муассасаларга бормаганликларини ва уйда даволанганликларини таъкидладилар. МЖБ тиббий муассасаларга ташриф буюриш билан боғлиқ муаммоларга дуч келмади, аммо уларнинг аксарияти амбулатория шароитида уйда даволанди.

2020 йилда болалар орасида коронавирус йўқ эди, гарчи у энгил ёки асемптоматик ўтган бўлса ҳам ... биз уларни ПЦР-тести билан синаб кўрмадик (соғлиқни сақлаш вакили билан чуқур суҳбат)

... ота-оналар одатда касал болани тиббий муассасага кечки босқичда олиб келишади, тиббий кўрикдан сўнг улар пул етишмаслигини кўрсатиб, даволанишдан бош тортишади... 3 кундан кейин боланинг аҳволи оғирлашади ва улар тиббий муассасага қайтадилар. ... Бундай ҳолатда боланинг даволаниш ҳуқуқи (ФГМ) бузилади

Вакцина захирасига келсак, вакцинанинг кечикиб келиши ва халқаро рейсларнинг узилиши туфайли транспорт катта ташвиш туғдирди. Бироқ, 2020-йил май ойидан бошлаб вакцина етказиб берилиши қайта тикланди. Ўз-ўзини изоляция қилиш даврида АКДС1 ва АКДС3 вакцинацияси камайди, аммо ёз ўрталарида чора-тадбирлар бекор қилинганлиги сабабли, кўрсаткичлар кўтарила бошлади.²³

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг статистик маълумотларига кўра, 2020-йилда кўпчилик касалликларнинг тарқалиши 2019-йилга нисбатан болалар (0-14 ёш) ва ўсмирлар (15-17 ёш) ўртасида камайган, хусусан: айрим юқумли ва паразитар касалликлар (мос равишда 5,0% ва 20,0% га); нафас олиш тизими касалликлари (мос равишда 11,3% ва 9,0% га); овқат ҳазм қилиш тизими касалликлари (мос равишда 19,0% ва 15,0% га); шунингдек, психик, хулқ-атвор ва неврологик касалликларнинг тарқалиши (мос равишда 36,0% ва 64,0% га).

¹⁹ <https://uzbekistan.un.org/sites/default/files/2021-03/SPRP-en-mar16.pdf>

²⁰ <https://uzbekistan.un.org/sites/default/files/2021-03/SPRP-en-mar16.pdf>

²¹ <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/54282-001-sd-01.pdf>

²² <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/54282-001-sd-01.pdf>

²³ <https://uzbekistan.un.org/sites/default/files/2021-03/SPRP-en-mar16.pdf>

Ушбу пасайиш тенденцияси ҳаракатланиш чекловларининг киритилиши ва тегишли соғлиқни сақлаш муассасаларига камроқ ташриф буюриш билан боғлиқ бўлиши мумкин, бу эса кўшимча ўрганишни талаб қилади.

... Аксинча, беморлар камроқ эди ... 5-10 киши келди (ўзини изоляция қилиш даврида). Кўпчилик (беморлар) ўз касалликларини уйда изоляция қилишди. (соғлиқни сақлаш вакили)

Шуниси эътиборга лойиқки, расмий статистик маълумотларга кўра, ўсмирлар ўртасида ҳомиладорлик, туғиш ва туғишдан кейинги давр оғирлаштирувчи ҳолатларнинг тарқалиши 2019-йилга нисбатан 2020-йилда 78 фоизга кескин камайди, бу ҳам чеклов чоралари, ҳам ҳолатларнинг камайиши билан боғлиқ бўлиши мумкин. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодексида 2020-йилда эркаклар ва аёллар учун никоҳга розилик ёши 18 ёш этиб белгиланган ҳолда 2020-йилда эрта турмуш қуриш (16-17 ёш) 2019-йилга нисбатан 97 фоизга кўпайтирилди.²⁴

Вилоят миқёсидаги вакилнинг сўзларига кўра, пандемия даврида аҳоли, жумладан, болаларнинг гигиеник саводхонлиги ошган. Унинг таъкидлашича, 2020-йилда болалар ўртасида ичак инфекциялари сони 2019-йилга нисбатан сезиларли даражада камайган, буни эса пандемия билан боғлиқ чеклов чораларининг ижобий томони сифатида кўриш мумкин.

Илгари болалар очиқ сув ҳавзасида сузишган ... улар қўлларини совун билан ювишга одатланмаганлар ...

Рухий саломатлик нуқтаи назаридан, онлайн сўровнома натижаларига кўра, ўтган йил давомида болаларнинг кайфияти ҳақида энг кўп учрайдиган бешта баёнот: тез-тез ўзгариб турадиган кайфият (36%), мукамал ва яхши (36%), барқарор (14%) ва қайғули (6%).

Қизларнинг хурсанд ёки қайғули, ўғил болаларнинг кучли ва хотиржам бўлиши, керак бўлса ғазабини намоён қилиши кутилаётган болаларда ҳиссиётларни ифодалашда гендер фарқига оид маданий эътиқод ва меъёрлар онлайн сўровномада ўз аксини топди. Шу билан бирга, қизлар пандемия даврида ўғил болаларга қараганда тез-тез кайфият ўзгариши, қайғу ва ғазабланишни қайд этдилар (мос равишда 49% га нисбатан 37%), бошқа томондан, ўғил болалар қизболаларга қараганда кўпроқ ажойиб, яхши ва барқарор кайфиятга эга эдилар (57% га нисбатан 43%).

Бир ҳолатда, туман даражасидаги вакил таъкидлаганидек, 13 ёшли қиз бола пандемия пайтида ўзини ёлғиз ҳис қилганини айтди. Унинг ота-онаси ажрашган. Онаси Россияга кетган, отаси эса уни ва икки укасини холасига қолдириб, Ўзбекистондаги бошқа оила қурган.

Пандемиядан олдин у отасини кўришни хоҳламади ... бу пандемия пайтида ўзини намоён қилди ... у зерикмаслиги учун биз турли хил китоблар олиб келдик ... биз амакисини топдик, у уни қучоқлади ва йиғлади... у ҳали ҳам шундай ҳис-туйғуларга эга ...

МЖБ бошқа болаларга нисбатан тез-тез кайфият ўзгаришини бошдан кечирди (37% га нисбатан 35%). Қизиғи шундаки, ғамгинлик, асабийлашиш ва паст кайфият каби салбий кайфият МЖБ билан солиштирганда кўпинча бошқа болалар орасида кузатилган (14% га нисбатан 9%). Натижалар МЖБ томонидан ФГМга тақдим этилган маълумотлар билан тасдиқланган бўлиши мумкин, улар пандемия даврида маҳаллада яшовчи болалар ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари ҳақида эшитганликларини айтишди. Бу ҳолат МЖБ (U-report сўровномаси) билан солиштирганда, ўз оилалари билан яшайдиган болалар орасида кўчага чиқишни тақиқлаш ҳолатларининг нисбатан кўплиги, шунингдек МЖБда нисбатан юқори эркинликнинг мавжудлиги (МЖБ билан ФГМ) билан боғлиқ бўлиши мумкин, бу эса кейинги тадқиқотларни талаб қилади.

²⁴ <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=973>

Бутун дунё бўйлаб ҳукуматнинг уйда ўзини-ўзи изоляция қилиш чора-тадбирлари ҳам, шахсий ижтимоий узоқлашиш ҳам бир қатор руҳий ҳолат белгилари билан боғлиқ. Бундай чекловчи чора-тадбирлар кўпроқ депрессия, умумий ташвиш бузилиши, ўткир стресс бузилиши ва уйқусизлик белгиларини келтириб чиқарди.²⁵ФГМдаги МЖБ маълумотларига кўра, улар пандемия пайтида ўзларини кўпроқ ёлғиз ҳис қилишган. ФГМ давомида МЖБ айтишича, мактабларнинг онлайн режимга ўтказилиши қайғуга сабаб бўлган.

Биз мактабга борганимизда, бу сезилмас эди. Илгари таълим билан банд эдик. Уйда ўтирганимизда, биз қайғурдик ва кўп йиғлар эдик...

ФГМдаги ўғил болалар ўзларининг мобил телефонлари борлигини, қизлар эса ўз васийларининг телефонида фойдаланишларини таъкидладилар. ФГМдаги МЖБ улар хоҳлашларини, лекин дўстлари ёки мактабдаги психолог билан гаплаша олмаслигини таъкидладилар. Шунингдек, улар чет элга кетган ота-оналари билан камроқ мулоқот қилишган (ҳафтада бир марта ёки икки ҳафтада бир марта). Қизларнинг ўз мобил телефонининг йўқлиги, тенгдошлари ва чет элга кетган ота-оналари билан камроқ мулоқот қилишлари пандемия даврида нима учун улар руҳий саломатлик билан боғлиқ муаммолар кўпроқ бўлганини тушунтириши мумкин.

МЖБ ўз ҳис-туйғуларини бувиси, опаси ва укаси билан баҳам кўради, баъзи болалар эса ҳеч кимга очилмай, йиғлайдилар. ФГМнинг баъзи болалари ўз дўстларини васийнинг уйига таклиф қила олмайди ва ўз квартирасига эга бўлишни хоҳлайди.

Биз бобомизга ҳис-туйғуларимизни етказа олмаймиз, у кекса ...

Биз дўстимизни/қиз дўстимизни (қўриқчининг уйига) меҳмонга ёки туғилган кунга таклиф қилишдан уяламиз, бизга нокулай ...

Кўпинча мен йиғлайман ва ўзимга келаман. Мен ҳеч кимга айтмайман ...

МЖБ таъкидлашича, улар ЮНИСЕФ гуруҳи ва жамоаси билан ўз ҳис-туйғуларини баҳам кўрганларида ФГМдан енгиллик ҳис қилганлар.

... Улар (ота-оналар) бу ердан узоқда, биз уларга ҳамма нарсани айта олмаймиз. Фақат бу ерда сиз билан биз гаплашамиз ва ҳамма нарсани юракдан гапирамиз ва биз енгилликни ҳис қилдик.

Ҳозирда психиатр лавозими фақат марказий туман поликлиникаларида мавжуд. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 12-ноябрдаги ПФ-6110-сонли “Бирламчи тиббий-санитария ёрдами муассасалари фаолиятига мутлақо янги механизмларни жорий қилиш ва соғлиқни сақлаш тизимида олиб борилаётган ислохотлар самарадорлигини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони асосан ЖССТ Ўзбекистон ҳукумати барча оилавий поликлиникаларда тиббий жамоага психологни киритишни тавсия қилди. Бироқ, бу ҳали содир бўлмади.

Ички ишлар органлари вакили таъкидлаганидек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021-йил 2-апрелдаги ПҚ-5050 “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарорига асосан 2021-йилда умумтаълим муассасаларида 2000 нафар, яъни 2021-йилда 1100 нафар, 2022-йилда яна 900 нафар аҳоли хонадонларида бўладиган инспектор-психологлар штат бирликлари жорий этилади.

²⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7439968/>

Пандемия даврида асосий овқатланиш хизматлари, жумладан, мактаб овқатлари, микроэлемент қўшимчалари, паст ва ўрта даромадли мамлакатларда овқатланишни тарғиб қилиш дастурлари қамрови 30 фоизга камайди²⁶. Пандемиядан олдин ФГМда сўровда қатнашган қизларнинг ярми улар илгари нонушта қилмасдан мактабга борганликларини айтишган. Пандемия билан боғлиқ чора-тадбирлар МЖБ нинг овқатланишига турли йўллар билан таъсир кўрсатди. Қишлоқ жойларда ўғил болалар мева ва сабзавотларга киришда камроқ қийинчиликларга дуч келишди, чунки уларнинг шахсий боғи бор эди. Бошқа томондан, уй изоляцияси вақтида ФГМдаги баъзи МЖБ лар молиявий чекловлар ва баъзи озиқ-овқат маҳсулотларининг юқори нархлари туфайли озиқ-овқатга камроқ кириш имкониятига эга эди.

... пандемия пайтида биз 6-8 миллион сарф қилдик ... энди 2 миллион сўм қарзни тўлашимиз керак. Бобо невараларига ёрдам бериш учун тегишли жойларга бориб нима бўлаётганини (бошдан кечирган қийинчиликларни) айтди, лекин ҳеч ким бизга ёрдам бермади....

COVID-19 тарқалиши муносабати билан, инфекциянинг олдини олиш учун бутун дунё бўйлаб миллионлаб болалар мактабларни ёпишга дуч келишмоқда²⁷. Соғлиқни сақлаш соҳаси вакили болаларнинг жисмоний ривожланишини қўллаб-қувватлаш учун мактабларда болаларга ҳар куни бир марталик бепул овқатланишни тавсия қилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 21-ноябрдаги 739-сонли “Етим болалар ва ота-онасининг ёки бошқа қонуний вакилларининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг ижтимоий ҳимоясини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Қарори асосида ўрта махсус таълим муассасаларида (коллеж ва лицейлар) фақат етим болалар учун бундай чора-тадбирлар амалга оширилди.

U-Report сўровида қатнашган болаларнинг аксарияти ҳозирги соғлиғини яхши (38%), аъло (32%) ва ўртача (24%) деб баҳолаган. Респондентларнинг атиги 6 фоизи соғлиғининг ҳозирги ҳолатини ёмон ёки жуда ёмон деб баҳолаган. Ўғил болалар кўп ҳолларда ҳозирги соғлиғини аъло, қизлар эса яхши ва ўртача деб баҳоладилар. Қизлар кўпинча ўғил болаларга қараганда ўзларининг соғлиғини “ёмон ва жуда ёмон” деб баҳоладилар.

Баъзи мета-таҳлил маълумотлари шуни кўрсатдики, МЖБ да жиддий руҳий саломатлик муаммолари бошқа болаларга қараганда деярли 2,7 баравар юқори²⁸. Бу нима учун МЖБ лар бошқа болаларга нисбатан (9,1% га нисбатан 5,3%) ўзларининг ҳозирги соғлиғини ёмон ёки жуда ёмон деб баҳолаганликларини тушунтириши мумкин. Онлайн сўровнома МЖБ ва бошқа болалар ўртасидаги саломатлик кўрсаткичлари бўйича озгина фарқни кўрсатди.

Ўзбекистон ҳукумати томонидан болалар саломатлигини муҳофаза қилиш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилди, хусусан: 2020-йил апрел ойида оилавий поликлиникаларнинг патронаж хизматлари орқали 2 ёшдан 12 ёшгача бўлган болаларга антигелминтик препаратлар топширилди. Бироқ, ФГМдаги васийлар бундай хизматларни олмаганликларини кўрсатдилар. ФГМдан хизмат етказиб берувчининг сўзларига кўра, кам таъминланган оила фарзанди операцияга муҳтож бўлган амалиёт мавжуд ва ҳокимлик, маҳаллий ҳокимият маблағ йиғишда ёрдам беради/ҳомийлик қилади. Ўтган йили ота-онаси меҳнат муҳожири бўлиб, пойтахтда юраги операция қилинган қизга ҳокимлик орқали ана шундай ёрдам кўрсатилди.

Пандемия билан боғлиқ чекловчи чора-тадбирлар болаларнинг соғлиқ ва фаровонликнинг энг юқори даражасига эришиш ҳуқуқларига турли йўллар билан таъсир кўрсатди (БМТ БҲК нинг 6, 18, 23, 24, 26, 27 ва 33-моддалари).

Бир томондан, улар болалар саломатлигига ижобий таъсир кўрсатди. Пандемия даврида аҳолининг, жумладан, болаларнинг санитария-гигиена саводхонлиги ошди. 2020-йилда болалар ва ўсмирлар ўртасида кўпгина касалликларнинг тарқалиши 2019-йилга нисбатан камайди.

²⁶ <https://www.unicef.org/press-releases/nutrition-crisis-looms-more-39-billion-school-meals-missed-start-pandemic-unicef-and>

²⁷ <https://www.unicef.org/press-releases/nutrition-crisis-looms-more-39-billion-school-meals-missed-start-pandemic-unicef-and>

²⁸ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jpc.14349>

Бошқа томондан, изоляция чоралари болаларнинг жисмоний соғлиғига салбий таъсир кўрсатиши мумкин, бу эса жисмоний ҳаракатсизлик ва семириб кетиш эҳтимолини ошириши мумкин. Ўз уйларида изоляция қилинганлиги сабабли, баъзи МЖБлар молиявий чекловлар туфайли озиқ-овқат маҳсулотларини кам миқдорда истеъмол қилишган, бу уларни касалликларга кўпроқ мойил қилган. ФГМдаги МЖБ улар пандемия пайтида тез-тез шамоллашни таъкидлади ва U-Report сўровномасига кўра, МЖБ бошқа болаларга нисбатан уларнинг ҳозирги соғлиғини ёмон ва жуда ёмон деб баҳолаган. Қизларнинг соғлиғи ўғил болаларга қараганда ёмонроқ. Пандемия болаларнинг руҳий саломатлигига таъсир қилди, ҳар иккинчи қиз, ҳам МЖБ, ҳам бошқа болалар орасида тез-тез кайфият ўзгариши, қайғу ва ғазабланишни бошдан кечирди. МЖБ нисбатан тез-тез кайфият ўзгаришини бошдан кечирди ва пандемия пайтида ўзини кўпроқ ёлғиз ҳис қилди.

ОИЛА МУҲИТИДА УЛҒАЙИШ ВА ОИЛАВИЙ МУҲИТДАН МАҲРУМ БЎЛГАНДА МУҚОБИЛ ПАРВАРИШ ОЛИШ ҲУҚУҚИ

Оилавий муҳитда ўсиш ҳуқуқи

Болаларга нисбатан зўравонлик дунёнинг ҳар бир мамлакатига турли шакл ва шароитларда учрайди ва кўпинча маданий, иқтисодий ва ижтимоий амалиётларда чуқур илдиз отган. Ҳар бир жамиятдаги болаларнинг катта қисми ўз уйларида шафқатсиз зўравонликдан азият чекмоқда²⁹.

Сўнги йилларда Ўзбекистонда аёллар ва болаларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари кўпроқ қайд этилмоқда. Ўзбекистон ИИВ маълумотларига кўра, 2020-йилда таъқиб ва зўравонликдан жабр кўрган аёллар ва қизлар хавфсизлигини таъминлаш мақсадида мамлакатимиз ички ишлар органлари томонидан 14774 та ҳимоя ордери берилган³⁰.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 4-январдаги “Аёлларни зулм ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 3-сон қарорига асосан зўравонликнинг тўрт тури (жинсий, жисмоний, психологик ва иқтисодий) ажратиб кўрсатилган, бунинг учун ички ишлар органлари таянч пункти профилактика бўлими катта инспектори томонидан 30 кунлик муддатга ҳимоя ордери берилди³¹. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 4-январдаги “Аёлларни зулм ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 3-сон қарорига асосан зўравонликнинг тўрт тури (жинсий, жисмоний, психологик ва иқтисодий) ажратиб кўрсатилган, бунинг учун ички ишлар органлари таянч пункти профилактика бўлими катта инспектори томонидан 30 кунлик муддатга ҳимоя ордери берилди. Хизмат кўрсатувчи ташкилотлар билан ФГМ давомида бир қизга психологик зўравонлик кўрсатилгани сабаб битта ҳимоя ордери берилгани кўрсатилган. Қонунга кўра, айбланувчи 15 суткага қамоқ ёки энг кам иш ҳақининг 1 бараваридан 3 бараваригача миқдорда жарима тўлаши мумкин (747 300 сўм ёки 71 АҚШ доллари; 01.02.2021 йил ҳолатига кўра). Зўравонлик қурбони бўлган ўғил болаларни ҳимоя қилиш қонун ҳужжатларида деярли қайд этилмаган.

Оиладаги зўравонлик - зўравонликнинг энг кенг тарқалган шаклларида бири. Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш Вазирлигининг 1146 ишонч телефонида келиб тушган мурожаатлар таҳлилига кўра, 2020-йилнинг биринчи чорагида мурожаатларнинг 48,0 фоизи турмуш ўртоғи томонидан аёлларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари билан боғлиқ³².

²⁹ https://violenceagainstchildren.un.org/sites/violenceagainstchildren.un.org/files/document_files/world_report_on_violence_against_children.pdf

³⁰ https://uza.uz/uz/posts/iiv-2020-yilda-tazyiq-va-zoravonlikka-uchragan-14-ming-774-xotin-qizga-himoya-orderi-berildi_236643

³¹ <https://www.lex.uz/docs/4494709>

³² <https://www.gazeta.uz/uz/2019/08/23/women-protection/>

COVID-19 билан боғлиқ чеклов чоралари қандайдир тарзда ФГМда МЖБ ўртасида оилавий зўравонлик ҳолатлари сонига таъсир қилди. БҲТБ маълум қилишича, пандемия билан боғлиқ чеклов чоралари киритилгандан кейинги дастлабки бир неча ой ичида ФГМда қатнашган 17 нафар боланинг 3 нафари зўравонликка, 1 нафар қиз - жисмоний зўравонликка, 2 нафар бола (1 ўғил ва 1 қиз)- психологик зўравонликка учрашган.

Биз 3 ой давомида алимент ололмаяпмиз ... Биз қўнғироқ қиляпмиз (ижрога масъул шахсларга), лекин ижрочилар телефонга жавоб бермайди; илгари бир ходим бор эди, ҳозирда нафақага чиққан, у бизнинг барча муаммоларимизни ҳал қиларди, ҳозирги ходим (алимент) олиб келиб бера олмаяпти ... меннинг отам хусусий секторда ишлайди ва битта болага ҳисобланган алимент суммасини учта болага тўлайди.

Водопровод сувини беришганда мен ухлайётган эдим, амаким мендан сув олиб келишимни сўради ва у менинг бошимга темир челақ билан урди, бувим мени қутқариб қолди ...

U-Report орқали ўтказилган онлайн сўров шуни кўрсатдики, болаларнинг 28,4 фоизи (14-18 ёшдаги) оилада зўравонликни бошдан кечирган, уларнинг аксарияти психологик зўравонлик (27%) бўлиб, бу ота-оналар / васийлар томонидан турли интизомий усуллари қўллашда ифодаланган. Яққаланиш даврида болаларни тарбиялашда интизомий таъсин этишнинг энг кўп ишлатиладиган бешта усуллари қуйидагича эди, тинч тушунтириш усули; ташқарига чиқишни тақиқлаш; яхши хулқ-атвор учун мукофотлаш; ўзини ёмон тутмаслик ҳақидаги илтимос; телефонларни олиб қўйиш ва баланд овозда бақириш. Ушбу турдаги усуллар интизомий чораларнинг 79 фоизини ташкил қилади.

Қатнашувчиларнинг ярмидан кўпи (55%) пандемия бошланганидан бери уларга шундай муносабатда бўлганликларини, МЖБ ва бошқа болалар ўртасида сезиларли фарқ йўқлигини айтишган, болаларнинг учдан бир қисми эса уларга доимо шундай муносабатда бўлиб келганликларини айтишган, МЖБга бошқа болалар ўртасидаги сезиларли фарқ билан (40% га нисбатан 29%).

Жинслар бўйича интизомий усуллари таҳлил қилиш шуни кўрсатдики, қизларга қараганда ўғил болалар яхши хулқ-атвори учун кўпроқ мукофотланган ва улардан ўзини ёмон тутмасликни сўрашган (мос равишда 12% нисбатан 9%; 9% га нисбатан 8%), қизларга эса ўғил болаларга қараганда хотиржамроқ тушунтирилган (39% га нисбатан 33%). Бошқа томондан, ўғил болалар қизларга қараганда телефонларини олиб қўйиш билан кўпроқ жазоланган (5% га нисбатан 4%), ота-оналар / васийлар ўғил болаларга қараганда қизларга кўпроқ баланд овозда бақиришган ва имтиёзлардан маҳрум қилишган (мос равишда 4% га нисбатан 3%; 2% га нисбатан 1%).

Онлайн сўров шуни кўрсатдики, ғамхўрлик қилувчи шахслар бошқа болаларга қараганда МЖБни тартибга солишнинг ижобий усулларида, масалан, хотиржам тушунтиришлар ва яхши хулқ-атвор учун мукофотлашдан (мос равишда 45%; 12%) фойдаланишган. Пандемия даврида МЖБга бошқа болаларга қараганда камроқ салбий интизомий жазо усуллари қўллани ва кўчага чиқармаслик ёки телефонларини олиб қўймаслик билан жазоланишмаган. Бироқ, ҳар бешта МЖБдан бири кўчага чиқишни тақиқлаш, баланд овозда бақириш, телефонларни олиб қўйиш, ҳақорат қилиш / камситиш ва электроника, ўйинчоқлар ва бошқалар каби имтиёзлардан маҳрум қилиш каби салбий интизомий усуллар ҳақида хабар беришган. Кўчиб келган ота-оналарнинг боласини кекса васийга қолдириши ФГМда қизлар учун кўпроқ эркинлик учун сабаб сифатида кўрсатилган.

ФГМда қатнашган хизмат кўрсатувчи шахсларнинг маълумотларига кўра, баъзи МЖБлар уйда қолган хотинларига рашк қилганликлари сабабли мигрант оталари томонидан психологик зўравонликка дучор бўлишган.

Отаси хорижда, хотинини рашк қилиб жанжал қилади, ўғлига қўнғироқ қилиб, ўғли ундан эмаслигини айтиб, уйдан чиқиб кетишини сўрайди, ўз жонига қасд қилишни ёки онасини ўлдиришни талаб қилади...

ФГМда қатнашган МЖБ баъзи болалар кўпинча бобоси, амакиси, холаси ва акаси томонидан зўравонликка дучор бўлган.

Бир пайтлар бобом маст бўлиб юзимга уриб, қон кетишига сабаб бўлган...

U-Report натижалари ФГМ тадқиқотлари натижаларини тасдиқлайди ва бошқа болаларга қараганда сезиларли даражада кўпроқ МЖБ “Болаларни ким кўпроқ жазолайди” деган саволга: ака /опа, амаки /хола жавоб беришади.

Ҳукумат томонидан чиқариладиган барча норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар боланинг энг яхши манфаатларини биринчи ўринга қўядиган тартиб-қоидаларга риоя қилиши керак. ФГМ даврида болалар томонидан аниқланган пандемия давридаги зўравонлик сабаблари оиланинг барча аъзоларининг уйда қолиши; озиқ-овқат нархларининг кўтарилиб кетиши; чет-элда ишлайдиган ота-оналарда пул ўтказмаларининг камайиши туфайли молиявий маблағларнинг камайиши; ғамхўрлик қилувчи шахслар томонидан спиртли ичимликларни истеъмол қилишни кўпайиши; васийлик ва ҳомийлик органлари томонидан МЖБ оилалардан хабар олмаслик.

Озиқ-овқат нархларининг кўтарилиши туфайли қийинчиликлар пайдо бўлди...

пандемия даврида (чет-элга кетган ота-онанинг ўрнида) ҳам иш йўқ эди, шароитлар янада оғирроқ бўлиб қолди. Ҳеч ким биз ҳақимизда қайғурмасди.

Ҳеч ким ишга бормасди, пул йўқ эди ва тобора кўпроқ муаммолар пайдо бўла бошлади, бу эса низоларни келтириб чиқарарди ...

ФГМ давомида иккита бола пандемия даврида ота-оналарининг иш жойларида карантин чекловлари жорий этилганлиги сабабли чет-элга кетган ота-оналаридан пул ўтказмалари олманликларини ёки кам (ойига тахминан 50 АҚШ доллари) олганлигини айтиб ўтишди.

Қизиғи шундаки, болалар безовта қилмаслик учун уларга нисбатан қўлланилган зўравонлик ҳақида ҳеч кимга, ҳатто чет-элга кетган ота-оналарига ҳам айтишмаган. Пандемия даврида фокус-гурӯх суҳбатларида сўровномада қатнашган МЖБ чет-элга кетган ота-оналари билан жуда кам мулоқотда бўлишган. Бу МЖБ чет-элга ишлашга кетган ота-оналарини ўзлари дуч келадиган муаммолар билан хафа қилишни истамагани билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Ота-оналаримизга кўп гап айта олмаймиз, чунки улар Россияда, хорижда. Агар айтсак, улар ташвишга тушишади. Шунинг учун биз уларга бу ердаги муаммолар ҳақида айтмаймиз, чунки биз уларнинг ташвишланишини хоҳламаймиз ...

Пандемия пайтида қизлардан бири чет-элга кетган онасининг жисмоний зўравонликка дуч келгани ҳақида гапирди, у жуда кўп йиғлади, шундан кейин қизи бундай ҳолатлар ҳақида хабар бермади. Вилоят даражасидаги вакил ҳам интервьюда шунга ўхшаш ҳолатларга ишора қилди.

улар (болалар) бу ҳақда биринчи марта чет-элга кетган ота-оналарига айтганларида зўравонлик ҳолатлари бўлган. Шундан сўнг улар такрорий ҳолатларни яширишган.

Онлайн сўров натижаларига кўра, қийин ҳаётини вазиятга тушиб қолган болаларнинг аксарияти (14-17 ёш) ота-онаси ва онасидан ёрдам олишни хоҳлайди (мос равишда 48%; 22%), ундан кейин отаси (6%) акаси/опаси (5%) ва бобо/бувусидан (4%). МЖБ синфдошлари, шифокорлари, қўшнилари ва ички ишлар ходимларидан ёрдам сўраш эҳтимоли камроқ. Баъзи болалар ёрдам сўраб ўқитувчиларига мурожаат қилишади (МЖБ-3%, бошқа болалар-1%).

Умуман олганда, қизлар, ҳам МЖБ, ҳам бошқа болалар ўғил болаларга қараганда оналаридан кўпроқ ёрдам олишади (25,7% га нисбатан 17%), ўғил болалар кўпинча оталари ва бобоси ва бувиларидан ёрдам сўрашни афзал кўрадилар (мос равишда 8,3% га нисбатан 4,2%; 5% га нисбатан 2.8%).

Болалар ўз фаровонлиги учун зарур бўлган ҳимоя ва ғамхўрлик олиш ҳуқуқига эга. Улар ўз фикрларини эркин билдиришлари мумкин. Бундай қарашлар ўзларига тегишли бўлган масалаларда уларнинг ёши ва етуқлигига қараб ҳисобга олинishi керак. МЖБнинг пандемия даврида болалар ўртасида зўравонликнинг олдини олиш бўйича ФГМ давомидаги таклифлари қаторига мактабларда психолог аёлнинг бўлиши, тегишли давлат органлари вакилларининг МЖБ билан касалланган оилаларга тез-тез ташриф буюриши, озиқ-овқат билан таъминлашда кўмаклашиш ва бошқалар кирази. ФГМ пайтида баъзи болалар ва васийлар болаларнинг ота-оналарини уйга қайтаришни сўрашди.

Ота-оналаримизни бу ерга қайтаринг, уларга уй ва иш (ишга жойлашишга имкон) беринг ...

МЖБ билан ФГМ давомида бир қиз, унаштирилгандан кейин васийнинг муносабати ўзгарганини таъкидлади ва у ўқишни давом эттириш истагига қарамай, васийларнинг зўравонлигидан қочиш учун турмушга чиқишга рози бўлди.

Умуман олганда, COVID-19 билан боғлиқ чекловчи чоралар, хусусан, ўзини-ўзи яқкалаш чоралари, асосан, жисмоний ва руҳий зўравонлик шаклида МЖБ (ФГМда МЖБнинг 18%) ўртасида оилавий зўравонлик ҳолатларининг миқдорига таъсир кўрсатди. Сифатли ва миқдорий маълумотлар шуни кўрсатдики, тадқиқотда қатнашган болаларнинг ўртача тўртдан бир қисми ҳаёти давомида оиладаги зўравонликка дучор бўлган ва ҳолатларнинг ярмидан кўпи оиладаги зўравонлик пандемия бошланганидан кейин бошланган. Онлайн сўров шуни кўрсатдики, МЖБлар орасида ҳар бешинчи бола пандемия даврида уларнинг васийлари томонидан салбий интизомий чоралар кўриши натижасида зўравонликка дучор бўлган. Шунга қарамай, 65 фоиз ҳолларда васийлар МЖБни интизомга солишнинг ижобий усулларида фойдаланишга ҳаракат қилишган. Охир оқибат, МЖБ бошқа болаларга қараганда ўз васийлари томонидан камроқ салбий интизомий чораларга дуч келишган. Бундан ташқари, улар кекса васийлар билан қолдирилганлиги сабабли кўпроқ эркинликка эга бўлишган. Яққаланиш даврида МЖБлар ўртасида зўравонлик ҳолатлари камроқ бўлган, асосан болалар ўзларининг чет-элга кетган ота-оналарини камроқ безовта қилишни истаганлари сабабли.

Сифатли далиллар шуни кўрсатадики, чет-элга кетган ота-оналардан камроқ пул ўтказмалари олиш, парвариш қилиш бўйича ишлардан ажралиш ва пандемия даврида озиқ-овқат сотиб олишда қийинчиликларнинг пайдо бўлиши, ғамхўрлик қилувчилар ўртасида спиртли ичимликларни ҳаддан ташқари истеъмол қилишга олиб келган бўлиши мумкин, бу эса МЖБлар ўртасида оиладаги зўравонликка олиб келган.

Оилавий муҳитдан маҳрум бўлган тақдирда муқобил парвариш қилиниш ҳуқуқи

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги томонидан 2019-йил декабр ойида ўтказилган ижтимоий сўров натижаларига кўра, Ўзбекистон меҳнат бозорида 13,5 миллион киши иш билан таъминланган, улардан 2,5 миллион нафари меҳнат мигрантларидир³³. Пандемия бошланганидан буён Ўзбекистон Республикасининг 63 мингдан ортиқ фуқароси ўз ватанига қайтди³⁴.

Ўзбекистонда коронавирус пандемияси муносабати билан карантин чоралари жорий этилиши билан асосий эътибор аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш чора-тадбирларига қаратилди. Ўзбекистонда биринчи навбатда аҳоли даромадларининг камайишига йўл қўймаслик, бандликни сақлаш, ишсизликнинг олдини олиш чоралари кўрилди. Инқирозга қарши курашиш жамғармаси пандемиянинг мамлакат иқтисодиётига салбий таъсирини юмшатиш бўйича иқтисодиёт бўйича биринчи қадам бўлди. 2020-йил 17-июн ҳолатига кўра, жамғарма даромадлари 7,44 триллион сўмни ташкил қилди. Маблағларнинг 9 фоизи ишсиз фуқароларни ижтимоий соҳага вақтинча ишлашга жалб қилиш, ижтимоий нафақалар, кам таъминланган оилалар аёлларини қўллаб-қувватлаш, ишсизлар, кам таъминланган оилалар ва транспорт хизматлари корхоналари ходимлари учун шахсий ёрдамчи хўжаликларни ривожлантиришга йўналтирилди³⁵.

³³ <https://mehnat.uz/uz/news/2019-yilda-uzbekistonning-ishsizlik-darazhasi-qancha>

³⁴ <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/54282-001-sd-01.pdf>

³⁵ <https://fpc.org.uk/covid-19-actions-taken-in-uzbekistan/>

Шунга қарамай, пандемия катта иш ўринларини йўқотишга олиб келди. 475 мингга яқин ёки 85 фоиз кичик бизнес субъектлари вақтинча ёпилди³⁶. 2020-йил 1-май ҳолатига кўра, пандемия туфайли 1,5 миллион киши ижтимоий ҳимояга муҳтож, 341,3 минг киши ишлай олмаган³⁷. Пандемия тўхтатилмас ва изоляция чоралари юмшатилмагунча, уй хўжалиқларининг даромадлари, бандлик ва озиқ-овқат хавфсизлиги пасайишда давом этиши кутилмоқда³⁸.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ташаббуси билан 2020-йил апрел ойида карантин даврида муҳтожларга, вақтинча ишсиз, даромадидан маҳрум бўлган фуқароларга моддий ёрдам кўрсатиш, кундалик озиқ-овқат маҳсулотлари талаби, дори-дармонлар ва бошқа товарлар билан таъминлаш мақсадида “Саховат ва кўмак” жамғармаси ташкил этилди. У Ўзбекистон “Маҳалла” хайрия жамоат фонди ва унинг ҳудудий бўлинмалари қошида фаолият юритади.

ФГМдаги 3 нафар бола пандемия даврида маҳалладан озиқ-овқат кўринишида моддий ёрдам олганликларини; 1 бола - 2 марта ва 2та бола - 1 марта. Икки нафар бола кам таъминланган оилалар аъзоси сифатида ўтган 6 ойда 72 минг сўмдан пул олган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2008 йил 26 майдаги “Ота-она қарамоғисиз қолган болалар тўғрисидаги маълумотларни васийлик ва ҳомийлик органига тақдим этиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 110-сон қарорига асосан васийлик ва ҳомийлик васийлик органлари ота-она қарамоғисиз қолган болалари бўлган оилалар учун ҳомийлик ёрдами - озиқ-овқат ва маиший техника олишни осонлаштиришга кўмаклашиши мумкин. Бироқ маҳалла кўмиталари ва тиббиёт муассасаларининг васийлик ва ҳомийлик органлари билан ҳамкорлиги йўқлиги сабабли пандемия даврида кўпчилик оилалар ижтимоий ёрдамдан маҳрум бўлди.

Мен (васий) маҳаллага 5 марта ёрдам сўраб бордим, улар умуман ёрдам беришмади... маҳалла раиси 5 марта алмаштирилди...

...Маҳалла васийлик ва ҳомийлик органларини хабардор қилиши керак еди, уларда кадрлар алмашинуви кўп... биз (васийлик ва ҳомийлик органлари) уларга (маҳалла ходимлари) ахборот йиғинларини ўтказишимиз шарт, аммо вақтимиз йўқ... Сиз (тиббиёт муассасаси) бизга хабар беришингиз керак (васийлик ва ҳомийлик органлари) ... (чуқур суҳбат)

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 3-апрелдаги “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли, иқтисодий тармоқлари ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 5978-сон қарорига асосан Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари ижтимоий нафақалар ва моддий ёрдамларнинг манзилли тайинланишини таъминлаш, шунингдек, ижтимоий қўллаб-қувватлашга муҳтож оилаларга зарур ёрдамни ўз вақтида жалб этиш чораларини кўриш мақсадида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан яқин ҳамкорликда иш олиб бориши зарур.

Бундан ташқари, “Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси”нинг 47/1-моддасида ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар тўғрисидаги маълумотларни муассаса (мактаб) раҳбари ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи мансабдор шахси (маҳалла раиси) томонидан васийлик ва ҳомийлик органига тақдим этмаслиги базавий ҳисоблаш миқдорининг (БХМ) уч бараваридан етти бараваригача миқдорда жарима солиш билан жазоланаши белгиланган.

Мактаб директорлари бу ҳақда билишмайди, шунинг учун уларни тўплаш, хабардор қилиш ва уларнинг масъулияти ҳақида огоҳлантириш керак ...

Васийлик ва ҳомийлик Ўзбекистон Республикасининг 2014-йил 2-январдаги 364-сон ЎРҚ “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ тайинланади. Туман даражасидаги вакилнинг таъкидлашича, 90 фоиз ҳолларда чет-элга кетган ота-оналар фарзандларини бобо-бувиларига қолдиришган. Васийлик ва ҳомийликни рўйхатдан ўтказиш учун 32 дан ортиқ ҳужжатлар талаб қилинади, шунинг учун кўпчилик кекса одамлар уларни рўйхатдан ўтказишдан бош тортадилар.

³⁶ <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/54282-001-sd-01.pdf>

³⁷ <https://uz.uz/uz/posts/yerdamga-mu-tozh-a-oli-atlamiga-davlat-byudzhetidani-be-araz--22-05-2020>

³⁸ <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/54282-001-sd-01.pdf>

“Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонуннинг 40-моддасида “...Васий ёки ҳомийнинг васийликдаги шахсни боқиб харажатлари васийликдаги шахснинг маблағлари ҳисобидан қопланади, бу маблағлар етарли бўлмаган тақдирда эса, васий ёки ҳомийнинг васийликдаги шахснинг маблағлари ҳисобидан қопланади, ушбу маблағлар етмаган тақдирда, васийлик ва ҳомийлик органлари уни боқиб учун нафақа тайинлаш учун тегишли органларга ариза билан мурожаат қиладилар...”, аммо васийлик ва ҳомийлик органлари ўз вазифаларини бажаришмаяпти.

...Онам вафот этди, отам алимент тўламайди... бобом ва бувим 300 минг сўмдан нафақа оладилар, улар касал, коммунал тўловларни тўлаш керак. Болага нисбатан қонун ишламайди, қонун ости ҳужжатлари эса йўқ ...

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 8-августдаги “Худудларни жадал ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни таъминлаш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3182-сон қарорига мувофиқ Ўзбекистон ҳудуди тармоқларга бўлинган, яъни прокуратура ҳудудий бўлинмалари, ИИБ, Давлат солиқ хизматлар бўлинмалари каби тегишли давлат органларига эса аҳолини қийнаётган муаммоларининг аксарият қисмини ҳал этиш топширилган. Кам таъминланган деб топилган оилани ижтимоий қўллаб-қувватлаш ҳар ойнинг 15-кунига қадар маҳалла фуқаролар йиғини томонидан тегишли тармоқларга тақдим этилган маълумотлар асосида амалга оширилди.

Пандемия даврида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021-йил 28-апрелдаги “Моддий ёрдам ва қўллаб-қувватлашга муҳтож оилалар, аёллар ва ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 250-сон қарори асосида коронавирус пандемиясининг аҳоли турмуш даражасига салбий таъсирини юмшатиш, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва кам таъминланганлар даромадли оилаларни молиявий қўллаб-қувватлаш мақсадида янги тизим - “Темир дафтар”³⁹, “Аёллар дафтарлари”⁴⁰ ва “Ёшлар дафтарлари”⁴¹ яратилиб, ушбу дафтарларга киритишнинг вақтинчалик қоидалари ишлаб чиқилди. Васийлар орасидан 2 нафар қатнашувчи “Темир дафтар”га киритилиб, “Саховат ва кўмак”³⁹ жамғармасидан ҳар ойнинг 5-дан 27-кунларигача давлат органлари томонидан ижтимоий қўллаб-қувватлаш тарзида мунтазам равишда бир марталик тўловлар олиб туришди.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органи бўлмиш ҳокимлик ҳузурида турли давлат органларининг 7 нафар мутахассисидан иборат комиссия фаолият кўрсатиб, васийлик ва ҳомийликни тайинлаш тўғрисида қарор қабул қилади.

Ҳокимлик ҳузуридаги комиссия 7 кишидан иборат... 1 та васийлик иши бўйича қарор қабул қилиш учун 7 кунда бир марта йиғилишлари керак... бир вақтнинг ўзида 7 та турли ташкилот раҳбарларини йиғиб қийин...

Васийлик ва ҳомийлик органларининг вакили васийлик ва ҳомийликни рўйхатга олишдан бош тортишга қуйидагича изох берди: “Бу мажбурий эмаслиги ёзилган”. Бироқ, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014-йил 22-сентябрдаги “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини амалга оширишга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш ҳақида”ги 269-сон қарорига асосан васийлик ёки ҳомийлик тайинланиши аниқ кўрсатилган ... агар боланинг манфаатлари учун зарур бўлса. Васий ёки ҳомий васийлик ва ҳомийлик органи томонидан вояга етмаганнинг қонуний манфаатлари, унинг ҳаёти ва соғлиғига бевосита таҳдид мавжудлиги баҳоланганидан кейин тайинланиши мумкин.

... Тушунтириб айтамикки, агар оила фаровон бўлмаса, бола касал ёки ногирон бўлса, хавфли вазият юзага келганда маҳалла ва мактаб васийлик ёки ҳомийлик расмийлаштиришлари шарт...

³⁹ “Темир дафтар”-ижтимоий аҳоли оғир бўлган оилаларни ҳисобга олиш, аниқлаш, бартараф этиш ва назорат қилиш учун маълумотлар базаси бўлиб, сектор раҳбарларининг алоҳида назоратида

⁴⁰ Аёллар дафтари” - ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий, психологик кўмак, билим ва касбий тайёргарликка муҳтож ва олишни хоҳловчи ишсиз аёлларнинг муаммоларини аниқлаш, бартараф этиш ва ҳал қилиш учун маълумотлар базаси

⁴¹ Ёшлар дафтари” - ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий, психологик қўллаб-қувватлашга, билим ва касб-ҳунар ўрганишга муҳтож ва хоҳлаётган ишсиз ёшларнинг муаммоларини аниқлаш, бартараф этиш ва назорат қилиш учун маълумотлар базаси ҳисобланади

Фаровон оилалардан бўлган ФГМнинг баъзи МЖБлари васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги ҳужжат (ишончнома) йўқлиги сабабли коллежга ҳужжат топшира олишмади.

... Мен (коллежга) ҳужжат топширдим ... ўтган йили ... карантин даври эди ... у эрга келганимда, улар васийлик ҳужжати сўрашди ... Онам у ердан (Россиядан) ҳужжатни жўната олмади. ... у менга (ишончнома) юбормагунча ҳужжатларни топшириш муддати ўтиб кетади ... Мен жуда тушкунликка тушдим... Ҳужжатларни қабул қилишдан бош тортганликлари учун йиғладим ...

Вакил (а) васийлик ва ҳомийликни тайинлашни стратификация қилиш, васийлик ва ҳомийлик органларига кўпроқ ваколатлар бериш ва бюрократияни камайтиришни таклиф қилди. Васийлик ва ҳомийлик ходимлари чуқур суҳбатлар чоғида улар ҳаддан ташқари ишга ботиб кетганликларини ва иш вазифаларини бажара олмаётганликларини айтиб ўтишган.

Бизга васийлик ва ҳомийлик тушунчасини тарғиб қилиш учун битта ходим керак... Ҳозирда менга мактаб директорининг ўринбосари ёрдам бермоқда ...

Моддий шароити яхши оилалар борки, улар учун мактабга бориш учун ҳокимнинг қарорига ҳожат йўқ, васийлик ва ҳомийлик ҳақидаги оддий қарорнинг ўзи кифоя... агар улар моддий ёрдамга муҳтож бўлса, ҳокимнинг қарори билан васийлик ва ҳомийлик белгиланади.... Агар васийлик ва ҳомийлик органлари ишончнома берса, осон бўлган бўларди.

Бола ўз ҳуқуқларига васий ёки ҳомий тайинланиши орқали эришади. Ушбу ҳужжат болани болалар боғчасига, мактабга, коллежга, ўқув тўғарақларига, спорт мусобақаларига ва ҳоказоларга жойлаштиришда сўралади. Ушбу ҳужжат турли ҳомий ташкилотлардан моддий ёрдам олиш учун ҳам фойдалидир.

Мисол учун, қизлар учун бир нечта квоталар мавжуд ... ўтган йили бир қиз “Темир дафтар” га киритилган ... бу йил у давлат бюджети асосида ўқишга кирди ...

Пандемия даврида васийлик ва ҳомийлик органлари онлайн режимда ишлаган, бундай ҳужжатларни расмийлаштиришда қийинчиликлар юзага келган, аризалар ҳам камроқ келиб тушган. Пандемия даврида МЖБ билан касалланган оилалар ҳужжатларни расмийлаштиришда қийинчиликларга дуч келишди, деди суҳбат чоғида вакил. Сўровномада қатнашганлардан бири васийлик ва ҳомийлик органларида қийин ҳаётий вазиятга тушиб қолган оилаларни асосий озиқ-овқат билан таъминлаш орқали уларга ёрдам бериш учун махсус фонд ташкил этишни таклиф қилди. Шунга қарамай, туман даражасидаги вакилнинг сўзларига кўра, туманда васийлик бўйича қайд этилган ҳолатлар сони 2020-йилда 91 тага етган бўлса, 2021-йилда яна 18 та ҳолат қайд этилган.

... пандемия даврида тақдим этилган ҳужжатлар кўриб чиқилмаган ва улар бўйича қарор кечикиш билан чиқарилган ...

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021-йил 5-мартдаги “Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш ва соҳага замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 122-сон қарорига асосан Халқ таълими вазирлигига 2021-йил 1-апрелга қадар васийлик ва ҳомийликда қайд этилган болалар тўғрисидаги ягона маълумотлар базасини ишлаб чиқиш ва жорий этиш топширилди. Васийлик ва ҳомийлик бўйича ушбу ягона маълумотлар базаси Халқ таълими вазирлиги, маҳалла ва васийлик ва ҳомийлик органларини бирлаштириши керак. Бироқ, барча органлар ҳам унга боғланишмади.

Тизим соддалаштирилди ... Халқ таълими вазирлиги ушбу маълумотлар базасига уланмаган ...

Пандемия даврида Бухоро шахридаги муассасаларга тарбияланувчиларни жойлаштириш сони олдинги йилларга нисбатан камайди.

Кизнинг онаси (Россиядан) келмоқчи бўлди... қариндошлари уни олиб кетишни хоҳлашмади... биз уни болалар уйига қўя олмадик ... онаси билан болалари ҳақида гаплашдик, у чартер рейслар жуда қимматлигини айтди ... У ҳали ҳам учиб кела олмаяпти ..

Минтақавий даражадаги вакилнинг айтишича, пандемия даврида мактаблар онлайн режимга ўтказилгани сабабли болалар ўқитувчилар томонидан камроқ назоратга олинган, бу эса болалар ўртасида назоратсиз фаолликнинг кучайишига олиб келган.

Ўқитувчилар болаларни қаровсиз қолдирдилар ... болалар ўқитувчиларга онлайн ўқийётганларини айтишди, лекин улар репетиторларга боришди, автоювиш жойларида ишлашди ва ҳоказо.

Пандемия билан боғлиқ чеклов чоралари болаларнинг оилавий муҳитда ўсиш ва оилавий муҳитдан маҳрум бўлган ҳолда муқобил парвариш олиш ҳуқуқларига турлича таъсир кўрсатди (Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясининг 5, 9, 10, 11, 18, 19, 20, 21, 25, 27 ва 39-моддалари).

Ўзбекистон ҳукумати ижтимоий қўллаб-қувватлашга муҳтож оилаларни қўллаб-қувватлаш бўйича турли чора-тадбирларни бошлаб юборди ва бир қанча қарорлар қабул қилди. “Саховат ва Кўмак” жамғармасининг ташкил этилиши кам таъминланган оилаларни, шу жумладан МЖБни қўллаб-қувватлашга хизмат қилди. Бироқ маҳалла бўлинмалари ва тиббиёт муассасалари ўртасида васийлик ва ҳомийлик органлари билан ўзаро алоқалар йўқлиги сабабли пандемия даврида аксарият оилалар ижтимоий ёрдамсиз қолган.

Пандемия даврида МЖБ оилалар онлайн иш олиб боришлари сабабли тегишли давлат органларида васийлик ва ҳомийлик ҳужжатларини расмийлаштиришда қийинчиликларга дуч келишди. Натижада бундай оилалар давлатдан ижтимоий ёрдам олишда муаммоларга дуч келди, васийлик ва ҳомийликни муассасаларга расмийлаштириш учун ҳужжатларни расмийлаштириш ва оила қарамоғисиз қолган болаларни реинтеграция қилишда қийинчиликлар тўхтатилди.

V. АСОСИЙ ХУЛОСАЛАР

Саломатлик ва фаровонликнинг энг юқори даражасига эришиш ҳуқуқи:

Бутун дунё бўйлаб ҳукуматнинг уйда ўзини-ўзи яққалаш чоралари ҳам, шахсий ижтимоий узоқлашиш ҳам бир қатор руҳий касалликлар белгилари билан боғлиқ⁴⁰. U-Report сўровига кўра, Ўзбекистондаги ҳар учинчи боланинг пандемия даврида кайфияти тез-тез ўзгариб туриши кузатилаган. Ўзбекистонда болаларда ҳис-туйғуларни ифодалашдаги гендер тафовутларини U-Report сўрови тасдиқлаган маданий эътиқодлар ва кутишлар билан тасдиқлаш мумкин, бунда COVID -19 даврида қизлар ўғил болаларга қараганда кўпроқ кайфият ўзгариши, ғамгинлик ва асабийлашишни бошдан кечиришган. МЖБ бошқа болаларга қараганда нисбатан тез-тез кайфият ўзгаришини бошдан кечирган.

Марказий Осиёнинг бошқа давлатлари қатори Ўзбекистонда ҳам бутун мамлакат бўйлаб хизматлар кўрсатишда узилишлар кузатилди. Ўзбекистоннинг кўплаб шаҳар ва туманларида тиббий хизмат кўрсатиш бўйича айрим пунктлар иши тўхтатилди. Шунга қарамай, болалар тиббий муассасаларга боришда муаммоларга дуч келмадилар, аммо МЖБФГМ маълумотларига кўра, болалар пандемия даврида тез-тез шамоллашди ва уйда амбулатор даволанишни олдилар. U-Report сўровига асосланиб, МЖБ уларнинг ўша пайтдаги соғлиғи ҳолатини бошқа болаларга нисбатан ёмон ва жуда ёмон деб баҳолади.

- 6-модда – Болалар яшаш ҳуқуқига эга. Иштирокчи давлатлар боланинг омон қолиши ва соғлом ривожланишини таъминлайди.

⁴⁰ ⁴² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7439968/>

Салбий таъсир: яккаланиш чоралари ёлғизлик ва ғамгинликни бошдан кечирган МЖБнинг руҳий саломатлиги ва психо-ижтимоий фаровонлигига салбий таъсир кўрсатди. Пандемия даврида МЖБ қизлари ўртасида мобил телефонлар йўқлиги сабабли тенгдошлари ва чет-элга кетган ота-оналари билан чекланган мулоқот уларнинг руҳий саломатлик ва психо-ижтимоий фаровонлик муаммоларини нима учун бошдан кечирганини тушунтириши мумкин.

- 24-модда - Болалар сифатли тиббий хизмат кўрсатилиши ва соғлиғини ҳимоя қилиш учун тоза ичимлик суви ва тўйимли озиқ-овқатлардан фойдаланиш ҳуқуқига эга.

Ижобий таъсир: Пандемия билан боғлиқ чеклаш чоралари кўпчилик болаларнинг гигиена ва соғлиқни сақлаш саводхонлигини оширишга ёрдам берди, шу жумладан МЖБ орасида, бу болалар ва ўсмирлар ўртасида кўпгина касалликларнинг тарқалишининг пасайишига олиб келди, айниқса юқумли ва паразитар касалликлар.

- 27-модда - Болалар ўзларининг жисмоний ва ахлоқий ривожланишини қондириш учун зарур бўлган турмуш даражасига эга бўлиш ҳуқуқига эга. Давлат уни бера олмайдиган оилаларга ёрдам беради.

Салбий таъсир: тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар бўлган оилалар пандемия даврида тегишли ҳужжатларни олишда қийинчиликлар туфайли ўз вақтида озиқ-овқат ёрдамини ололмади.

Оила муҳитида улғайиш ва оилавий муҳитдан маҳрум бўлган ҳолда муқобил парвариш олиш ҳуқуқи:

Бутун дунё бўйлаб пандемия даврида оиладаги зўравонлик ва болаларга нисбатан шавқатсиз муносабатнинг ошганлиги кузатилган. Ота-оналар ўртасида стрессининг кучайиши кўпинча жисмоний зўравонлик ва болаларга нисбатан эътиборсизликнинг асосий омили ҳисобланади. Кўпгина хавф гуруҳидаги ота-оналарнинг оила аъзолари, болалар боғчалари ва мактаблари, жамоат ташкилотлари каби таянадиган манбалари энди мавжуд эмас. Болалар, ўз навбатида, ўзларининг стрессларини ва пандемияга нисбатан ишончсизликларини бошдан кечирадилар. Стрессда бўлган ота-оналар болаларининг ташвишли хатти-ҳаракатлари ёки талабларига тажовузкор ёки ҳақоратли тарзда муносабатда бўлишлари мумкин⁴¹.

Ўзбекистонда пандемия билан боғлиқ чекловчи чоралар, хусусан, яккаланиш чоралари болаларнинг зўравонликдан ҳимояланиш ҳуқуқига салбий таъсир кўрсатди. ФГМ сўровномаси МЖБ ва хусусан U-Report билан ўтказган сўровига кўра, васийлар томонидан оиладаги зўравонлик ва тарбиянинг кўпол чоралар кўриш ҳолатлари кўпайган. МЖБ ва бошқа болалар тажрибасида сезиларли фарқни аниқлаш мумкин эмас эди.

Пандемия ва иқтисодий инқироз миллий соғлиқни сақлаш тизимига, давлат секторига, ишбилармонлик фаолиятига, истеъмолга, халқаро савдо ва инвестицияларга ҳам индивидуал, ҳам иқтисодий даражада бутун дунёда, шу жумладан, Ўзбекистонда ҳам таъсир кўрсатди⁴².

Ўзбекистон ҳукумати томонидан аҳоли даромадлари камайиб кетишининг олдини олиш, бандликни сақлаш ва ишсизликнинг олдини олиш чоралари кўрилди. Инқирозга қарши курашиш жамғармасининг 9 фоизи ишсиз фуқароларни ижтимоий соҳага вақтинча ишлашга жалб этиш, ижтимоий нафақалар, кам таъминланган оилалар аёлларини қўллаб-қувватлаш, ишсизлар, кам таъминланган оилалар ва ходимлар учун шахсий ёрдамчи хўжаликларни ривожлантиришга йўналтирилди. транспорт хизматлари кўрсатувчи корхоналар. Бироқ, пандемия кўплаб иш ўринларини йўқолишига олиб келди. 475 мингга яқин ёки 85 фоиз кичик бизнес субъектлари вақтинча ёпилди⁴³.

- 19-модда - Иштирокчи-давлатлар болаларнинг ота-оналари ёки бошқа ҳар қандай тарбиячи томонидан зўравонлик, кўпол муомала ва қаровсизликдан етарли даражада ғамхўрлик қилинишини ва ҳимоя қилинишини таъминлайди..

⁴¹ Abramson, A. How COVID-19 may increase domestic violence and child abuse. APA. 2020. <https://www.apa.org/topics/covid-19/domestic-violence-child-abuse>

⁴² <https://fpc.org.uk/covid-19-actions-taken-in-uzbekistan/>

⁴³ <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/54282-001-sd-01.pdf>

Салбий таъсир: Сифатли ва миқдорий маълумотларга кўра, ўртача ҳисобда тадқиқотда қатнашган болаларнинг тўртдан бири пандемия бошланганидан кейин эса ярмидан кўпи оилавий зўравонликни бошдан кечирган. Чет-элга кетган ота-оналардан камроқ пул ўтказмаларини олиш, бизнеснинг ёпилиши сабабли қаровчи васий шахсларнинг ишини йўқотиш, пандемия даврида озиқ-овқат сотиб олишда қийинчиликлар васийлар ўртасида спиртли ичимликларни ҳаддан ташқари истеъмол қилишга олиб келган бўлиши мумкин, бу эса пандемия даврида МЖБлар ўртасида оилавий зўравонликка олиб келган.

- 39-модда - Назоратсиз қолган ёки зўравонликка учраган болалар ўз кадр-қимматини тиклаш учун махсус ёрдам олишлари керак.

Салбий таъсир: мактабгача ва ўрта таълим муассасаларидаги узоқ таътилар, шунингдек, онлайн таълим туфайли болаларнинг аксарияти, шу жумладан МЖБ ҳам мактаб психологига мурожаат қилиш имконига эга бўлмади.

- 18-модда - Ота-онанинг иккаласи ҳам ўз фарзандларини тарбиялаш учун масъулиятни биргаликда бажарадилар ва ҳар доим боланинг энг яхши манфаатларини ҳисобга оладилар. Иштирокчи давлатлар, айниқса, иккала ота-она ҳам ишлаётган бўлса, болаларнинг махсус хизматлардан фойдаланиш имкониятини таъминлаш орқали ота-оналарга ёрдам беради.

Салбий таъсир: МЖБ пандемия даврида васийлик ва ҳомийлик ҳужжатларини расмийлаштиришда қийинчиликларга дуч келди; бундан ташқари, васийлик ва ҳомийлик органлари ҳуқуқий ҳужжатларни бериш ҳуқуқига эга эмаслар, бунинг натижасида МЖБлар кейинги таълимни давом эттириш учун тегишли ҳужжатларсиз қоладилар.

Ижобий таъсир: МЖБ васийлари “Темир дафтар”га киритиш орқали мунтазам равишда маҳаллий ҳокимиятлардан ижтимоий ёрдам олиб туришди.

- 20-модда - Агар бола ўз оиласида ғамхўрликкўрмаса, боланинг дини, маданияти ва тилини ҳисобга олган ҳолда алмаштириш таъминланиши керак.

Ижобий таъсир: пандемия даврида ижтимоий қўллаб-қувватлашга муҳтож МЖБ тегишли маҳаллий ҳокимият секторидан ижтимоий ва молиявий ёрдам олишди.

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг тўртта тамойили призмасидан келиб чиққан ҳолда асосий хулосаларни таҳлил қилиш асосида куйидаги таклифлар берилиши мумкин, хусусан: боланинг энг яхши манфаатлари; дискриминациянинг олдини олиш; болаларнинг иштироки; омон қолиш ва ривожланиш.

- Боланинг энг яхши манфаатлари

Пандемия даврида ижтимоий хизматларнинг онлайн режимида кўрсатилиши ва ҳужжатларни расмийлаштиришнинг тўхтатилиши муносабати билан болаларнинг манфаатларини ҳисобга олиш керак.

- Камситилишнинг олдини олиш

Ирқи, дини, қобилияти, фуқаролиги ёки бошқа омиллардан қатъи назар, ПМД билан касалланган муҳтож оилаларга ижтимоий ёрдам кўрсатилиши керак.

- Болаларнинг иштироки

Кам таъминланган оилаларни “Саховат ва кўмак” жамғармаси рўйхатига киритиш тўғрисидаги қарорда болалар иштирок этишлари керак. Маҳалла кўмиталари ва тиббиёт муассасаларининг васийлик ва ҳомийлик органлари билан ўзаро ҳамкорлигининг йўқлиги пандемия даврида кам таъминланган оилаларнинг ижтимоий ёрдамсиз қолиб кетишига олиб келди.

- Омон қолиш ва ривожланиш

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 3-апрелдаги “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли, иқтисодиёт тармоқлари ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5978-сон Фармони бу тамойилни қўллаб-қувватлайди. Бирок, COVID-19 билан боғлиқ чекловчи чоралар, хусусан, уйда ўзини-ўзи яқкалаш чоралари болаларнинг омон қолиши ва ривожланишига таъсир кўрсатди, бу МЖБ ўртасида (ФГМда МЖБ нинг 18%) оилавий зўравонлик ҳолатларининг пайдо бўлишига олиб келди, хусусан жисмоний ва руҳий зўравонлик. Тадқиқотда қатнашган болаларнинг ўртача тўртдан бири оиладаги зўравонликни бошдан кечирган, уларнинг ярми пандемия бошланганидан кейин бошланган. МЖБлар орасида ҳар бешинчи бола салбий интизомий чоралар натижасида ўз васийлари томонидан зўравонликка учраган. Уйда ўзини-ўзи яқкалаш тўғридан-тўғри инвестицияларга эга бўлган МЖБ оилаларнинг молиявий аҳволининг ёмонлашишига олиб келди, бу эса озиқ-овқатдан фойдаланиш имкониятини чеклаб қўйди ва уларнинг касалликларга мойиллигини оширди

VI. АСОСИЙ ТАВСИЯЛАР

САЛОМАТЛИК ВА ФАРОВОНЛИКНИНГ ЭНГ ЮҚОРИ ДАРАЖАСИГА ЭРИШИШ ҲУҚУҚИ:

Ички ишлар вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги:

- ИИВ ҳузуридаги штат инспектор-психологлари ва оилавий шифокорлар ўртасида МЖБли оилалар ўртасида психо-ижтимоий ва руҳий муаммоларнинг олдини олиш бўйича биргаликдаги тадбирларни амалга ошириш бўйича ҳамкорликни мувофиқлаштириш ишларини олиб бориш. Руҳшунос-назоратчи гаҳалқаро қўнғироқлар учун мобил телефонлар берилиши керак, шунда МЖБлар керак бўлганда ўзларининг чет-элдаги ота-оналари билан гаплаша оладилар.
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 23-мартдаги “Коронавирус инфекцияси тарқалишига қарши қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 176-сон қарорининг 19-банди қуйидаги мазмундаги “агар оила аъзоларидан бири 18 ёшгача бўлган бола бўлса уйда яқкаланиши керак” деб тўлдириб қўйилсин.

Ички ишлар вазирлиги:

- Назоратчи-руҳшунослар золяция вақтида мавжуд бўлиши ва МЖБ оилалари билан онлайн маслаҳатлар ўтказиш учун ахборот технологиялари билан жиҳозланган бўлиши керак.
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 23-мартдаги “Коронавирус инфекцияси тарқалишига қарши қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 176-сон қарорининг 24-банди “Агар оила аъзоларидан бири 18 ёшгача бўлган бола бўлса, улар ўз фарзандлари билан мулоқот қилиш учун мобил телефонларидан фойдаланиш имконига эга бўлиши керак” деган қўшимча билан тўлдирилсин.

Халқ таълими вазирлиги:

- МЖБ учун фаол дам олиш ва дам олишни таъминлаш, айниқса уйда ўзини ўзи изоляция қилиш чораларини кўриш пайтида.

ОИЛА МУҲИТИДА УЛҒАЙИШ ВА ОИЛАВИЙ МУҲИТДАН МАҲРУМ БЎЛГАН ҲОЛДА МУҚОБИЛ ПАРВАРИШ ОЛИШ ҲУҚУҚИ:

Пандемия каби инқироз даврида ҳукуматлар болаларни зўравонликдан ҳимоя қилиш учун муҳим профилактика ва чоралар кўриш хизматларини сақлаш ёки мослаштириш, жумладан, ижтимоий ходимларни асосий ғамхўрлик қилувчилар сифатида тайинлаш ва болалар ҳимоясини таъминлаш, болалар ишонч телефонларини мустаҳкамлаш ва ота-оналар учун ижобий ресурсларни таъминлашга устувор аҳамият бериши керак.

Аниқ тавсиялар:

Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Бола ҳуқуқлари бўйича вакили (Болалар омбудсмани):

- Болаларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари тўғрисида хабар бериш ва зўравонлик ёки зўравонликка дучор бўлган болаларни тегишли қўллаб-қувватлаш хизматларига маслаҳат ва ёналтириш учун бепул 24 соатлик (1146 ишонч телефони) болаларни қўллаб-қувватлаш хизматини ташкил этиш. Оммавий тарғибот ёли билан болалар ишонч телефони ва унинг хизматларининг кэнг тарғиботини таъминлаш.

Ички ишлар вазирлиги:

- Мавжуд хизматларни мослаштириш, масалан, мактаблар ёпилганда, мактаб психологи зўравонлик хавфи остида бўлган болаларни / зўравонлик қурбони бўлган болаларни ўз уйларига бориб, шу жумладан карантин пайтида ҳам кўриш имкониятига эга бўлишлари керак. Ушбу воситалар шахсий ҳимоя воситалари ва транспортни ўз ичига олади.
- Оиладаги зўравонлик ва болаларга нисбатан зўравонлик хавфи юқорилиги, ёрдам сўраш учун қаердан ва қандай йўл тутиш кераклиги ҳақида жамоатчилик хабардорлигини ошириш.
- Ўз-ўзига ғамхўрлик қилиш ва стрессни бошқариш, ижобий тарбия ва бошқаларни ўз ичига олган ижобий тарбия ресурсларини ишлаб чиқиш ва тарқатиш.
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 4-январдаги “Аёллар ва қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 03-сон қарорига нафақат аёллар ва қизлар, балки ўғил болалар учун ҳам ҳимоя ордерларини беришни киритиш.

Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги

- Турли давлат маблағлари ҳисобидан ижтимоий қўллаб-қувватлашни осонлаштириш учун бундай пандемия ҳолатларида МЖБ бўлган оилаларни мақсадли аҳоли қаторига киритиш.
- Ирқи, дини, қобилияти, фуқаролиги ва бошқа омилардан қатъи назар, МЖБ билан муҳтож оилаларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш

Халқ таълими вазирлиги:

- Васийлик ва ҳомийликни тайинлаш учун ҳужжатларни расмийлаштириш жараёнини такомиллаштириш, бюрократияни камайтириш ва васийлик ва ҳомийлик органлари фаолиятини тартибга солиш, шунингдек, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг тегишли бўлинмалари билан самарали ҳамкорликни таъминлаш, МЖБ билан касалланган оилаларга ёрдам кўрсатиш, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш, Ички ишлар вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан ҳамкорликни таъминлаш.
- Халқ таълими вазирлиги ҳамда Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги тизимидаги муассасалар (мактаблар) ходимларини “Васийлик ва ҳомийлик” қоидалари ва норматиш ҳужжатларидан хабардор қилиш бўйича ўқув курсларини ташкил этиш.
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014-йил 22-сентябрьдаги “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини амалга оширишга қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш ҳақида”ги 269-сон қарорига ўзгартиришлар киритилсин. Васийлик ва ҳомийликни олиш учун ҳужжатлар тартибга солиниши керак, яъни васий ва ҳомий уларнинг эҳтиёжларига кўра таснифланиши керак, масалан, таълим тўғрисидаги гувоҳнома олиш, моддий ёрдам олиш ва ҳоказо. Васийлик ва ҳомийлик органларини ягона маълумотлар базасига бирлаштириш ва бюрократияни камайтириш, уларнинг функцияларининг бошқа тегишли органлар билан горизонтал интеграциялашувини йўлга қўйиш зарур.
- Васийлик ва ҳомийлик органлари фаолиятида мактаблар, лицейлар ва коллежлар ўқитувчилари, директор ўринбосарлари ва директорларининг ролини аниқ белгилаб олиш, ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар тўғрисидаги маълумотларни аниқлаш ва васийлик ва ҳомийлик органларига етказишда уларнинг шахсий жавобгарлиги тўғрисида хабардорлигини ошириш.
- Васийлик ва ҳомийлик органлари ижтимоий нафақалар ва моддий ёрдамларнинг манзилли тайинланишини таъминлашда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан яқиндан ҳамкорлик қилишлари, ижтимоий қўллаб-қувватлашга муҳтож оилаларга, айниқса, МЖБ бўлган оилаларга зарур ёрдамни ўз вақтида жалб этиш чораларини кўришлари зарур.
- “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонуннинг 40-моддасида васийлик ва ҳомийликдаги шахсни ҳаражатларини қоплаш учун маблағ етарли бўлмаган тақдирда уни таъминлаш учун имтиёзлар тайинлаш тўғрисидаги қонун ости ҳужжатларини ишлаб чиқиш.
- Васийлик ва ҳомийлик органларида МЖБ бор оилаларга ёрдам кўрсатиш, шу жумладан, оғир ҳаётий вазиятда бўлганга ва асосий озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш учун махсус фонд ташкил этиш.

- Республика мактаб ўқувчиларини психологик-педагогик диагностика ва касбга йўналтириш марказида, шунингдек, ҳудудий Болаларни ижтимоий-психологик қўллаб-қувватлаш марказларида болаларни самарали ижтимоий реабилитация қилиш ва турли хил зўравонликларни бошдан кечирган, инқирозли вазиятга тушиб қолган (кўчиб кетиш, репатриация, эпидемия, табиий ва техноген офатлар ва бошқалар)болаларга психологик ёрдам кўрсатиш учун “Ишонч телефони” ташкил этиш, шунингдек, уларнинг ота-оналари ва қариндошларига фаол ёрдам кўрсатиш учун.

VII. БҲТБ ЖАРАЁНИДА ОЛИНГАН САБОҚЛАР

- Баҳолаш моҳиятини яхшироқ тушуниш учун БҲТБга жалб қилинган ходимлар учун бир нечта йўналтириш сессиялари ташкил этилиши керак.
- БҲТБга жалб қилинган маҳаллий ҳокимият органлари учунБҲТБ бўйича салоҳиятни ошириш сессиялари ташкил этилиши керак. Бундан ташқари, масъул ходимларни тайинлаш билан мунтазам равишда йиғилишлар ўтказиш ва муддатлар билан аниқ вазифаларни белгилашБҲТБ самарадорлигини оширишга ёрдам беради.
- БҲТБ миқдорий ва сифат маълумотларини тўплашни ўз ичига олади ва катта ҳажмдаги маълумотларни таҳлил қилишни талаб қилади, шунинг учунБҲТБ биринчи марта ўтказилаётганда иккитадан ортиқ миллий маслаҳатчилар бўлса, самарали бўлар эди. Шунингдек, БҲТБни ўтказиш учун етарли бюджет ва вақт ажратиш керак..
- БҲТБ маҳаллий эҳтиёжларга осонгина мослаштирилди, аммо тўлдириш керак бўлган маълумотлар йўқ. Шунга кўра, бу маҳаллий ҳокимият органлари томонидан бундай маълумотларни тўплашнинг янги қоидаларини жорий этишни талаб қилади, бу эсаБҲТБни ўтказишда тегишли маҳаллий ҳокимият вакилларини жалб қилишни талаб қилади.
- Олинган маълумотларнинг ишончилиги ва қийматини ошириш учун етарли вақт ва молиявий ресурслар бўлиши керак. Муаммоларни ўрганишда қийналаётган болалар ўртасида амалий тадқиқотларни киритиш ҳам фойдали бўлади.
- Мавжуд вазиятни/тадқиқот масаласини яхшилашда иштирок этиши мумкин бўлган ҳокимият вакилларидадан ишчи гуруҳ тузилиши керак. Жорий тадқиқотда ҳокимлик, Халқ таълими, Ички ишлар, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирликлари, ННТ вакиллари биргаликда мавжуд маълумотларни тақдим этган ҳолда тадқиқотни муҳокама қилишлари ва унда этишмаётган маълумотлар бўлган бўшлиқни қандай тўлдириш ҳақида ўйлашлари мумкин.

VIII. ИЛОВАЛАР

ИЛОВА 1. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Abramson, A. How COVID-19 may increase domestic violence and child abuse. APA. 2020. <https://www.apa.org/topics/covid-19/domestic-violence-child-abuse>

ADB. 2020. [Covid-19 Emergency Response Project: Summary Assessment of Damage and needs](#)

Ahunov, M.; Kakhkharov, J.; Parpiev, Z.; Wolfson, I. Socio-economic consequences of labour migration in Uzbekistan (Working paper). 2015. Available at: <http://hdl.handle.net/10072/390381>

Cabinet Ministers of the Republic of Uzbekistan decision, On additional measures to ensure the sustainability of the state budget of the Republic of Uzbekistan for 2020 and the approval of expenditures, April 2020, Lex.UZ, <https://lex.uz/docs/4789708>

Decree of the Republic of Uzbekistan No.5785 from August 20, 2019 on “Action plan for further strengthen the protection guarantees of citizens of the Republic of Uzbekistan engaged in temporary labor activity abroad, and their family members”

Decree of the President of the Republic of Uzbekistan, On priority measures to mitigate the negative impact on the sectors of the economy of the coronavirus pandemic and global crisis, March 2020, Lex.UZ, <https://lex.uz/docs/4770763>;

Decree of the President of the Republic of Uzbekistan, On measures to attract external assistance funds to support the population, budget, basic infrastructure and business entities during the coronavirus pandemic, April 2020, Lex.UZ, <https://lex.uz/docs/4797098>

Decree of the President of the Republic of Uzbekistan, On measures to ensure stability of the state budget of the Republic of Uzbekistan and timely financing of priority measures during the coronavirus pandemic, April 2020, Lex.UZ, <https://lex.uz/docs/4788647>

Decree of the President of the Republic of Uzbekistan, On measures to simplify state regulation of entrepreneurial activity and self-employment, Lex.UZ, June 2020, <https://lex.uz/docs/4849605>

De la Garza R. Social and Economic Policy Working Paper. UNICEF; New York: [accessed on 25 August 2010]. 2010. Migration, Development and Children Left Behind: A Multidimensional Perspective. Available at http://www.unicef.org/socialpolicy/files/Postscript_Formatted_Migration_Development_and_Children_Left_Behind.pdf

EU-funded project Report (2019) “Protecting children affected by migration in South east, South and Central Asia”. UNICEF [[CrossRef](#)]

Family Code of the Republic of Uzbekistan. (1998). <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=973>

Fellmeth, G.; Rose-Clarke, K.; Zhao, C.; Busert, L.K.; Zheng, Y.; Massazza, A.; Sonmez, H.; Eder, B.; Blewitt, A.; Lertgrai, W.; et al. Health impacts of parental migration on left-behind children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. *Lancet* 2018, 392, 2567–2582. [[CrossRef](#)]

Givaudan, M.; Pick, S. Children Left Behind: How to mitigate the effects and facilitate emotional and psychosocial development: Supportive community networks can diminish the negative effects of parental migration? *Child Abuse and Neglect*. 2013, 37, 1080–1090. [[CrossRef](#)]

Griffiths, S.; Dong, D.; Chung, R. Forgotten needs of children left behind by migration. *The Lancet*. 2018, 392/10164, 2518–2519 [[CrossRef](#)]

Guang, Yu.; Feng, Zh.; Yang, G.; Yang, Ya.; Wang, L.; Dai, Q.; Hu, Ch.; Liu, K.; Zhang, R.; et al. Depressive symptoms and negative life events: What psycho-social factors protect or harm left-behind children in

China? BMC Psych. 2017, 17, 402 [[CrossRef](#)]

International Organization for Migration. World Migration Report 2018. Geneva: International Organization for Migration. [[CrossRef](#)]

IOM. (2018). World migration report 2018. The UN Migration Agency. [[CrossRef](#)].

Jiang, M.; Li, L.; Xing Zhu, W.; Hesketh, Th. Community-based intervention to improve the well-being of children left behind by migrant parents in rural China. Int. J. Environmental Research and Public Health 2020, 17(19), 7218. [[CrossRef](#)]

Juraev, A. (2012) Labor Migration from Uzbekistan: Social and Economic Impacts on Local Development. PhD thesis, University of Trento.

Khamrakhudjaev, N.; Juraev, J. (2019) "SOCIAL AND ECONOMIC IMPACTS OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION IN UZBEKISTAN", Society and Administration: Vol. 3: Iss. 4, Article 1.

Law of the Republic of Uzbekistan. 2019. [On Protection of Women from Harassment and Abuse](#)

Laruelle, M.; Schenk, C. Eurasia on the move: Interdisciplinary approaches to a dynamic migration region. The George Washington University, Central Asia Program, 2018. www.centralasiaprogram.org

Marroquin, B. et al. Mental health during the COVID-19 pandemic: Effects of stay-at-home policies, social distancing behaviour, and social resources. Psychiatry Res. 2020; 203:113419. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7439968/>

Mehnat.uz, What is the unemployment rate in Uzbekistan in 2019?, April 2020, <https://mehnat.uz/uz/news/2019-yilda-uzbekistonning-ishsizlik-darazhasi-qancha>

Ministry of Mahalla and Family Support, Briefing on donations and donations received by sponsors and organisations to Charity and Assiatnce Foundation, Telegram, June 2020, <https://t.me/mahallavaoilainfo/755>

Ministry of Social Development. New Zealand. (2018). Improving the wellbeing of children and young people in New Zeland: Guidance for carrying out a Child Impact Assessment. [[CrossRef](#)]

Murodova, S. Impact of Remittances and International migration on poverty in Central Asia: the cases of the Kyrgyz Republic, Tajikistan, and Uzbekistan. Journal of Applied Economics and Business Research, 2018, 8(1): 38-56

OECD (2020), Combatting COVID-19's effect on children, OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19) [[CrossRef](#)]

Parpiev Z. 2015. Who is behind remittances? A Profile of Uzbek Migrants. <http://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/en/home/ourperspective/ourperspectivearticles/2015/03/05/who-is-behind-remittances--a-profile-of-uzbek-migrants.html>. accessed on September 10, 2017.

Payne, L. (2007) 'A "Children's Government" in England and Child Impact Assessment'. Children and Society Journal 21(6): 470-475.

Payne, L., Synthesis report. (2020). Child Rights Impact Assessment. ENOC.

PwC. COVID-19 Uzbekistan Legal Handbook: Key considerations. (2020) [[CrossRef](#)]

Save the Children 2006 Left Behind. Left Out: The Impact on Children and Families of Mothers Migrating for Work Abroad. Save the Children, Sri Lanka [[CrossRef](#)]

Shangjun, L. et al. Analyzing the Effectiveness of COVID-19 Lockdown Policies Using the Time-Dependent Reproduction Number and the Repression Discontinuity Framework: Comparison between Countries. [[CrossRef](#)]

Telegra, Uzbekistan's experience in mitigating the socio-economic impact of the global pandemic and developing national integrated financing mechanisms, May 2020, <https://telegra.ph/Uzbekistans-experience-in-mitigating-the-socio-economic-impact-of-the-global-pandemic-and-developing-national-integrated-financi-05-29>

The Minister of Employment and Labour Relations of the Republic of Uzbekistan Command, During the period of quarantine measures, when pre-school educational institutions and general education institutions are closed, it is time to grant annual leave to parents of pupils and students of primary educational institutions, Lex.UZ, March 2020, <https://lex.uz/docs/4776261>

Tulyakov, E.The Foreign Policy Centre. (2020). COVID-19: Actions taken in Uzbekistan. <https://fpc.org.uk/covid-19-actions-taken-in-uzbekistan/>

UN. 2006. [World Report on Violence Against Children](#)

UNICEF, "Study report on effects of migration on children of Uzbekistan", available: <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/reports/study-report-effects-migration-children-uzbekistan>

UNICEF & WFP. 2021. [Nutrition crisis looms as more than 39 billion in-school meals missed since start of pandemic.](#)

Uza.uz, What is the benefit of allocating unconditional financial assistance from the state budget to the needy?, May 2020, <http://uza.uz/oz/society/yerdamga-mu-tozh-a-oli-atlamiga-davlat-byudzheticidan-be-araz-22-05-2020>

WHO (2020). COVID-19: National Strategic Preparedness & Response Plan for Health. 2020 report. Uzbekistan. [CrossRef]

Wu, W. et al. Meta-analysis of the mental health status of left-behind children in China. *Journal of Paediatrics and Child Health*. 2019, 55:3; 260-270. [CrossRef]

Zhao, C.; Wang, F.; Zhou, X.; Jiang, M.; Hesketh, T. Impact of parental migration on psychosocial well-being of children left behind: A qualitative study in rural China. *Int. J. Equity in Health*. 2018, 17:80. [CrossRef]

ИЛОВА 2. МАҲАЛЛИЙ ТАШКИЛОТЛАРГА ЮБОРИЛГАН РАСМИЙ ХАТЛАР

Қуйидаги маҳаллий ташкилотларга хатлар юборилган:

1. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
2. Ўзбекистон Республикаси Давлат сатистикаси қўмитаси
3. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
4. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги
5. Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлар вазирлиги
6. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги
7. Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги
8. Хорижда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва халқаро иқтисодий ҳамкорлик бошқармаси

Хурматли ФИШ,

Ҳукуматнинг миллий ривожланиш режалари, тармоқ устуворликлари ҳамда Ҳукумат ва ЮНИСЕФ ўртасидаги 2021-2025 йилларга мўлжалланган Қўшма Мамлакат Ҳамкорлик Дастурига мувофиқ, шунингдек Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилган лойиҳа доирасида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг болалар ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман), БМТ ЮНИСЕФ болалар фонди билан биргаликда **КОВИД-19нинг миграция туфайли (ота-оналарининг бири ёки иккаласининг меҳнат фаолияти сабабли) ташлаб кетилган болаларга таъсирини баҳолаш** бўйича сифатли тадқиқот олиб борилмоқда.

Ушбу тадқиқотнинг мақсади ҳукумат томонидан қабул қилинаётган чораларнинг миграция муаммосига тушиб қолган болалар ҳуқуқлари, эҳтиёжлари ва манфаатларига таъсирини баҳолашдан иборатдир. Олинган маълумотлар болалар учун юзага келиши мумкин бўлган хатар ва оқибатларни камайтириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқишда ва 15 мамлакат учун умумлаштирилган ҳисоботда, шунингдек **БМТнинг болалар ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенциясини амалга ошириш бўйича стратегияни ҳамда 2021-2026 йилларда болалар ҳуқуқлари тўғрисидаги бошқа шартномаларни тайёрлашда** фойдаланилади.

Шу муносабат билан, Сизни ва ташкилотингиздан битта мутахассисни, КОВИД-19 ҳамда коронавирус инфекциясини тарқалишини олдини олиш бўйича ҳукумат томонидан қабул қилинган чораларни миграция муаммосига тушиб қолган болалар ҳуқуқларига таъсири ҳақидаги эксперт фикрларинингизни билиш мақсадида, ЮНИСЕФ маҳаллий консультанти билан 1-соатлик республика даражасидаги суҳбат/интервьюда **2021 йил 1-июл куни**, сизнинг худудингизда ва сизга қулай бўлган вақтда қатнашишга таклиф қиламиз. Суҳбат/интервью Сиз ва ходимингиз учун алоҳида ўтказилади.

Шу муносабат билан 1-иловага мувофиқ маълумотларни тақдим этишда ёрдам беришингизни сўраймиз.

Хурмат билан,

А.Т.Юнусова

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг болалар ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) ва БМТ ЮНИСЕФ болалар фонди билан биргаликдаги COVID-19 нинг миграция туфайли ташлаб кетилган болаларга таъсирини баҳолаш тадқиқотининг суҳбат/интервьюсида иштирок этадиган мутахассисларнинг контакт маълумотлари

№	Ф.И.Ш.	Ташкилот номи	Лавозими	Контакт маълумотлари (тел.)
1.		Республика даражаси		
2.		Вилоят даражаси		

Қуйида келтирилган саволлар бўйича жавоблар тақдим этилиши сўралади

№	Талаб қилинаётган маълумот	Меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар	Жавоблар	Эслатма
	2020-йил учун отаси, онаси ёки иккаласи ҳам меҳнат миграцияси муносабати билан чет элда бўлган ёки ўз ватанига қайтган болалар (18 ёшгача) томонидан содир этилган жиноятлар, карантин чораларини бузиш ҳолатлари тўғрисидаги маълумотлар			Бош прокуратура
	Ўзбекистон Республикасидаги болалар, меҳнат мигрантлари контингенти тўғрисидаги маълумотлар			Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси
	2019-2020 йилларда ва 2021 йил 1 – очрагида ташқи меҳнат миграциясининг ҳолати, меҳнат мигрантларининг болаларини қўллаб-қувватлаш ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасида амалга оширилган ишлар тўғрисида таҳлилий маълумотлар			
	Ўзбекистон Республикасидаги болалар, меҳнат мигрантлари контингенти тўғрисидаги маълумотлар			Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
	2020 йил ва 2021 йил 1-чораги учун ҳудудлар кесимида Ўзбекистонда хорижда меҳнат миграциясида бўлган шахслар тўғрисидаги маълумотлар			
	2020 йил учун ота-онасидан бири ёки иккаласи ҳам меҳнат миграцияси туфайли чет элда бўлган ёки ўз ватанига қайтгандан охириги 3 ой ичида болалари томонидан содир этилган жиноятлар тўғрисидаги маълумотлар			

	Ўзбекистондаги меҳрибонлик уйлари сони ҳақидаги маълумот			
	2019-2020 йилларда Ўзбекистонда меҳрибонлик уйлагига қабул қилинган ва ташлаб кетилган болаларнинг ҳудудлар кесимидаги ҳаракатланиши бўйича умумий маълумотлар			Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги
	Охириги 3 ойда оила аъзолари меҳнат миграцияси туфайли хорижга кетган ёки меҳнат миграциясидан қайтган оилалар тўғрисидаги маълумотлар республика ҳудудлари бўйича маълумот			Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб- қувватлаш вазирлиги
	Меҳнат мигрантларининг фарзандларини ижтимоий-қўллаб қувватлашга қаратилган чора-тадбирлар			
	Ўзбекистоннинг 2020 ва 2021 йилларига мўлжалланган миллий календарлар тақвими бўйича 18 ёшгача бўлган болалар учун ҳудудлар (агар мавжуд бўлса) ва жинси (агар мавжуд бўлса) ва ёши (агар мавжуд бўлса) бўйича амалга оширилган эмлашлар сони			
	Ўзбекистонда нечта болалар руҳий касалликлар диспансерлари мавжуд, ҳудудлар кесимида, уларнинг ҳар биридаги васийлар сони, контингентнинг таркиби, жинси, ёши. 2019-2020 ва 2021 йилнинг 1-чораги учун васийлар ҳаракатининг тенденцияси			Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги
	2019-2020 йиллар ва 2021 йилнинг 1 чораги учун 18 ёшгача бўлган болалар саломатлиги бўйича статистик маълумотлар, ҳудудлар кесимида			

Ўзбекистон Республикасидаги болалар, меҳнат мигрантлари контингенти ҳақидаги маълумот			
2019-2020 йилларда ва 2021 йил 1-чорагида коронавирус пандемияси даврида меҳнат мигрантларининг фарзандларини ижтимоий қўллаб қувватлашга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилганлиги			
2019-2020 йилларда ва 2021 йилнинг 1-чорагида ташқи меҳнат миграцияси ҳолати, меҳнат мигрантларининг фарзандларини қўллаб-қувватлаш ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасида амалга оширилган ишлар тўғрисида маълумот			Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги
2019-2020 йиллар ва 2021 йил 1-чораги ҳолатига кўра, хорижда меҳнат миграциясига кетган Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари сони, уларнинг мамлакатлар ва жинслар бўйича тақсимланиши (эркак ва аёллар), ҳудудлар кесимидаги маълумоти			
Ўзбекистон Республикасидаги болалар, меҳнат мигрантлари контингенти ҳақидаги маълумот			Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Хорижда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва халқаро иқтисодий ҳамкорлик департаменти
2019-2020 йилларда ва 2021 йил 1-чорагида коронавирус пандемияси даврида меҳнат мигрантларининг фарзандларини ижтимоий қўллаб-қувватлашга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилганлик ҳақида маълумот			
2019-2020 йиллар ва 2021 йилнинг 1-чорагида ташқи меҳнат миграцияси ҳолати, меҳнат мигрантларининг фарзандларини қўллаб-қувватлаш ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасида амалга оширилган ишлар тўғрисидаги умумлаштирилган таҳлилий маълумотлар ҳақида маълумот			

ИЛОВА 3. БОЛАЛАР УЧУН СЎРОВНОМА (У-ҲИСОБОТ)

Миграция туфайли ташлаб кетилган болаларга СОВИД-19 қандай таъсир кўрсатди?

Ҳамкорлар: Болалар ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистондаги вакил (ОМБУДСМАН) ва ЮНИСЕФ

Мақсад: Миграция туфайли ташлаб кетилган болаларга СОВИД-19нинг таъсирини билиш.

Сўровнома натижалари болалар учун юзага келиши мумкин бўлган хатар ва оқибатларни камайтириш бўйича Ҳукуматга тавсиялар ишлаб чиқишда фойдаланилади.

Сўровнома охирида меҳнат миграцияси бўйича қизиқарли маълумотлар келтирилган. Жами 6-8 та саволлар. У-Репортдаги барча жавоблар махфий бўлган ва шундай бўлиб қолади.

МАЪЛУМОТ: Агарда Сиз болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича маслаҳат ва ёрдам олишни хоҳласангиз ОМБУДСМАНга қўнғироқ қилинг 71 2001096 ёки 1096.

Психолог маслаҳати учун болаларни ижтимоий мослашув Республика марказига қўнғироқ қилинг +998949358862 (Фарход Камиллов) ёки +998712543630 (Дилноза Хусанова)

Ўз жинсингизни танланг: (филтр)

Аёл

Эркак

Ёшингиз нечида:

1. Сизнинг оилангиздан кимдир ҳозир ёки охириги 1,5 йил ичида хорижда ишлаганми?

1. Ҳа, ҳозир ҳам
2. Ҳа, охириги 1,5 йилда ишлаган
3. Йўқ
4. Жавоб беришга қийналяпман

2. Оилангиздан ким хорижда ишлаган?

1. Отам
2. Онам
3. Онам ва отам
4. Бувим / бобом
5. Ҳолам, аммам / тоғам, амаким
6. Акам / опам
7. Боқа (ёзинг)

3. Қуйидаги усуллардан қайси бири пандемия даврида (охириги 1,5 йилда) болаларни тарбиялашда КЎПРОҚ қўлланилган?

1. Ҳотиржамлик билан тушунтирган
2. Ёмон ҳулқда бўлмасликни сўрашган
3. Яхши ҳулқ атворни қўллаб қувватлашган

4. Узоқ вақт гаплашмаган
5. Қаттиқ бақирган
6. Қулоқдан тортган / силкитган
7. Ҳақорат қилган / камситган
8. Кўчага чиқишни таъқиқлаган
9. Уришган
10. Имтиёزلардан маҳрум қилган
11. Телефонни олиб қўйган
12. Бошқа (ёзинг)
13. Жавоб беришга қийналаман
14. Жавоб беришни ҳоҳламайман

Агар 3-саволга 4-12 жавоб вариантлари бўлса, 3.1 ва 3.2 саволлар берилади

3.1 Ушбу муносабат доимий бўлганми ёки коронавирус пандемияси пайтиданми?

1. Доимий
2. Пандемия пайтидан буён
3. Жавоб беришга қийналаман
4. Жавоб беришни ҳоҳламайман

3.2 Агарда шундай ҳолатлар учраган бўлса, ким кўпроқ болаларни жазолаган?

1. Ота
2. Она
3. Ота ва она
4. Ака /опа
5. Бобо / буви
6. Ҳола, амма / тоға, амаки
7. Қўшнилари
8. Мактаб ўқитувчилари
9. Синфдошлар
10. Бошқа (ёзинг)
11. Жавоб беришни ҳоҳламайман

4. Мураккаб вазиятларда болалар / Сиз кимдан кўпроқ ёрдам олишни ҳоҳлар эдингиз?

1. Онамдан
2. Отамдан
3. Отам ва онамдан
4. Акам / опамдан
5. Бобом / бувимдан
6. Қўшнилариимдан
7. Ўқитувчилариимдан
8. Синфдошлариимдан
9. Милициядан
10. Шифокорлардан
11. Бошқа (ёзинг)
12. Билмадим

5. Сиз ўз кайфиятингизни, умуман олганда, охириги йил ичида қандай деб баҳолайсиз?

1. Зўр
2. Яхши
3. Муқобил / қувноқ
4. Тез-тез кайфият ўзгариши
5. Ёмон
6. Тарангли / қўзғалган
7. Қайғули / ҳомуш
9. Жавоб беришга қийналаман
10. Бошқа (ёзинг)

6. Ҳозирги вақтда Сиз саломатлигингизни, умуман олганда, қандай баҳолайсиз?

1. Зўр
2. Яхши
3. Ўртача
4. Ёмон
5. Жуда ёмон
6. Жавоб беришга қийналаман

Жавобларингиз учун раҳмат! Биз жавобларингизни карантин чораларини қабул қилаётганда, болалар учун юзага келиши мумкин бўлган хатарларни камайтириш бўйича таклифларимизда эътиборга оламиз.

Қизиқарли фактлар!!!

2019 йилда ЮНИСЕФ сўровномасига биноан, Ўзбекистон фуқаролари учун ишлаш бўйича асосий мамлакат бўлиб Россия (87%), кейинг ўринларда Жанубий Корея, Турсия ва Қозоғистон ҳисобланган.

(<https://www.unicef.org/Uzbekistan/en/reports/study-report-effects-migration-children-uzbekistan>)

Хорижда ишлаётган ота-оналарнинг 63% оталар, 10% оналар, қолган улушини иккала ота-она ташкил қилади.

(<https://www.unicef.org/Uzbekistan/en/reports/study-report-effects-migration-children-uzbekistan>).

ИЛОВА 4. МЕЪЁРИЙ ХУЖЖАТЛАРНИ ШАРХИ БЎЙИЧА ҚЎЛЛАНМА

1. Ўзбекистон Республикасида COVID-19 профилактикаси чора-тадбирлари билан боғлиқ меъёрий ҳужжатларни баҳолаш (2020-йил мартдан 2021-йил январгача)

№	Талаб қилинаётган маълумот	Меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар	Маълумот йиғиш учун масъул ҳамкор ташкилотлар	Топшириш муддати
1	Ўзбекистондан келган меҳнат мигрантлари тўғрисидаги маълумотлар (меҳнат миграциясининг расмий сони ва бошқалар)	Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги	Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги Онлайн очиқ маълумотлар (Давлат статистика қўмитаси ва бошқалар)	07.05.2021
2	Ўзбекистонда ишсизлик статистикаси (2019-2020 йил учун)			
3	Респондентнинг розилиги шакли (олдинги лойиҳалардан, масалан, «Жануби-Шарқий, Жанубий ва Марказий Осиёда миграциядан жабрланган болаларни ҳимоя қилиш» Олиади)	ЮНИСЕФ	ЮНИСЕФ сайти	01.05.2021
4	Ўзбекистон миллий эмлаш тақвими. Ўзбекистонда мавжуд вакциналар	Соғлиқни сақлаш вазирлиги Эмлаш марказлари	Маҳаллий тадқиқотчи	26.05.2021
5	2020-йилнинг мартдан 2021-йилнинг январигача бўлган даврда Ўзбекистонда коронавирус инфекцияси тарқалишининг олдини олиш чора-тадбирлари билан боғлиқ меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар сони, шундан: • Болалар билан боғлиқ; • меҳнат миграцияси билан боғлиқ; • соғлиқни сақлаш муассасалари билан боғлиқ; • ижтимоий қўллаб-қувватлаш билан боғлиқ; • Зўравонлик билан боғлиқ	Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорлари ва фармонлари	Омбудсман Адлия вазирлиги	30.04.2021
		Қонунлар, қонун лойиҳаси, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори	Адлия вазирлиги	26.04.2021
		Мактабгача таълим вазирлиги, Халқ таълими вазирлиги ва бошқа идоралар	Республика болалар ижтимоий мослашуви маркази	26.04.2021
		Ўзбекистонда янги турдаги коронавирус тарқалишининг олдини олиш чора-тадбирлари бўйича Республика махсус комиссиясининг буйруқ ва қарорлари	Соғлиқни сақлаш вазирлиги Маҳаллий тадқиқотчи	
	Соғлиқни сақлаш вазирлиги		26.04.2021	

ИЛОВА 5. БОЛАЛАР УЧУН МАЪЛУМОТЛАРГА АСОСЛАНГАН КЕЛИШУВ ШАКЛИ

Kirish

Qadrli do'stim! Sizni "COVID-19 ning migratsiya ta'siriga tushib qolgan bolalar huquqlariga ta'sirini baholash (CRM)" mavzusidagi guruh muhokamasida ishtirok etishga taklif etamiz. **Voyaga etgan oila a'zolari o'z jamoalariga pul topish uchun ketgan oilalar farzandlariga tasirlar haqida**, pandemiya bilan bog'liq chora-tadbirlar haqida, ya'ni O'zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan qonunlar, siyosatlar, dasturlar va xizmatga oid tadqiqotlar olib bormoqdamiz. Siz o'zingizning yoshingizdagi boshqa bolalar bilan hukumatning pandemiyaga munosabati va uning ota-onalar migratsiyasi ta'sirida bo'lgan bolalarga ta'sirini muhokama qilish uchun munozaraga qo'shilgan fokus-guruh muhokamalarida qatnashganingizdan juda minnatdormiz. Muhokamani moderator olib boradi. Mening yordamchim ham shu xonada biz bilan qatnashadi va yozuvlarni olib boradi va menga munozarani olib borishda yordam beradi.

Biz sizning ota-onangizdan (vasiyingizdan) sizni muhokama qilish uchun taklif qilishingiz mumkinmi deb so'radik va ular ruxsat berishdi. Sizning ishtirokingiz to'liq ixtiyoriydir, shuning uchun siz munozaradan voz kechishingiz va xohlagan vaqtda ishtirok etishni to'xtatishingiz mumkin. Agar biron bir savolga javob berishni xohlamasangiz, unga javob berishdan bosh tortishingiz mumkin.

Sizga Nisbatan Suhbatda Qatnashishning Xatarlari va Foydalari

Ishtirok etishdan sizga to'g'ridan-to'g'ri foyda yo'q; ammo, biz sizning vaqtingizni qadrlaymiz va sizga minnatdorchilik sifatida kundalik, qalam va sumka kabi ba'zi ish yuritish materiallarini sovg'a qilamiz. Sizning fikringiz O'zbekiston hukumatiga migrant bolalar qanday muammolarga duch kelishi mumkinligini tushunishda yordam berish uchun muhimdir. Shuning uchun sizning fikr-mulohazalaringiz juda muhimdir, chunki u hukumatga migratsiya ta'sirida bo'lgan bolalarga ta'sir ko'rsatadigan qonunlar va xizmatlarni takomillashtirishga yordam beradi.

Maxfiylik

Sizning ismingiz biron bir hisobotda tilga olinmaydi, shuning uchun har qanday ma'lumot maxfiy bo'lib qoladi. Ammo, agar sizga va boshqalarga zarar etkazish xavfi aniq bo'lsa, mahfiylik ta'minlash choralari ko'riladi. Muhokama paytida berilgan muhim ma'lumotlar, g'oyalar yoki takliflarni o'tkazib yubormaslik uchun biz munozarani audioyozuvga yozib qo'ymoqchimiz. Barcha qayd qilingan materiallar tadqiqot maqsadida ishlatiladi va tadqiqot tugagandan so'ng o'chiriladi. Yozib olingan materiallar hech qanday sharoitda uchinchi shaxslarga etkazilmaydi. Ishtirok etishga qaror qilishdan oldin, shuningdek, taxallusni yoki boshqa ismni tanlashingiz mumkin, masalan, sevimli aktyoringiz nomini tanlashingiz mumkin.

Qo'shimcha ma'lumotni talab qilish va shikoyat qilish uchun aloqa ma'lumotlari

Agar siz o'rganish haqida ko'proq ma'lumot olishni xohlasangiz yoki shikoyat qilmoqchi bo'lsangiz, iltimos, quyidagi hodimlarga murojaat qiling:

Asosiy tadqiqotchi	Tashkilot	Aloqa uchun ma'lumotlar
Tashkilotdagi ismi va lavozimi	O'zbekiston Respublikasining Bola Huquqlari bo'yicha Vakolatli Hodimi	Aliya Yunusova (+998-71) 200-10-96

Agar siz qanday yordam xizmatlarini olishingiz mumkinligi haqida yordamga muhtoj ekanligingizni his qilsangiz, siz O'zbekiston Bolalar Huquqlari bo'yicha Ombudsmaniga yoki ushbu risolada keltirilgan boshqa tashkilotlarga murojaat qilishingiz mumkin. Yozuvlaringizni olib boorish uchun sizga hujjatning nusxasi taqdim etiladi..

Bolaning Yozma Roziligi

Men ushbu ma'lumotni o'qidim (yoki menga o'qib berilgan ma'lumotlarni oldim). Men ushbu tadqiqot bilan bog'liq bo'lgan meni aniqlaydigan har qanday ma'lumot sir saqlanib qolinishini va boshqa tadqiqot ma'lumotlaridan alohida saqlanishini tushunaman. Savollarimga javob oldim va agar paido bo'lsa, keyinroq savollar berishim mumkin.

Men ushbu tadqiqotda qatnashishga roziman _____

Respondentning imzosi

Sana

O'zingizning hikoyangizni jamoatchilik bilan baham ko'rishni xohlaysizmi - HA / YO'Q

Agar javobingiz Ha bo'lsa, iltimos, ismingizni va telefon raqamingizni / aloqa ma'lumotlarini kiriting..

Agar javobingiz Ha bo'lsa, siz o'z hikoyangizni baham ko'rganingizda fotosuratlarni taqdim etishga rozilik bildirasizmi - HA / YO'Q

ИЛОВА 6. ВАСИЙЛАР (ТАРБИЯЧИЛАР) УЧУН МАЪЛУМОТГА АСОСЛАНГАН КЕЛИШУВ ФОРМАСИ (ВУМАКФ)

Кириш қисми

Сизни “СОВИД-19 нинг миграция таъсирига тушиб қолган болалар ҳуқуқларига таъсирини баҳолаш” (БХТБ) тадқиқот лойиҳасида иштирок этишга таклиф этамиз. ЮНИСЕФ кўмагида Ўзбекистон Бола Ҳуқуқлари бўйича Ваколатли ходими (Омбудсман) бошчилигидаги тадқиқот Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилади. Сифатли маълумотлар ЮНИСЕФнинг миллий маслаҳатчиси томонидан тўпланади ва U-Report -дан фойдаланган ҳолда онлайн-сўровда пандемия пайтида болалар ўртасидаги зўравонлик ва уларнинг психологик саломатлиги тўғрисида маълумотлар йиғилади.

Тадқиқотнинг мақсади пандемия билан боғлиқ чораларнинг меҳнат миграцияси натижасида ота-оналардан бири ёки иккаласи ташлаб кетган болалар ва ёшларга таъсирини баҳолашни ўз ичига олади. Булар ичига пандемия бошланганда ҳукумат томонидан қабул қилинган қонунлар, сиёсат, дастурлар ва хизматлар ва Ўзбекистонда болаларни ҳимоя қилиш тизимини мустаҳкамлаш чора ва тадбирлари киради. Сизни фокус-гурӯх муҳокамасида иштирок этишга таклиф қиламиз, чунки сизнинг уйингиз ижтимоий ишчи томонидан таклиф қилинган. Сизнинг иштирокингиз ихтиёрийдир ва сиз ҳеч қандай сабаб кўрсатмасдан суҳбатда иштирок этишни рад қилишингиз мумкин. Агар бирон бир саволга жавоб беришни хоҳламасангиз, унга жавоб беришдан бош тортишингиз мумкин. Муҳокамада 8-10 нафар катта тарбиячилар иштирок этишади ва у бир ярим соат давом этади. Суҳбат соғлиқни сақлаш муассасалари ва ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, СОВИД-19 тадбирларининг болалар ҳуқуқларига таъсири билан боғлиқ масалаларни ўз ичига олади.

Хатарлар ва фойдалар

Сиз ўз иштирокингиздан тўғридан-тўғри фойда олмайсиз; аммо, биз сизнинг вақтингизни қадрлаймиз ва миннатдорчилик белгиси сифатида сизни ўсимлик ёғи ва ун каби асосий озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаймиз. Сизнинг иштирокингиз Ўзбекистон ҳукуматида пандемия бошланганда пандемия билан боғлиқ қонунлар, сиёсат, дастурлар ва хизматларнинг пандемия бошланишида меҳнат миграцияси сабабли ота-оналардан бири ёки иккаласи ташлаб кетган болалар ҳуқуқларига таъсирини тушунишда ёрдам бериши мумкин ва келажақда ҳар қандай салбий таъсирни олдини олиш ёки камайтириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқишда жуда муҳим бўлиши мумкин. Муҳокамани модератор олиб боради ва хонада ёрдамчи ҳам қатнашади, у ёзувлар олиб боради ва модераторга мунозарани олиб боришда ёрдам беради.

Суҳбатнинг Махфийлиги

Ҳеч қандай тадқиқот ҳисоботида сизнинг исмингиз ҳам, оила аъзоларингизнинг исмлари ҳам зикр қилинмайди. Шу билан бирга, агар бола суиистеъмол қилиш ва / ёки эътиборсиз қолдириш каби баъзи бир зарарлар ҳақида маълумотни ошкор қилмаса, махфийликнинг чегараси мавжуд. Тадқиқот гуруҳи болани қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш учун керак бўлганда тегишли жавоб беришга ўргатилган. Муҳокама пайтида билдириладиган муҳим маълумотлар, ғоялар ёки таклифларни ўтказиб юбормаслик учун мунозара аудио ёзувларга ёзиб олинади. Барча аудио ёзувлар аноним рақамли код билан аниқланади ва ўрганиш тугагандан сўнг ўчирилади. Фақатгина таҳлил гуруҳи ёзувларга кириш ҳуқуқига эга бўлади ва материаллар ҳеч қандай шароитда бошқалар билан бўлишилмайди.

Қўшимча маълумотни талаб қилиш ва шикоят қилиш учун алоқа маълумотлари

Агар сиз тадқиқот ҳақида кўпроқ маълумот олишни хоҳласангиз ёки шикоят қилмоқчи бўлсангиз, илтимос, қуйидаги ходимларга мурожаат қилинг:

Asosiy tadqiqotchi	Tashkilot	Aloqa uchun ma'lumotlar
Tashkilotdagi ismi va lavozimi	O'zbekiston Respublikasining Bola Huquqlari bo'yicha Vakolatli Hodimi	Aliya Yunusova (+998-71) 200-10-96

Агар сиз фокус-гурӯҳда иштирок этишга рози бўлсангиз, илтимос, ушбу ҳужжатни имзоланг. Шахсий архивингиз учун сизга ҳужжатнинг нусхаси тақдим этилади. Агар сиз қонунчиликда қўллаб-қувватлашга қарор қилсангиз, сиз билан муҳокама қилиш учун Ўзбекистон Болалар Ҳуқуқлари бўйича Ваколатли ходимининг ёрдамчиси мурожаат қилади. Фақат бу ҳолатда биз сизнинг алоқа маълумотингизни уларга ўтказа оламиз. Акс ҳолда, алоқа маълумотларини тақдим этишнинг ҳожати йўқ.

Фамилия _____

телефон рақами _____

Ёзма Келишув

Мен ушбу маълумотни ўқидим (ёки менга ўқиб берилган маълумотларни олдим). Мен ушбу тадқиқот билан боғлиқ бўлган мени аниқлайдиган ҳар қандай маълумот сир сақланиб қолинишини ва бошқа тадқиқот маълумотларидан алоҳида сақланишини тушунаман. Агар мен Ўзбекистон Болалар Ҳуқуқлари бўйича Омбудсман орқали юридик қўллаб-қувватлаш хизматларини олишга қарор қилсам, у ҳолда фақат менинг алоқа маълумотларим узатилади. Саволларимга жавоб олдим ва агар менда саволлар пайдо бўлса, уларни кейинроқ беришим мумкин. Мен юқоридагиларни тушуниб етдим ва тадқиқотда иштирок этишга розиман.

_____

Респондентнинг имзоси

_____

Сана

Боланинг / болаларнинг иштироки учун Васийнинг ёзма розилиги

Сизнинг фарзандингиз ҳам худди шу мавзу бўйича Фокус Гуруҳи Сухбати (ФГС) да қатнашишга даъват этилади. Сизнинг рухсатингиз билан биз сизнинг болангизни унинг ёшидаги бошқа болалар билан баҳсга қўшилишга таклиф қилмоқчимиз. Ушбу ФГС махфийдир ва сизнинг фарзандингизга ва бошқа болаларингизга зарар етказиш хавфи бўлмаса, ҳеч қандай маълумот учинчи шахсларга етказилмайди.

Мен ушбу маълумотни ўқидим (ёки менга ўқиб берилган маълумотларни олдим). Мен ушбу тадқиқот билан боғлиқ ҳар қандай шахсни аниқлаштирувчи маълумот сир сақланиб қолинишини ва бошқа тадқиқот маълумотларидан алоҳида сақланишини тушунаман. Саволларимга жавоб олдим ва агар менда саволлар пайдо бўлса, уларни кейинроқ беришим мумкин.

Ҳа, мен ўз қарамоғимдаги болага / болаларга ушбу ФГСда қатнашишига рухсат бераман. Бола/
Болалар _____

Васий имзоси _____ Сана _____

Ўзингизнинг ҳикоянгни оммавий ахборот воситалари орқали жамоатчилик билан бўлишишни хоҳлайсизми- ҲА / ЙЎҚ. Агар жавобингиз ҲА бўлса, илтимос, исмингизни ва телефон рақамингизни / алоқа маълумотларини киритинг.

Агар жавобингиз Ҳа бўлса, сиз ўз ҳикоянгни баҳам кўргангизда фотосуратларни тақдим этишга розимисиз ҲА/ЙЎҚ

Агар жавобингиз Ҳа бўлса, биз сизнинг фарзандингиз / болаларингиздан ўзларининг ҳикояларини баҳам кўришларини ва алоҳида розилик варағини имзолашни хоҳлашларини сўрашимиз керак бўлади.

ИЛОВА 7. ХИЗМАТ КЎРСАТУВЧИ ХОДИМЛАР БИЛАН ИНТЕРВЬЮ ЎТҚАЗИШ УЧУН МАЪЛУМОТЛИ КЕЛИШУВ ШАКЛИ (МКШ)

Кириш қисми

Сизларни тиббиёт ходимлари, маҳалла ва оилаларни қўллаб-қувватлаш хизмати, вояга етмаганларни ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимоя қилиш, ижтимоий хизмат ходимлари каби давлат ташкилотлари вакиллари учун фокус-гурӯх муҳокамаларида иштирок этишга таклиф этамиз. “СОВИД-19 нинг миграция таъсирига тушиб қолган болалар ҳуқуқларига таъсирини баҳолаш” (МТББТБ) илмий тадқиқот лойиҳаси ЮНИСЕФ нинг техник кўмаги билан Ўзбекистон Болалар Омбудсмани раҳбарлигида амалга оширилади ва Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилади. Лойиҳанинг вазифаларига ота-оналардан бири ёки иккаласи томонидан меҳнат миграцияси сабабли ташлаб қўйилган болаларга (ТҚБ) таъсир кўрсатадиган омилларни баҳолаш киради. Баҳолаш, шунингдек, пандемия билан боғлиқ бўлган чораларни ҳам ўз ичига олади, яъни, пандемия бошланганда ҳукумат томонидан қабул қилинган қонунлар, сиёсат, дастурлар ва хизматларни ва Ўзбекистонда болаларни ҳимоя қилиш тизимини кучайтириш каби масалаларни ўз ичига олади.

Фокус-гурӯх тадқиқот гурӯҳига киритилган карантин чораларининг болалар ҳуқуқларига таъсирини таҳлил қилишда ёрдам беради ва унинг натижасида қарор қабул қилувчилар, парламент аъзолари, фуқаролик жамияти ва инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари томонидан келгусида фойдаланиш учун ушбу тадбирларнинг зарурий мослашишини аниқлаш ва тадқиқот воситаларини маҳаллий шароитга мослаштириш имкониятлари туғилади ва бу ўз навбатида миграция таъсирида бўлган болалар эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда бундай чора тадбирларни амалга оширишга имкон туғдиради.

Сизнинг иштирокингиз ихтиёрий бўлиши мумкин, шунинг учун ҳеч қандай сабаб кўрсатмасдан сиз суҳбатда қатнашишдан бош тортишингиз мумкин. Агар оқибатларга йўл қўймаслик учун жавоб беришни хоҳламасангиз, саволга жавоб бермасликни ҳам танлашингиз мумкин. Муҳокама тахминан бир ярим соат давом этади ва мунозара давомида сиздан ота-оналар миграцияси таъсирида бўлган болалар билан ишлашдаги асосий ролингиз ҳақида сўралади. Шунингдек, қабул қилинган карантин чоралари ота-оналари томонидан ташлаб кетилган болаларга қандай таъсир қилганлиги ва ишлаб чиқиладиган тадбирларни баҳолаш механизмларини такомиллаштириш ва болалар ҳуқуқлари ҳурмат қилинишини таъминлаш учун ҳимоясиз болалардан фикр-мулоҳазалар олиш тўғрисида саволлар ҳам кўтарилади.

Интервьюдан сизга нисбатан Хатарлар ва Фойдалар

Тадқиқотда қатнашишдан сиз тўғридан-тўғри фойда олмайсиз, аммо сизнинг фикрингиз Ўзбекистон ҳукуматида пандемия бошланганда қабул қилинган пандемия тўғрисидаги қонунлар, сиёсат, дастурлар ва хизматларнинг пандемия бошланишида меҳнат миграциясига кетган ўзбек ота-оналаридан бири ёки иккаласи қолдирган болалар ҳуқуқларига таъсирини тушуниш ва шу билан боғлиқ муаммоларни ечишда ёрдам бериши жуда муҳимдир. Ушбу тадқиқотда сизнинг ҳозирги вазиятга ва шунингдек, болаларни ҳимоя қилиш тизимини кучайтиришнинг кейинги имкониятлари деб билган нарсаларга бўлган қарашларингиз муҳимдир. Тадқиқот натижаларидан болалар учун кўриладиган чора-тадбирларнинг мумкин бўлган хатарлари ва оқибатларини камайитириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқишда ҳамда Ўзбекистонда болаларни ҳимоя қилиш тизимини мустаҳкамлашда фойдаланилади.

Махфийлик

Ушбу тадқиқот аноним равишда ўтказилади ва сизнинг исмингиз ҳам, сизнинг ҳудудингиздаги иштирокчиларнинг исмлари ҳам бирон бир ҳисоботда тилга олинмайди. Шу билан бирга, агар бола қўпол муомалада бўлиш ва / ёки уни фикрларини эътиборсиз қолдириш каби баъзи бир зарарлар ҳақида маълумотни ошкор қилмаса, махфийликнинг чегараси мавжуд ва болани ҳимоя қилиш чоралари кўрилади. Тадқиқот гуруҳи шундай ҳолларга тегишли равишда жавоб беради ва респондентни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш учун бундай ҳодисалар тўғрисида хабар беради. Биз мунозара давомида гуруҳга берадиган бир қатор тузилган саволларни ишлаб чиқдик. Қолаверса, биз учун бирон бир нарса тушунарсиз бўлиб қолганда, биз сизни қизиқтирган савол ҳақида чуқурроқ ўйлашга ундаш учун баъзи саволлар беришимиз мумкин. Муҳокама аудио ёзувларга ёзиб олинади ва барча аудио ёзувлар аноним рақамли код билан аниқланади ва мунозара тугагандан сўнг ўчириб ташланади. Фақатгина таҳлил гуруҳи ёзувларга кириш ҳуқуқига эга бўлади ва материаллар ҳеч қандай шароитда бошқалар билан бўлишилмайди

Кўшимча маълумотни талаб қилиш ва шикоят қилиш учун алоқа маълумотлари

Агар сиз ўтказилаётган тадқиқот тўғрисида кўпроқ маълумот олишни хоҳласангиз ёки шикоят қилмоқчи бўлсангиз, илтимос, қуйидаги мутахассисларга мурожаат қилинг:

Asosiy tadqiqotchi	Tashkilot	Aloqa uchun ma'lumotlar
Tashkilotdagi ismi va lavozimi	O'zbekiston Respublikasining Bola Huquqlari bo'yicha Vakolatli Hodimi	Aliya Yunusova (+998-71) 200-10-96

МФГ хизмат кўрсатувчи ходимлар билан ўтказувчи ходим:

Сана:

Жой:

МФГ даги асосий маълумот берувчининг иш жойидаги лавозими:

Унинг Ташкилоти:

Ўзма келишув

Мен ушбу маълумотни ўқидим (ёки менга ўқиб берилган маълумотларни олдим). Мен ушбу тадқиқот билан боғлиқ бўлган мени аниқлайдиган ҳар қандай маълумот сир сақланиб қолишини ва бошқа тадқиқот маълумотларидан алоҳида сақланишини тушунаман

Мен МКШ да қатнашишга розиман.

Респондентнинг имзоси

Сана

ИЛОВА 8. МУТАХАССИСЛАР БИЛАН ИНТЕРВЬЮ ЎТҚАЗИШ УЧУН МАЪЛУМОТЛИ КЕЛИШУВ ШАКЛИ (МКШ)

Кириш қисми

Ушбу “СОВИД-19 нинг миграция таъсирида бўлган болалар ҳуқуқларига таъсирини баҳолаш” (МТББТБ) тадқиқот лойиҳаси доирасида муҳокамада қатнашишга рози бўлганингиз учун ташаккур изҳор қилмоқчиман. Суҳбат сизнинг ушбу ташкилотдаги ролингиз (Васийлик ва ҳомийлик / Вояга етмаганлар ишлари бўйича Комиссия / бошқалар) сизнинг ишингиз нима эканлигини, болаларнинг зўравонликдан ҳимоясини ҳисобга олган ҳолда карантин чораларининг болалар ҳуқуқига таъсири қандай эканлигини тушунишга қаратилган. Шу қаторда соғлиқни сақлашнинг энг юқори стандарти ва ижтимоий таъминотнинг афзалликлари ҳам суҳбат чоғида кўриб чиқилади. ЮНИСЕФнинг техник кўмаги билан Ўзбекистон Болалар Омбудсмани раҳбарлигидаги тадқиқот Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилади. Ўзбекистон ҳукумати қонунлар, сиёсат, дастур ва хизматларни қабул қилишда ота-оналарининг кўчиб кетишидан зарар кўрган болалар ва ёшларнинг ҳуқуқлари, эҳтиёжлари ва манфаатларини ҳисобга олишни эътиборга олиб боради ва ушбу чора тадбирлар келгусидаги таклифларнинг заифликлари ва салбий оқибатларини яхшироқ ҳал қилишга ёрдам бериши мумкин.

Суҳбат 1 дан 1,5 соатгача давом этиши мумкин.

Суҳбат таркибига карантин чоралари тўғрисидаги саволлар, ушбу чораларнинг болалар ҳуқуқларига таъсирини баҳолаш учун мавжуд далиллар киритилган тузилган саволлар киради; интервью, шунингдек, ушбу чоралар заиф болаларга, айниқса меҳнат миграцияси сабабли ота-оналардан бири ёки иккаласи ташлаб кетган болаларга қандай таъсир қилганлиги тўғрисида саволларни ўз ичига олади; бундан ташқари суҳбат таркибига ушбу болаларнинг яшаш шароитлари, уларнинг соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имкониятлари, шунингдек ишлаб чиқиладиган тадбирларни баҳолаш ва уларнинг ота-оналари қаровсиз қолдирган болалардан фикр-мулоҳазалар олиш механизмларини такомиллаштириш учун ишлатилиши мумкин бўлган тавсиялар ва воситалар киради. Шунингдек, биз бирон бир нарса бизга тушунарсиз бўлса, биз баъзи саволларни берамиз ёки сизни берган саволимиз ҳақида чуқурроқ ўйлашга ундашимиз мумкин. Ҳисоботда биз сизнинг жавобларингизни ёзиб оламиз ва одамларнинг шу масалалар бўйича фикрларини тушунтириб берамиз, аммо ҳеч қандай исми айтмаймиз. Сизнинг иштирокингиз ихтиёрийдир, шунинг учун ҳеч қандай сабаб кўрсатмасдан интервьюда қатнашишдан бош тортингиз мумкин. Агар оқибатларга олиб келмаслик учун жавоб беришни истамасангиз, ҳар қандай саволга жавоб беришдан бош тортингиз мумкин.

Интервьюдан сизга нисбатан Хатарлар ва Фойдалар

Тадқиқотда қатнашишдан сиз тўғридан-тўғри фойда олмайсиз. Шу билан бирга, тадқиқот натижаларидан Ўзбекистонда болалар ҳуқуқларига риоя қилинишини таъминлаш учун кўрилган чораларни баҳолаш ва заиф болалардан фикр-мулоҳазалар олиш механизмларини такомиллаштириш бўйича тавсиялар ва воситаларни ишлаб чиқишда фойдаланилади. Лойиҳанинг мақсади - тадқиқот натижалари бўйича ҳукумат учун таклифлар ёки чораларнинг салбий оқибатларини олдини олиш ёки уларни юмшатиш бўйича тавсиялар тайёрлашдан иборат. Сизни ҳозирги вазият ҳақида ва мавжуд тизимни мустаҳкамлаш учун қўшимча имкониятлар деб билган нарсалар ҳақида фикрларингизни эшитишни истардик.

Махфийлик

Барча суҳбатлар аноним равишда ўтказилади ва сизнинг исмингиз ўтказилаётган тадқиқотга нисбатан бирон бир ҳисоботда кўринмайди. Муҳокама пайтида муҳим маълумотлар, ғоялар ёки таклифларни ўтказиб юбормаслик учун сизнинг суҳбатингиз аудиога ёзиб олинади. Барча аудио ёзувлар аноним рақамли код билан аниқланади ва тадқиқот тугагандан сўнг ўчирилади. Фақатгина таҳлил гуруҳи ёзувларга кириш ҳуқуқига эга бўлади ва материаллар ҳеч қандай шароитда бошқалар билан бўлишилмайди.

Қўшимча маълумотни талаб қилиш ва шикоят қилиш учун алоқа маълумотлари

Агар сиз ўтказилаётган тадқиқот тўғрисида кўпроқ маълумот олишни хоҳласангиз ёки шикоят қилмоқчи бўлсангиз, илтимос, қуйидаги мутахассисларга мурожаат қилинг:

Asosiy tadqiqotchi	Tashkilot	Aloqa uchun ma'lumotlar
Tashkilotdagi ismi va lavozimi	O'zbekiston Respublikasining Bola Huquqlari bo'yicha Vakolatli Hodimi	Aliya Yunusova (+998-71) 200-10-96

МКШ ўтказилган кун:

Сана:

Жой:

Асосий маълумот берувчининг белгиси::

Унинг Ташкилоти:

Ўзма келишув

Мен ушбу маълумотни ўқидим (ёки менга ўқиб берилган маълумотларни олдим). Мен ушбу тадқиқот билан боғлиқ бўлган мени аниқлайдиган ҳар қандай маълумот сир сақланиб қолинишини ва бошқа тадқиқот маълумотларидан алоҳида сақланишини тушунаман

Мен МКШ да қатнашишга розиман.

Респондентнинг имзоси

Сана

ИЛОВА 9. НОТИЖОРАТ МАҚСАДЛАРДА ФОЙДАЛАНИШ ШАКЛИ

ЮНИСЕФ – БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИ БОЛАЛАР ЖАМҒАРМАСИ

Нотижорат тилхат

Мазкур тилхатни имзолар эканман, БМТ Болалар жамғармаси ЮНИСЕФга қуйида тавсифланган ва ЮНИСЕФга тегишли бўлган исталган анъанавий ёки электрон медиа форматдаги менинг тасвирим туширилган фотосуратларни кўпайтиришга, бутун дунё бўйича кўрсатишга ва тарқатишга, жумладан маблағларни жалб этиш борасидаги ва бошқа хилдаги ҳамкорлик мақсадларида ишлатишга розилик бераман. Менинг фотосуратларим ЮНИСЕФ дастурларига оид материалларда, адвокация мақсадларидаги материалларда ҳамда оммавий ахборот восталарида ишлатилишига розиман.

Шунингдек менинг фотосуратларим тегишли ҳикоялар билан бирга ишлатилишига ва мазкур ҳикояларда менга тегишли бўлган маълумотлар (исмим, фамилиям, ёшим, иш жойим ва яшаш жойим) кўрсатилишига розиман.

Менинг тасвирим туширилган фотосуратлар _____ да (сана)

_____ да (мамлакат/шаҳар кўрсатилган жой) фотосуратчи _____ томонидан олинган.

Мазкур фотосуратлар ҳақиқатдан ҳам менинг тасвирим бўлиб, улар менинг хабордорлигимда ва розилигим билан олинган.

Исм, фамилия

Ёш (агар 18 ёшдан кам бўлса)

Сана

Имзо

Манзилгоҳ ва бошқа контактлар

Агар шахснинг ёши 18дан кам бўлса:

Юқорида кўрсатилган боланинг қонуний васийси эканлигимни тасдиқлайман ҳамда боланинг номидан мазур нотижорат тилхат учун рухсатни кафолатлайман:

Қонуний васийнинг исми-шарифи / Бола билан қариндошлиги / Сана / Имзоси

Ўғрунинг исми-шарифи / Ташкилот / Сана / Ўғрунинг имзоси

ИЛОВА 10. ҲИКОЯЛАР ВА ФОТОСУРАТЛАРНИ ЧОП ЭТИШ УЧУН АХБОРОТ БЕРИШ БЎЙИЧА РОЗИЛИК ШАКЛИ

ЮНИСЕФ – БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИ БОЛАЛАР ЖАМҒАРМАСИ

ҲИКОЯЛАРНИ ВА ФОТОСУРАТЛАРНИ ЧОП ЭТИШГА РОЗИЛИК ШАКЛИ

Ушбу розилик шаклини имзолар эканман, мен бу билан Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Болалар жамғармаси (ЮНИСЕФ)га ўзим ва/ёки фарзандим ҳақида ҳикояларни ҳамда фотосуратларимизни чоп этишга рухсат бераётганлигимни тушунаман ва бунга розиман.

Бундан кўзланган мақсад –хабардорликни ошириш ҳамда ва болаларга дастурий ёрдам бериш ва маблағ йиғишга кўмаклашишдан иборат. Ушбу ҳикоя ва фотосуратлардан тижорат мақсадида фойдаланилмайди.

Ушбу розилик хатини имзолаш билан, мен ЮНИСЕФга ўзим ва/ёки фарзандим тўғрисидаги маълумотларни/ҳикояни ва фотосуратларни дунёнинг исталган мамлакатида, исталган ахборот воситасида **исм ёки юзимиз фотосуратларни чоп этиш ҳуқуқини чексиз муҳлатга берман.** Шу билан бирга, ЮНИСЕФнинг бошқа маълумотларини тарғиб этиш ва маблағ йиғиш мақсадида ҳикоялар чоп этилишига рухсат берман.

Ҳикоялар менинг рухсатим билан қуйидаги ёзувчи томонидан олинган:

[ёзувчи исми-шарифи:]

сана [кун / ой / йил:]

манзил [шаҳар / туман / мамлакат:]

Катта ёшли шахс исми-шарифи: _____

Катта ёшли шахс имзоси: _____

Бола исми / ёши: _____

Манзил, телефон / алоқа ўрнатиш учун ахборот: _____

_____

АГАР ШАХС 18 ЁШГА ТЎЛМАГАН БОЛА БЎЛСА:

Мен ЮНИСЕФ томонидан шартнома асосида ёлланган ишчи ЭМАСлигимни, юқорида номи кўрсатилган болага қонуний васий эканлигим ва шу сабаб унинг номидан ушбу рухсатни бериш ҳуқуқига эга эканлигимни тасдиқлайман:

_____

Қонуний васий исми

Болага бўлган алоқаси

Сана / Васий имзоси

_____

Гувоҳнинг исми

Ташкилоти

Сана / Гувоҳ имзоси

Модератор мунозаранинг мақсади билан таништиради. Иштирокчилардан ўзларини таништиришларини сўрашдан бошланг, агар хоҳласалар, улар ўзлари учун тахаллус танлашлари мумкин (Ёрдамчи: 1-жадвални тўлдириг).

Модераторлар учун маслаҳат: вақтни тежаш учун сиз

- I. модератор ва ёрдамчидан иштирокчиларни ўз жойларига ўтиришларидан олдин юқоридаги жадвалдаги маълумотларни сўрашларини сўранг;
- II. модератор ва ёрдамчидан бир вақтнинг ўзида турли иштирокчилардан саволларни сўрашларини сўранг; ёки

модератор иштирокчиларга оғзаки раҳбарлик қилиш пайтида электрон жадвал нусхаларини чоп этиш ва ҳар бир иштирокчини уни қалам билан тўлдиришни сўранг.

Таблица 2

		A	B	C	D	E	F
q9	Тахаллус						
q10	Ёш						
q11		1. аёл 2. эркак
q12	Ким миграция қилган	1. ота 2. она 3. иккаласи
q13	The primary caregiver						

(а) Соғлиқни сақлаш ва овқатланиш

14. COVID-19 пандемияси пайтида ота-онангиз ёки ота-онангизнинг иккаласи ҳам чет элда ишлаганми?

15. Улар пандемия пайтида қайтиб келишганми ёки уйга қайтишга ҳаракат қилишганми? Агар улар уйга қайтсалар, улар пандемиядан кейин чет элга яна қайтишни режалаштиришадими ёки у ерга ишлаш учун кетиб бўлишганми?

16. Кундалик ҳаётингиз ҳақида бизга хабар беринг:

- a. Сиз бўш вақтингда нима билан шугулланасиз? Сизнинг севимли машғулотиңиз / қизиқишларингиз нималардан иборат?
- b. COVID-19 пандемиясидан кейин сизнинг кун тартибингиз ўзгарганми?

17. Ёшингиз каттароқ бўлганда, ким бўлишни хоҳлайсиз? Сиз пандемиядан олдин ушбу мутахассисликни танладингизми ёки пандемиядан кейин у ўзгардими?

18. Сиз қанчалик тез-тез касал бўлиб қоласиз? Пандемия пайтидаги соғлигингиз ҳақидаги нима дейиш мумкин? Агар сиз тез-тез касал бўлган бўлсангиз, пандемия пайтида тиббий муассасага ташриф буюрдингизми?

19. Агар отангиз ёки онангиз / ёки уларнинг иккаласи ҳам узоқ вақт давомида йўқ бўлганда ўзингизни ёмон ҳис қилсангиз, сизга ким ғамхўрлик қилади?

20. Сиз COVID-19 га чалиндингизми? Агар шундай бўлса, сиз қаерда даволандингиз? Сизга ким ғамхўрлик қилди?

Сиз кунига неча марта овқатланасиз? Одатда нонушта / тушлик / кечки овқатларингизга нималар киради? Сиз еяётган таомни ёқтирасизми? Агар бундай бўлмаса, нима учун?

22. Пандемия билан боғлиқ карантин туфайли овқатланишингиз ўзгарганми?

23. Пандемия карантини пайтида қанча мева ва сабзавотларни истеъмол қилдингиз? Пандемиядан олдин бошқача бўлганми?

(b) Ижтимоий ва психологик таъсирлар

24. Пандемия билан боғлиқ ҳолда карантин чоралари кўрилганида болалар ўзларини қандай ҳис қилишди? Ота-онангиз, тенгдошларингиз билан суҳбатлашишга муваффақ бўлдингизми?

25. Қандай қилиб карантин билан боғлиқ чеклов чоралари болалар ҳаётига таъсир кўрсатди? Мумкин бўлган ҳиссий ва ҳулқ-атвор ўзгаришлари қандай?

26. Ҳамма уйда бўлганида, чеклов чоралари пайтида бошқа одамлар болалар билан қандай муносабатда бўлишган?

27. Болалар ва катталар карантин чораларини кўришда қандай қийинчиликларга дуч келишган, агар шундай ҳоллар мавжуд бўлса?

28. Пандемия пайтида болаларга нималар қийин бўлди ва пандемия болалар учун қандай имкониятларни яратди?

29. Пандемия билан боғлиқ чекловлар киритилгандан сўнг, болаларнинг қандай хатти-ҳаракатларида ўзгаришлар бўлмоқда?

30. Болалар билан кўпол муомалада бўлиш ва хизматлардан фойдаланиш ва болалар ҳуқуқлари тўғрисида хабардорлик

- a. Болалар ҳуқуқлари тўғрисида нималарни биласиз?
- b. Сизнингча, болаларга нисбатан зўравонлик нималардан иборат?
- c. Пандемия пайтида сизнинг минтақангиздаги болага нисбатан ёмон ҳодиса бўлган ҳолатларни эшитганмисиз? Агар шундай бўлган бўлса, эшитганмисиз, бундай ҳолатлар қайд этилганми ёки хабар қилинганми?
- d. Ушбу ҳолатлар ҳақида кимга хабар қилинган? Ушбу ҳаракат фойдали бўлдимми?
- e. Болаларга нисбатан зўравонлик ҳақида қандай хабар берган бўлардингиз?
- f. Агар сизда ёмон ҳодиса юз берган бўлса, бу ҳақда бировга айтиб берасизми? Нимага йўқ? Кимга?
- g. Худуддаги болаларни ҳимоя қилиш учун нима қилиш керак?
- h. Болалар ўзларининг муаммолари ҳақида кимгадир айтишга ҳаракат қилишганда, энг катта муаммо нима бўлиши мумкин?

- i. Сизнинг маҳаллангизда ота-оналари меҳнат муҳожирлари бўлган қизларга қандай муносабатда бўлишади? Ўғил болаларгачи? Болалар қандай сабабларга кўра махсус муассасаларга жойлаштирилади? Бу ҳақда нима деб ўйлайсиз?

(с) Ота-оналар билан муносабатлар ва улар билан ўзаро алоқалар

31. Болалар ўзларининг ҳис-туйғуларини ота-оналарига очиқ айта олишадими? Карантин ҳақида нима дейиш мумкин, улар ўз тажрибаларини ота-оналари билан бўлишиш имкониятига эга бўлдиларми? Нима учун?

32. Сиз ота-онангиз билан ижтимоий тармоқлардан (Фасебоок, Телеграм ва бошқалар) фойдаланиб мулоқот қиласизми? Пандемия пайтида мулоқот қилиш ҳақида нима дейиш мумкин?

33. Иккала ота-она ҳам уйда бўлмаганида, болалар ўзларининг ҳис-туйғуларини ким билан бўлишиш мумкин? (қариндошлар, ўқитувчилар, мураббийлар ва бошқалар)? Карантин ҳақида нима дейсиз, болалар улар билан ўз тажрибаларини баҳам кўриш имконига эга бўлдиларми?

34. СОВИД-19 пандемияси пайтида болалар ва уларнинг тарбиячилари ўртасидаги муносабатлар қандай? Карантин чекловлари бекор қилингандан кейин бундай муносабатлар ҳақида нима дейиш мумкин?

35. Сизнингча, отангиз йўқлигида ҳаётингизни камроқ назорат қила оласизми? Ота-онангизнинг иккаласи узоқда бўлса, нима бўлади?

36. Пандемия чораларини жорий қилиш сиз учун қандай афзалликлар беради? Унинг камчиликлари ҳақида нима дейиш мумкин?

(d) Хуласалар

38. Келинг, муҳокамамизни сарҳисоб қилайлик.

- a. Карантин чораларининг болаларга нисбатан учта асосий ижобий ва салбий таъсирини айта оласизми?
- b. Ушбу оилалар ва болаларни пандемия пайтида қандай қўллаб-қувватлашга оид 3 та тавсияномани айта оласизми?

Модераторлар учун маслаҳат: Вақтни тежаш учун қуйидагиларни бажаришингиз мумкин:

- I. модератор ва ёрдамчидан қатнашувчилар ўз жойларига ўтиришларидан олдин юқоридаги жадвалдаги маълумотларни сўрашларини сўранг;
- II. модератор ва ёрдамчидан бир вақтнинг ўзида турли иштирокчилардан саволларини сўрашларини сўранг; ёки
- III. модератор иштирокчиларга оғзаки раҳбарлик қилиш пайтида электрон жадвал нусхаларини чоп этиб, ҳар бир иштирокчидан жадвални қалам билан тўлдиришни сўранг.

		A	B	C	D	E	F
q9	Тахаллус						
q10	Ёш						
q11	Жинс	1. аёл 2. эркак
q12	Муҳожирнинг ушбу болага қандай алоқаси бор	1. ота 2. она 3. иккаласи
q13	Муҳожирнинг чет элда муҳожир/мигрант сифатида ўтказган вақти	_____ ойлар
q13 B	Бу биринчи миграциями ёки такрорий миграциями	1. биринчи 2. такроран
q14	Ушбу бола билан қандай боғлиқлигингиз бор						
q15	Оила аъзолари сони						
q16	Болаларнинг сони						
q17	Болаларнинг ёши						
q18	Уй хўжалигидаги даро-маднинг асосий манбалари (пансионат, пул ўтказ-малари, ижтимоий пул ўтказ-малари)						

1. Пандемия оила аъзоларининг ҳаётига қандай таъсир қилди?

- a. Карантин чоралари парвариш қилинувчининг ҳаётига қандай таъсир қилди?
- b. Карантин мигрантлар боласининг / болаларининг ҳаётига қандай таъсир қилади (ижобий ва салбий томонларини муҳокама қилинг)? Карантиннинг фарзандлари ота-оналари билан яшайдиган оилаларга ва меҳнат миграцияси сабабли ота-оналари ташлаб кетган уй хўжаликларига таъсири ўртасидаги фарқ нима?
- c. Агар шундай қийинчиликлар мавжуд бўлса, карантин чекловлари пайтида бундай оилалар қандай қийинчиликларга дуч келмоқдалар?
- d. Пандемия пайтида мигрант ота-оналар томонидан ўз фарзандларини ташлаб кетиш ҳоллари ҳақида эшитганмисиз? Оиладаги муҳожирларнинг фарзандлари ҳақидачи?
- e. Пандемия пайтида ўғил болалар ва қизларнинг соғлиқни сақлаш хизматларидан фойдаланишига тўсқинлик қиладиган бирор бир қийинчиликлар ёки тўсиқлар бўлганми?

2. Пандемия кўшни хонадонлардаги болаларининг психологик фаровонлигига қандай таъсир қилади? Келинг, пандемиянинг мумкин бўлган ижобий ва салбий таъсирини муҳокама қилайлик.

- f. Пандемия уларнинг психологик фаровонлигига қандай таъсир қилди?
- g. Кўчага чиқиш тақиқланганда, улар ўзларини қандай тутишди?

3. Пандемия пайтида ушбу ҳудудда болалари бўлган уй хўжаликларининг тиббий хизматдан фойдаланиш имкониятини қандай баҳолайсиз?

- h. Маҳаллий тиббий хизмат сифатини қандай баҳолайсиз?
- i. Болалар COVID-19 га чалиндиларми? Агар шундай бўлса, улар қаерда даволанишди?
- j. Карантин чекловлари пайтида сиз ва болали оилалар тиббий ёрдам олишда қандай қийинчиликларга дуч келмоқдасиз?
- k. Пандемия чеклови болаларнинг соғлиғига қандай таъсир қилди?
- l. Сизнингча, соғлиқни сақлаш хизматларини қандай қилиб яхшилаш мумкин?

4. Пандемияга нисбатан кўрилган чоралар болалар саломатлигига қандай таъсир қилди? Мумкин бўлган ижобий ва салбий таъсирларни муҳокама қилайлик.

- a. Ушбу тадбирлар гигиенага қандай таъсир қилди?
- b. Ушбу чоралар боланинг овқатланишига ва парhezига қандай таъсир қилди? Улар мева ва сабзавотлар истемол қилиш учун етарлича имкониятга эгамилар?
- c. Ушбу чоралар боланинг касалликларга мойил бўлишларига қандай таъсир қилди?
- d. Ушбу чоралар боланинг соғлиқни сақлаш / даволаниш имкониятларига қандай таъсир қилди?
- e. Ушбу чора-тадбирлар боланинг / болаларнинг хатти-ҳаракатларига қандай таъсир қилди?

5. Болани ҳимоя қилиш ва унинг психологик фаровонлиги

- a. COVID-19 сизнинг минтақангиздаги болаларга қандай таъсир қилди?
- b. COVID-19 болалар / қизларга қандай таъсир қилди?
- c. Болаларга нисбатан “зўравонлик билан муносабатда бўлиш” атамасини қандай тушунаси?
- d. Сизнингча, пандемия пайтида болаларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари ўзгарганми-кучайганми?
- e. Пандемия пайтида сизнинг ҳудудингизда болаларга нисбатан қандай зўравонлик ҳолларини кўрдингиз ёки эшитдингиз?
- f. Ушбу зўравонлик ҳолларига сизнинг муносабатингиз қандай бўлди? Ушбу зўравонлик ҳолларига нисбатан бирор чора кўриш иши қайд қилинганми, агар қайд қилинган бўлса, кимга қарши? Агар қайд қилинмаган бўлса, нима учун?
- g. Сизнингча, бундай ҳолатлар ҳақида хабар беришнинг энг яхши усули қандай?
- h. Пандемия пайтида бундай суиистеъмоликнинг қандай олдини олиш мумкин? Фарзандингизни қандай қилиб зўравонликдан ҳимоя қилишингиз мумкин? Болага мутахассисларга мурожаат қилиш механизмларини қандай такомиллаштириш ҳақида маслаҳат бера оласизми?
- i. Муаммо туғилганда ва ота-оналари йироқда бўлганда болалар ким билан суҳбатлашишлари керак?
- j. Болалар ўзларининг ҳис-туйғуларини ота-оналаридан бошқа одамлар билан бўлишадими?
- k. Болалар ўзларининг ҳис-туйғуларини ким билан бўлишади (ота-оналар, бошқа қариндошлар, ўқитувчилар, мураббийлар ва бошқалар)?
- o. Пандемия билан боғлиқ чекловлар пайтида болалар ўзларининг ҳис-туйғуларини болаларни тарбиялайдиган тарбиячилар билан бўлишадими?
- p. Болалар карантин чораларини бузган тақдирда уларни жазолаш мумкинми?
- q. Итоатсизлик ҳоллари учун болаларни жазолашнинг мақбул шакллари борми?

6. Хизматлардан фойдаланиш учун имкониятлар ва болалар ҳуқуқлари тўғрисида хабардорлик.

- r. Сиз болалар ҳуқуқлари билан қай даражада танишсиз? Агар сиз ушбу ҳуқуқларнинг бирор-бирини билсангиз, улардан баъзиларини номлай оласизми?
- s. Сиз болаларни ҳимоя қилиш хизматлари билан қай даражада танишсиз? Ушбу хизматларнинг бирортасини номлай оласизми?
- t. Болаларнинг болалар ҳуқуқлари ҳақида ва хизматлардан фойдаланиш бўйича билимларини ошириш учун нима қилиш керак?

7. Болалар меҳнати.

- u. Сизнинг ҳудудингизда COVID-19 пандемияси пайтида уйда ва кўчада болалар томонидан бажарилаётган қандай иш фаолияти кузатилган?
- v. Пандемия пайтида ва ундан кейин 18 ёшгача бўлган болаларга даромад олиш учун ишлашга рухсат берилиши керакми?
- aa. Пандемия билан боғлиқ чеклов чоралари пайтида ота оналари йўқ бўлган уй хўжалиқларининг болалари қандай қилиб уй ишларида қатнашадилар?
- bb. Пандемия пайтида кўпроқ болалар ишляптими ёки ишламаётганликларини пайқадингизми?

8. Миграция таъсирида бўлган болаларни институционализация қилиш.

- cc. Сизнингча, пандемия пайтида болаларни махсус болалар муассасаларга юбориш ҳоллари кўпайганми / камайганми?
- dd. Сизнинг ҳудудингизда бундай ҳолатлар ҳақида эшитганмисиз?
- ee. COVID-19 пандемияси пайтида болаларни ихтисослаштирилган муассасаларга жойлаштиришга муносабатингиз қандай?
- ff. Бундай ҳолатларнинг олдини олиш учун нима қилиш керак?

9. Ижтимоий ёрдам

- e. Келинг, болалари бор уй хўжаликларига ижтимоий ёрдам дастури ҳақида гаплашайлик.
- f. Сизнинг маҳаллангизда ижтимоий хизматлар мавжудми (масалан, соғлиқни сақлаш, таълим, ижтимоий иш)?
- g. Пандемия билан боғлиқ чеклов чоралари пайтида одамларнинг бундай хизматлардан фойдаланишлари қанчалик осон бўлган?
- h. Пандемия пайтида уй хўжаликларига берилган ёрдам қандай роль ўйнади?
- i. COVID-19 чекловлари пайтида мигрантлар ва болалари бўлган уй хўжаликлари моддий ёрдамга муҳтожмиди? Агар жавоб Ҳа бўлса, илтимос, нима учун муҳтож бўлганликларини тушунтириб беринг

10. Хулоса

- j. Келинг, муҳокамамизни сарҳисоб қилайлик.
- k. Пандемияга қарши чораларни амалга оширишда уй хўжаликларидаги болаларга нисбатан учта асосий ижобий ва салбий таъсирни айта оласизми?
- l. Ушбу чораларни амалга оширишда ушбу уй хўжаликлари ва болаларга қандай ёрдам кўрсатилиши кераклиги тўғрисида 3 та тавсияномани айта оласизми?
- n. Ушбу қарорларни амалга ошириш учун ким жавобгар бўлиши керак?

Модератор мунозаранинг мақсади билан таништиради. Иштирокчилардан ўзларини таништиришларини сўранг, агар хоҳласалар, улар ўзлари учун тахаллус танлашлари мумкин (Ёрдамчи: 1-жадвални тўлдириш).

Модераторлар учун маслаҳат: Вақтни тежаш учун қуйидагиларни бажаришингиз мумкин:

- I. модератор ва ёрдамчидан қатнашувчилар ўз жойларига ўтиришларидан олдин юқоридаги жадвалдаги маълумотларни сўрашларини сўранг;
- II. модератор ва ёрдамчидан бир вақтнинг ўзида турли иштирокчилардан саволларни сўрашларини сўранг;
- III. модератор иштирокчиларга оғзаки раҳбарлик қилиш пайтида электрон жадвал нусхаларини чоп этиб, ҳар бир иштирокчидан жадвални қалам билан тўлдиришни сўранг.

		A	B	C	D	E	F
q9	Тахаллус						
q10	Ёш						
q11	Жинс	1. аёл 2. эркак
q12	Таълим даражаси (1 - ўрта маълумот; 2 - касбий таълим; 3 - олий таълим)	1\2\3	1\2\3	1\2\3	1\2\3	1\2\3	1. ота 2. она 3. иккаласи
q13	Асосий машғулоти иштирокчиси						
q14	Ишлаган йиллари ва тажриба ижтимоий хизматлар / дала ишлари						

Модул 1. Иштирокчиларни таништириш.

Биз пандемия билан боғлиқ чоралар ҳақида гаплашишни истаймиз, яъни пандемия бошланганда Ўзбекистон ҳукумати томонидан қабул қилинган қонунлар, сиёсатлар, дастурлар ва хизматлар тўғрисида, сизнинг жамоангиздаги ота-оналарнинг меҳнат миграциясидан зарар кўрган болаларнинг ҳуқуқлари тўғрисида ва бир ёки иккала ота-оналари ишлашга кетган оилалар фарзандлари тўғрисида суҳбатлашишни истаймиз.

1. Илтимос, ташкилотингиз / бўлимингиз нима иш билан шуғулланишини тасвирлаб беринг. Сиз қандай иш билан шуғулланяпсиз?
2. Сизнинг ташкилотингиз / бўлимингиз меҳнат миграциясидан зарар кўрган оилалардаги болаларни ҳимоя қилиш билан шуғулланадими? Илтимос, профессионал ролингиз ва функцияларингизни тавсифлаб беринг? (Махсус Операциялар Процедулари) Сиз COVID-19 пандемияси пайтида меҳнат муҳожирларининг болаларига хизматлар / ижтимоий ёрдам кўрсатишда қатнашдингизми?
3. Сиз бундай оилалар ва болалар билан бевосита ёки билвосита ишлайсизми?
4. Агар сиз ушбу оилалар ва болалар билан бевосита ишламасангиз, уларга хизмат кўрсатишда сизнинг ролингиз қандай?

Модул 2. СОВИД-19 билан боғлиқ чоралар

Пандемия билан боғлиқ чоралар ва уларнинг ота-оналарнинг чет элга ишлаш учун кетиб қолишлари орқали уйда ёлғиз ташлаб қўйилган болаларга (УЁТҚБ) қандай таъсир кўрсатиши ҳақида кўпроқ билмоқчимиз..

1. Уйда Ёлғиз Қолган фарзандлар ва сиз билан бирга ишлаётган уларнинг оилалари ҳақида кўпроқ маълумот бера оласизми?
2. Пандемия пайтида меҳнат муҳожирлари ва уларнинг оилалари дуч келган энг муҳим ижтимоий муаммолар нималардан иборат бўлди ва ушбу муаммолар сиз ишлайдиган ташкилот / муассаса томонидан қандай ҳал қилинди?
3. Пандемия билан боғлиқ чеклов чоралари ота-оналарининг меҳнат миграциясидан кейин уйда қолган болаларга қандай таъсир қилди деб ўйлайсиз? Пандемия пайтида ушбу оила дуч келган асосий қийинчиликлар нималардан иборат бўлди?
4. СОВИД-19 аралашувларининг Уйда Ёлғиз Қолган Болалар фаровонлигига таъсирини қандай тафсилаган бўлардингиз? Қандай қилиб бу хулосага келдингиз? Қандай асосларга кўра? Ушбу таъсирни исботлаш учун сизда қандай далиллар мавжуд??
5. Пандемия билан боғлиқ чораларнинг УЁТҚБ га салбий таъсири қандай? Агар сиз салбий таъсирларни аниқлаган бўлсангиз, аралашувни ўзгартириш ёки УЁТҚБ фаровонлиги ва болалар ҳуқуқларига таъсирини юмшатиш учун қандай вариантлар мавжуд деб ўйлайсиз? Сизнингча, қандай компенсация чоралари кўрилиши мумкин?
6. Пандемия билан боғлиқ чораларнинг УЁТҚБ га ижобий таъсири қандай? Агар сиз ижобий таъсирни аниқлаган бўлсангиз, ушбу аралашувнинг УЁТҚБ ва болалар ҳуқуқлари фаровонлигига таъсирини кучайтириш учун қандай имкониятлар мавжуд?
7. Ушбу чоранинг болаларга ва уларнинг ҳуқуқларига ўрта ва узоқ муддатли таъсирини тахмин қилишимиз ёки айта олишимиз мумкинми??

Модул 3. Бола ҳуқуқлари ҳақида билиш, уй хўжаликлари ва меҳнат муҳожирлари фарзандларини ижтимоий ҳимоя қилиш.

1. Сиз болалар ҳуқуқлари билан қай даражада танишсиз? Агар сиз таниш бўлсангиз, улардан баъзиларини номлай оласизми?
2. Хизмат кўрсатувчи ходимларнинг бола ҳуқуқлари тўғрисидаги билимларини ошириш учун нима қилиш керак?
3. “Болаларни ҳимоя қилиш” атамаси нимани англатишини айта оласизми? Нима учун болаларни ҳимоя қилиш керак ва уларни нимадан ҳимоя қилиш керак?
4. Сизнинг ҳудудингизда болаларни ҳимоя қилиш хизматлари учун ким жавоб беради?
5. Сиз уларни ҳимоя қилиш учун аралашувга муҳтож бўлган болаларни биласизми? СОВИД-19 пандемияси пайтида мигрант оилалардаги болалар кўпроқ / камроқ хавф остида бўлганми? Нима учун?
6. Меҳнат муҳожирлари фарзандлари ва уларнинг оилалари учун аслида қандай ижтимоий/ болаларни ҳимоя қилиш хизматлари мавжуд? СОВИД-19 пандемияси пайтида чеклов чоралари ҳақида нима дейиш мумкин, ушбу хизматлар мавжудми? Улар қанчалик самарали бўлган? Мисоллар келтиринг.
7. СОВИД-19 пандемияси пайтида сизнинг ташкилотингиз / муассасангиз хизматлари ҳамма учун мавжуд бўлган деб ўйлайсизми? Қандай тўсиқлар бор эди? Мисоллар келтиринг.

8. Меҳнат муҳожирлари болаларини ихтисослашган муассасаларга жойлаштиришнинг олдини олиш учун нима қилиш керак?
9. Пандемия пайтида сизнинг ташкилотларингизга / муассасаларингизга ҳар ой / йилига ўртача неча киши мурожаат қилган? Пандемия пайтида сизнинг ташкилотингиз / муассасангиз ойига / йилига неча кишига хизмат қилади?
10. Сизнинг минтақангизда худди шундай (УЁТҚБ) оилалар билан ишлайдиган бошқа мутахассислар / жамоат ташкилотлари/ муассасалари борми? Улар ким? Уларнинг лавозими/ касблари қандай ва сони неча?
11. Сизнинг ташкилотингиз / муассасангизда СОВИД-19 пандемияси пайтида меҳнат муҳожирлари оилаларининг эҳтиёжларини қондириш учун етарли миқдордаги ходимлар мавжудлигига ишонасизми? Пандемия билан боғлиқ чеклов чораларини қўллаш пайтида сиз бундай оилаларга хизмат кўрсатишда қандай чекловларга дуч келдингиз?

Модул 4. Хулоса

12. Келинг, суҳбатимизни сарҳисоб қилайлик. Меҳнат миграцияси натижасида ота-оналари ташлаб кетган болалар ҳуқуқларига пандемия таъсирининг учта асосий ижобий ва салбий томонларини айта оласизми?
13. Сизнингча, СОВИД-19 сиёсати ва қонунчилиги УЁТҚБ га қандай таъсир қилади? Қандай яхшиланишларни амалга ошириш мумкин??
14. Илтимос, болаларни ҳимоя қилишнинг қайси механизми энг самарали эканлигини тавсифлаб беринг? Болаларни ҳимоя қилишда энг муҳим бўшлиқ / тўсиқ нимадан иборат?
15. Меҳнат миграцияси натижасида ота-оналардан бири ёки иккаласи фарзандларини ёлғиз қолдирган болаларга қонунчиликнинг салбий таъсирини камайтириш учун биринчи навбатда сиёсатчиларга нима қилишни маслаҳат берасиз?
16. Бизнинг муҳокамамиз бўйича бошқа таклиф ва тавсияларингиз борми?

Бизнинг тадқиқотимиздаги иштирокингиз учун ташаккур!

ИЛОВА 14. АСОСИЙ МАЪЛУМОТ БЕРУВЧИ / РЕСПОНДЕНТ БИЛАН СУҲБАТ ЎТҚАЗИШ ҚЎЛЛАНМАСИ

Респондентлар: Ички Ишлар Вазирлиги, Бош прокуратура, Соғлиқни Сақлаш Вазирлиги, Васийлик ва ҳомийлик органлари / Вояга етмаганлар ишлари бўйича Комиссия, умумий профилдаги болалар муассасалари, касалхоналар, маҳаллий нодавлат ташкилотлар ва маҳаллий ҳокимият органлари вакиллари (Ҳокимлик, маҳалла)

Салом. Менинг исми ( ) _____ ва мен Тошкентдан келган ЮНИСЕФ нинг маҳаллий маслаҳатчисиман. ЮНИСЕФ Болалар Ҳуқуқлари бўйича Комиссия (Омбудсман) учун тадқиқот олиб бормоқда. Лойиҳа Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилади ва тадқиқот натижалари ушбу масалага доир сиёсат ва дастурларни ишлаб чиқишда фойдаланилади. Тадқиқот натижалари Омбудсман томонидан Олий Мажлисга (Парламентга) тавсиялар тайёрлаш ва натижаларни БМТнинг Бола Ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенциясини ва Бола Ҳуқуқлари тўғрисидаги бошқа шартномаларни 2021 - 2026 йилларда амалга ошириш Стратегиясига киритиш учун ишлатилади.

Тадқиқот натижалари пандемия билан боғлиқ чора-тадбирларнинг болаларга салбий таъсирини олдини олиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш ва Ўзбекистонда болаларни ҳимоя қилиш тизимини мустаҳкамлаш дастурларини ишлаб чиқишда қўлланилади.

Таклиф этилган мавзуларни муҳокама қилиш учун тахминан 1,5 соат сарфласангиз, сиздан миннатдор бўламан. Ушбу мунозара махфий бўлиб, сизнинг исмингиз бирон бир ҳисоботда ёки ҳужжатда тилга олинмайди. Тадқиқотда иштирок этиш ихтиёрийдир. Сиздан бирон бир саволга жавоб беришингиз талаб қилинмайди ва сиз суҳбатни исталган вақтда тўхташингиз мумкин. Ушбу суҳбатнинг мақсади пандемия билан боғлиқ бўлган меҳнат миграцияси натижасида ота-оналардан бири ёки иккаласи томонидан уйда ташлаб кетилган болаларга (УТКБ) Ўзбекистон ҳукумати томонидан қабул қилинган қонунлар, сиёсатлар, дастурлар ва хизматларни потенциал таъсирини, яъни пандемия бошлангандан бери қабул қилинган чораларни баҳолашдан иборат. Биз сизнинг ушбу тадқиқотда иштирок этишингизни жуда қадрлаймиз. Сизнинг руҳсатингиз билан Фосус Гуруҳ мунозараларини аудиоёзувга олмоқчиман. Ёзиб олинган материаллар фақат ўқув мақсадларида ишлатилади ва тадқиқотдан сўнг ўчириб ташланади. Бундан ташқари, сизни аниқлайдиган ҳеч қандай маълумот ҳеч қандай ҳолатда учинчи шахсларга берилмайди. Тадқиқотда қатнашиш учун ҳеч қандай талаблар йўқ ва сиз аудио ёзувлардан воз кечишингиз мумкин.

Ушбу суҳбатда тўғри ёки нотўғри жавоблар мавжуд эмас ва сиз ҳақингизда ўзингиз тақдим этган маълумотларга кўра ҳеч ким фикр юритмайди. Шунинг учун менинг вазифам сизнинг минтақангиздаги (туман / шаҳар / қишлоқ) вазият бўйича эксперт хулосангизни билишдир. Фокус-гурӯҳда қатнашишни хоҳлайсизми? Интервьюда қатнашишга қарор қилишдан олдин мендан бирон бир нарса сўрашни хоҳлайсизми? **[Суҳбатни бошлашдан олдин респондентларда пайдо бўлиши мумкин бўлган ва уларни қизиқтирган барча саволларга жавоб беринг].**

q1	Сана	____.____.201__
q2	Респондент (жавоб берувчи)	
q3	Вилоят ва Район	
q4	Аҳоли пункти тури (қишлоқ / шаҳар)	
q5	Респондентнинг ташкилоти	
q6	Интервью муддати	__:__:__ - __:__:__
q7	Респондентнинг ишдаги лавозими	

Модуль 1. Кириш қисми

1. Ўзингизнинг ташкилотингиз ҳақида айта оласизми?

- a. Ташкилотингиз мигрант болали оилалар билан қандай ишлайди?
- b. Ушбу лавозимдаги асосий ролларингиз / вазифаларингизни тавсифлаб бера оласизми?
- c. Сиз охириги 1,5 йил давомида бундай оилалар билан ишладингизми?
- d. COVID-19 пандемияси пайтида бундай оилаларнинг болалари дуч келадиган асосий ижтимоий муаммолар нималардан иборат?
- e. Пандемия сабабли уларнинг хатти-ҳаракатларида бирон бир ўзгаришларни сезасизми?
- f. Сиз ишлаётган мўлжалланган аҳоли сони тўғрисида гапириб бера оласизми?
- g. Сизнинг ташкилотингизда худди шу аҳоли билан ишлайдиган бошқа мутахассислар борми? Ушбу мутахассислар қайси ташкилотнинг вакили?

2. COVID-19 пандемияси пайтида болали уй хўжалиklarининг кенг тарқалган муаммолари нималардан иборат эди?

- a. COVID-19 пандемияси пайтида болалари бўлган мигрант оилалар дуч келган муаммолар ҳақида нима дейиш мумкин?
- b. Пандемия пайтида сиз муҳожир оилалар ва болалар билан ишладингизми? Агар шундай бўлса, уларга қандай ёрдам кўрсатдингиз? Сиз кўрсатган ёрдам натижалари қандай бўлди?
- c. Ушбу муаммолар мигрант болали уйлар ва мигрант бўлмаган болали уйлар ўртасида қандай фарқ қилади?

3. COVID-19 пандемиясига қарши кўрилган чора тадбирлар ўз ота-оналари томонидан ташлаб қўйилган болалар (УТКБ) ҳаётига қандай таъсир қилди?

- a. Сиз билан ишлайдиган УТКБ ва уларнинг оилалари ҳақида кўпроқ маълумот бера оласизми?
- b. Пандемия пайтида меҳнат муҳожирлари ва уларнинг оила аъзолари дуч келган энг муҳим ижтимоий муаммолар қандай эди ва сиз ишлаётган ташкилот / муассаса уларни қандай ҳал қилди?
- c. Пандемия билан боғлиқ чеклов чоралари ота-оналарининг меҳнат миграциясидан кейин ёлғиз қолган болаларга қандай таъсир қилди деб ўйлайсиз? Пандемия пайтида ушбу оила дуч келган асосий қийинчиликлар нималардан иборат эди?
- d. Сизнингча, COVID-19 тадбирлари ота-оналари ёлғиз қолдирган болалар фаровонлигига қандай таъсир кўрсатди? Қандай қилиб бу хулосага келдингиз? Қандай асосларга кўра? Ушбу таъсирни исботлаш учун сизда қандай далиллар мавжуд?
- e. Пандемия билан боғлиқ чораларнинг УТКБга салбий таъсири қандай? Агар сиз салбий таъсирларни аниқлаган бўлсангиз, ушбу чораларни ўзгартириш ёки УТКБ фаровонлигига ва болалар ҳуқуқларига таъсирини юмшатиш учун қандай вариантлар мавжуд деб ўйлайсиз? Қандай компенсация (юмшатиш) чоралари кўрилиши мумкин?
- f. Пандемия билан боғлиқ чора-тадбирларнинг УТКБга ижобий таъсири қандай? Агар сиз ижобий таъсирни аниқлаган бўлсангиз, ушбу аралашувнинг УТКБ фаровонлиги ва болалар ҳуқуқларига таъсирини кучайтириш учун қандай имкониятлар мавжуд?

- g. COVID-19 пандемияси пайтида болаларни қаровсиз ташлаб кетиш ҳоллари ҳақида эшитганмисиз? Ихтисослашган муассасаларга (болалар уйларига) жойлаштирилган болалар ҳақида нима дейиш мумкин? Болани Ихтисослашган муассасаларга бермаслик қанчалик муҳим?
- h. Ушбу тадбирнинг болалар ва болалар ҳуқуқларига ўрта ва узоқ муддатли таъсирини олдиндан тахмин қила оламизми?
- i. Сизнингча, ушбу тадбирни бошлаган орган манфаатдор томонларнинг кенг доираси (шу жумладан болалар ва ёшлар) билан маслаҳатлашганми?

4. Ташкилотингиз пандемия пайтида ота-оналарининг кўчиб кетиши сабабли ота-онасиз қолган болаларга салбий таъсирини бартараф этиш бўйича қандай ишларни амалга оширмақда?

- a. Пандемия пайтида яна қайси ташкилотлар ушбу ҳудуддаги муҳожир оилаларнинг болаларига ёрдам беришмоқда? COVID-19 пандемияси пайтида мигрант ота-онаси бўлмаган болалар билан таққослаганда ота-онаси бўлган болалар қандай муаммоларга дуч келишди?

Модуль 2. Саломатлик ва Овқатланиш.

5. Ўз районингиздаги тиббий хизматдан фойдаланиш имкониятини қандай баҳолайсиз?

- a. COVID-19 чекловлари УТКБ болаларга таъсир қиладими? Қандай қилиб бу ҳулосага келдингиз? Сизда қандай далиллар бор?
- b. УТКБ бўлган уй ҳўжаликлари озик-овқатдан етарли даражада фойдалана олдиларми? Ушбу чоралар уларнинг озик-овқат маҳсулотларига эга бўлишларига қандай таъсир қилди?
- c. Сизнингча COVID-19 карантин чоралари УТКБ учун тиббий муассасаларнинг мавжудлигига қандай таъсир қилди? Қандай қилиб бу ҳулосага келдингиз? Сизда қандай далиллар бор?
- d. Пандемия пайтида сизнинг минтақангиздаги барча болалар эмланиш имкониятига эга эдиларми?
- e. COVID-19 пандемияси пайтида ота-оналари ташлаб кетган болаларга тиббий хизматни яхшилаш учун қандай хизматларни қўшиш керак деб ўйлайсиз?

6. Келинг, COVID-19 тадбирларининг ота-оналари ташлаб кетган болаларга мумкин бўлган ижобий ва салбий таъсирларини муҳокама қилайлик.

- f. Пандемия жавоби УТКБ ларнинг овқатланишига қандай таъсир қилди?
- g. Пандемия билан боғлиқ чоралар УТКБ ларнинг кун тартибига қандай таъсир қилди?
- h. Пандемия билан боғлиқ чоралар УТКБ ларнинг касалликларга нисбатан заифлигига қандай таъсир қилди?
- i. Пандемия чоралари УТКБ ларнинг даволаниш имкониятига қандай таъсир кўрсатди?

Модуль 3. Ижтимоий-психологик таъсир

7. Жисмоний жазо.

- a. Агар бола итоатсиз бўлса ёки ўзини тўғри тутмаса, ота-она / васий нима қилиши керак? Болани тарбиялаш учун қандай усуллар яхши деб ҳисобланади?
- b. Болани яхши тарбияланишини таъминлаш учун уни жазолаш керакми? Буни қандай бажариш керак? Қандай қилиб катталар болаларни жазосиз ўзларини яхши тутишга ўргатишлари мумкин?
- c. Болалар карантин чораларини бузган тақдирда жазоланиши мумкинми? Сиз карантин чораларини бузганлик учун болаларни жазолаш ҳолатларига гувоҳ бўлганмисиз ёки шундай ҳоллар ҳақида эшитганмисиз?

8. Болаларга нисбатан қўпол муомалада бўлиш.

- a. “Болаларга нисбатан зўравонлик” ёки “бепарволик” атамасини қандай тушунаси?
- b. COVID-19 чеклов чоралари давомида болаларга нисбатан зўравонлик ҳолати қандай ўзгарган? Пандемия пайтида сизнинг ҳудудингизда болаларга нисбатан қандай зўравонликни кўрдингиз ёки эшитдингиз?
- c. Жамиятда болалар зўравонлигини қандай олдини олишимиз мумкин?
- d. Агар сиз пандемия пайтида болаларнинг қизиқишлари суиистеъмол қилинганига гувоҳ бўлсангиз, бундай ҳодисаларга қандай муносабатда бўлар эдингиз?
- e. Сизнингча, қайси органлар болаларга нисбатан зўравонлик қилиш тўғрисида хабар беришлари керак?
- f. Болаларни суиистеъмол қилиш бўйича мутахассисларга мурожаат қилиш механизмларини қандай такомиллаштиришни маслаҳат бера оласизми?
- g. Сизнингча, COVID-19 пандемияси пайтида васий (тарбияловчи) болаларни жазолаши мумкинми? Агар шундай бўлса, қандай қилиб?

9. Муаммоларни аниқлаш.

- a. Шахсий низолар, қаровсиз қолдириш каби оилавий муаммолар бўлганида болалар улар ҳақида ким билан гаплашишлари керак?
- b. Сизнинг минтақангиздаги болалар ота-оналари узоқроқ бўлганларида, тарбиячилар ёки бошқа қариндошлар билан ўз муаммолари ҳақида гаплашишадими? Бундай ҳолатлар ҳақида эшитганмисиз?

10. Бола Ҳуқуқларидан хабардор бўлиш.

- a. Сиз болалар ҳуқуқлари билан қай даражада танишсиз? Агар сиз таниш бўлсангиз, улардан баъзиларини номлай оласизми?
- b. Сиз болалар ҳуқуқлари ҳақида қаердан эшитгансиз? Сизнинг ҳудудингизда одамлар болалар ҳуқуқлари билан қанчалик таниш? Буни қандай яшилаш мумкин?
- c. Сизнинг ҳудудингиздаги болалар бола ҳуқуқлари билан қай даражада таниш? Қайси тоифадаги болалар боланинг ҳуқуқлари билан танишадилар (ёши, билим даражаси, ота-оналари мигрант бўлган фарзандлар / ота-оналари мигрант бўлмаган фарзандлар ва бошқалар)

- d. Сизнинг ҳудудингиздаги болалар болаларни ҳимоя қилиш хизматлари билан қанчалик таниш?
- e. Бола ҳуқуқлари ва ижтимоий ёрдам хизматлари тўғрисидаги билимларни яхшилаш бўйича 3 та тавсияномани айта оласизми?

11. Болалар меҳнати.

- a. Болалар учун қандай жисмоний иш мақбул деб ўйлайсиз?
- b. 18 ёшгача бўлган болалар даромад келтирадиган иш билан шуғулланадими?
- c. Болалар қандай даромад келтирадиган фаолият билан шуғулланадилар?
- d. Бундай ишларга мигрант оилалар фарзандлари қандай жалб қилинади?
- e. Пандемия пайтида кўпроқ болалар ишлаётганини пайқадингизми ёки йўқми?

12. Болаларни институционализация (махсус болалар муассасига ётқизиш) қилиш.

- a. COVID-19 пандемияси пайтида биронта бола махсус болалар муассасига ётқизилгани ҳақида эшитганмисиз? Бу ҳақда нима деб ўйлайсиз?
- b. Сиз болаларни махсус болалар муассасига ётқизилишини олдини олиш бўйича тавсияларни айта оласизми?

13. COVID-19 чеклов чораларининг мигрант болаларга салбий психологик таъсирини бартараф этишда сизнинг ташкилотингиз қандай рол ўйнайди?

- a. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун нима қилиш керак ва уйда ота онасиз қолган болаларнинг аҳволини яхшилаш учун қандай чораларни қўллаш керак?
- b. Тарбиячилар (бошқа қариндошлар, ўқитувчилар ва бошқалар) дан ташқари болалар ўзларининг фикрлари ва муаммоларини ким билан бўлишадилар?
- c. Пандемия пайтида болалар ўзларининг тарбиячилари билан мулоқот қилиш учун қандай муаммоларга дуч келишлари мумкин?
- d. Сизнингча, ота оналари миграцияда бўлган болалар COVID-19 пайтида ўз тенгдошлари билан алоқа қилишларида муаммолар бўлганми? Нима учун?
- e. COVID-19 пандемияси пайтида болалар ва уларнинг тарбиячилари ўртасидаги муносабатни қандай тавсифлар эдингиз?

14. Келинг, ижтимоий ҳимояга муҳтож уй ҳўжаликларига ижтимоий ёрдам бериш дастури тўғрисида гаплашамиз.

- a. Сизнинг ҳудудингизда бирон бир ижтимоий хизмат дастурлари борми?
- b. Фарзандлари бор мигрант ота-оналар учун ижтимоий хизматлардан фойдаланиш қанчалик осон?
- c. Ота-онаси ишлашга кетган оилалар учун бундай ёрдамнинг ўрни қандай?
- d. COVID-19 чеклов чоралари пайтида ижтимоий ҳимояга муҳтож оилаларга, шу жумладан мигрантлар бўлган оилаларга ижтимоий хизматлар кўрсатиш қанчалик самарали бўлди? Нима учун?
- e. Пандемия пайтида ижтимоий қўллаб-қувватлаш хизматларини кучайтириш бўйича қандай тавсияларингиз бор?

- f. Сизнингча, мигрант уй хўжаликлари билан ишлаш функцияларини бажариш учун қандай билим ва кўникмалар зарур?
- g. Пандемия пайтида миграция таъсирида бўлган болали оилаларга қандай ёрдам дастурлари ишлаб чиқиши ва тақдим этилиши керак?

15. Келинг, суҳбатларимиз натижаларини яна бир бор муҳокама қилайлик.

- a. Пандемия пайтида ушбу уй хўжаликларини қўллаб-қувватлаш тури бўйича кўрсатма бера оласизми? Ушбу ечимларни амалга ошириш учун ким жавобгар бўлиши керак?
- b. Болалар ҳуқуқларига нисбатан киритиладиган таклифнинг таъсирини баҳолаш учун қандай далиллар мавжуд бўлиши керак ва ушбу таклиф энг кўп таъсир қилади деб топилган болалар уни ишлаб чиқишда қандай иштирок этишлари керак?
- c. Пандемияга қарши жавобларни лойиҳалаш учун баҳолаш механизмларини такомиллаштириш жараёнида қандай тавсиялар ва воситалардан фойдаланиш мумкин, яъни қонунлар, сиёсатлар, дастурлар ва хизматлар ва болалар ҳуқуқлари ҳурмат қилинишини таъминлаш учун заиф гуруҳлардаги болалардан маълумот олишни қандай йўлга қўйиш керак?

ИЛОВА 15. ЮНИСЕФ ТАДҚИҚОТ ЭТИКАСИНИ ТАСДИҚЛАШ

unicef | for every child

Research Ethics Approval

14 June 2021

Sherzodbek Inakov, MPH, PhD
UNICEF national consultant
16, Sharof Rashidov Street
Tashkent, 100029, Uzbekistan

RE: Ethics Review Board findings for: *Child Rights Impact Assessment of COVID-19 on children affected by migration (CRIA), Case of Uzbekistan* (HML IRB Review #396UZBE21)

Dear Dr. Inakov,

Protocols for the protection of human subjects in the above study were assessed through a research ethics review by HML Institutional Review Board (IRB) on 03 – 14 June 2021. This study's human subjects' protection protocols, as stated in the materials submitted, received **ethics review approval**.

You and your project staff remain responsible for ensuring compliance with HML IRB's determinations. Those responsibilities include, but are not limited to:

- ensuring prompt reporting to HML IRB of proposed changes in this study's design, risks, consent, or other human protection protocols and providing copies of any revised materials;
- conducting the research activity in accordance with the terms of the IRB approval until any proposed changes have been reviewed and approved by the IRB, except when necessary to mitigate hazards to subjects;
- promptly reporting any unanticipated problems involving risks to subjects or others in the course of this study;
- notifying HML IRB when your study is completed.

HML IRB is authorized by the United States Department of Health and Human Services, Office of Human Research Protections (IRB #1211, IORG #850, FWA #1102).

Sincerely,

D. Michael Anderson, Ph.D., MPH
Chair & Human Subjects Protections Director, HML IRB

cc: Zhanar Sagimbayeva, Antonia Luedeke, Zokir Nazarov, Shakhlo Ashrafkhanova, Шерзодбек Инаков, Penelope Lantz, JD

HML IRB
1101 Connecticut Avenue, NW Suite 450
Washington, DC 20036 USA
+1.202.246.8504
unicef@hmlirb.com www.hmlirb.com

ИЛОВА 16. АМАЛИЁТ ТАДҚИҚОТ ГУРУҲИ ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТ

ФИШ	Фаолият соҳаси	Ташкилот номи	Лойиҳадаги мансаби	Иш фаолияти йиллари
Шерзодбек Инаков	Тажриба: Сифатли ва миқдорий тадқиқотлар; Далилларга асосланган тиббиёт; Маълумотларни таҳлил қилиш ва статистика (СПСС, ЭпиИнфо, СТАТА); Тиббий ёрдам сифатини ошириш бўйича тавсиялар тайёрлаш; Ҳудудлардаги ижтимоий-демографик ўзгаришларни таҳлил қилиш, маълумотларни йиғиш (ДСС).	Тошкент тиббиёт академияси	Маҳаллий консультант	12 йил
Саттор Рахматов	Тажриба: Ўзбекистон соғлиқни сақлаш тизими Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, меҳнат ва ижтимоий муносабатлар, соғлиқни сақлаш ҳамда болаларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш масалалари, шунингдек, ушбу соҳалардаги қонунчиликни такомиллаштириш бўйича фаолиятни таъминлайди.	Олий Мажлис Қонунчилик палата-сининг Фуқаролар саломатлигини муҳофаза қилиш қўмитаси	Болалар ҳуқуқлари бўйича вакилнинг мувофилаштириш	25 йил

Европа Иттифоқи замонавий ноу-хаулар, ресурслар ва тақдирларини босқичма-босқич бирлаштиришга қарор қилган 27 аъзо давлатдан иборат. 60 йил давомида, Европа Иттифоқи мамлакатлари ҳамжиҳатликда ўз чегараларини кенгайтириб келдилар; Иттифоққа аъзо давлатлар маданий хилма-хиллик, бағрикенглик ва шахс эркинлигини кафолатлаган ҳолда барқарорлик, демократия ва барқарор ривожланиш ҳудудини яратдилар. Европа Иттифоқи ўз ютуқлари ва қадриятларини иттифоқдан ташқарида бўлган мамлакатлар ва халқлар билан баҳам кўриш тамойилларини илгари суради.

Бола ҳуқуқлари бўйича масъул бўлган Европа тармоғи (БҲМЕТ) – бу болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича мустақил муассасаларнинг нотижорат уюшмаси бўлиб, унинг ваколоти БМТ нинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясида белгиланган, болалар ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоя қилишга кўмаклашишдан иборатдир. БҲМЕТ 1997 йилда ташкил этилган бўлиб, 2021 йилга келиб унинг таркибига Европа Кенгашининг 34 давлатидан 43 та институт кириб, шундан 22 тасини Европа Иттифоқи мамлакатлари ташкил қилган. Аъзолик Европа Кенгашининг 47 нафар аъзо-давлатларининг муассасалари билан чекланган.

Давлатнинг бола ҳуқуқларини ҳимоя қилишни таъминлаш функцияси Бола ҳуқуқлари бўйича вакил фаолиятида акс этади. Бугунги кунда болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг қонуний манфаатларини таъминлашда дунёнинг саксонга яқин мамлакатларида Болалар омбудсмани фаолият юритади. Уларнинг асосий вазифаси “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги конвенция қоидаларини қонунчиликка татбиқ этиш, боланинг шахси, шаъни, кадр-қиммати, ҳуқуқ, эркинлик ва қонуний манфаатлари ҳимоясига бутун жамият ва давлатни фаол жалб этишдан иборат.

ЮНИСЕФ томонидан амалга ошираётган барча фаолият ва ҳаракатлар ҳар бир боланинг ҳуқуқлари ва фаровонлигини ҳимоя қилишга қаратилган. Биз шерикларимиз билан ўз мақсадларимизни амалга оширишда биргаликда 190 мамлакат ва ҳудудларда фаолият олиб бориб, бунда бизнинг асосий эътиборимиз дунёнинг барча чеккаларидаги болаларнинг манфаати учун энг ҳимоясиз ва четлатилган болаларга қаратишга интиламиз.

Европа Иттифоқининг Ўзбекистон Республикасидаги Делегацияси
Халқаро бизнес маркази, Амира Темур 107Б, 15-қават 100 084 Тошкент, Ўзбекистон
Телефон: +998 78 120 16 01
Электрон манзил: delegation-uzbekistan@eeas.europa.eu
www.eeas.europa.eu/delegations/uzbekistan_en

БҲМЕТ Котибияти
Европа консуллиги Агора Билдинг Оффиси № Б5 07В 67075 Страсбуург Седех
Телефон: +33 3 90 21 54 88
Электрон манзил: secretariat@ombudsnet.org
www.enoc.eu

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Бола ҳуқуқлари бўйича вакили (Болалар омбудсмани)
100027, Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., Шайхонтоҳур тумани, проспект. Ислоҳ Каримов, 16А
Телефон: +998 71 200 10 96
Электрон манзил: info_ombudsman.uzb@umail.uz
www.ombudsman.uz

БМТнинг Ўзбекистондаги Болалар жамғармаси «Пойтахт» бизнес маркази, Шароф Рашидов, 16
100 029 Тошкент, Ўзбекистон
Телефон: +998 71 233 95 12
Электрон манзил: tashkent@unicef.org
www.unicef.uz